

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tilen Jamnik

**Šport kot dejavnik nacionalizma: primer jugoslovanske košarkarske
reprezentance ob koncu države in v letih po razpadu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tilen Jamnik

Mentor: red. prof. dr. Mitja Velikonja

**Šport kot dejavnik nacionalizma: primer jugoslovanske košarkarske
reprezentance ob koncu države in v letih po razpadu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2017

Hvala družini za vsa leta podpore, spodbude in da mi stoji ob strani, ko uresničujem svoje sanje.

Hvala mentorju za napotke in usmerjanje v temo, ki mi je tako pri srcu.

Hvala sogovornicem za dragocen čas in veliko pomoč.

»V košarki je čistost, ki se zlahka prenese v kateri koli jezik!«

(Dražen Petrović)

Šport kot dejavnik nacionalizma: primer jugoslovanske košarkarske reprezentance ob koncu države in v letih po razpadu

Šport je globoko družbeno in kulturno zakoreninjen pojav. Kot tak je pomemben element množične kulture, nacionalne in politične identitete, individualne socializacije ter kolektivne imaginacije. Gre za pogosto uporabljeno področje za doseganje ideoloških ciljev posamezne družbe ali oblasti. Obenem je uporabljen kot mehanizem za uveljavitev političnih interesov in ambicij. Ob razpadu nekdanje Jugoslavije je bila košarkarska reprezentanca na vrhuncu. V izbrani vrsti so ogrodje sestavljali srbski in hrvaški košarkarji, ki so po razpadu postali veliki tekmeči na parketu, nekateri med njimi pa kar nekakšen simbol nacionalizma svojega naroda. Tema moje magistrske naloge je posvečena športu in vplivu politike nanj. Osredotočil sem se na košarkarsko reprezentanco nekdanje Jugoslavije, ki je kljub političnih situaciji imela izjemne uspehe in nasploh je bila jugoslovanska šola košarke velik ponos nekdanje države. Zanima me, kako sta bila tedaj povezana šport in politika, kakšen vpliv je imel nacionalizem na šport oziroma na košarkarsko reprezentanco in kako se je tedanja situacija odražala znotraj ekipe. Obenem me zanima, kakšno vlogo je imel šport pri vzponu nacionalizma, saj je šport večkrat tudi razdruževalen. Nacionalizem je bil močnejši od športa, od bratstva in enotnosti ter vsaj za določeno obdobje od prijateljstva med mladeniči, ki so zastopali nacionalne barve. Skupaj so obstali (celo bili najboljši), razdruženi pa so padli.

Ključne besede: nacionalizem, šport, košarka, vojna, Jugoslavija.

Sport as a factor of nationalism: a case of Yugoslav basketball team at the time of the breakup of the country and in the years after that

Sport is a phenomenon which has deep social and cultural roots. As such it is an important element of mass culture, national and political identity, individual socialization and collective imagination. Society and governments often use it for achieving ideological goals. At the same time it is used as a mechanism of enforcement of political interests and ambitions. At the breakup of Yugoslavia, the national basketball team was at its peak. The selected team consisted of Serbian and Croatian basketball players, who, after the breakup, became rivals on the floor. Some of them became symbols of nationalism to their own nations. The topic of my master's thesis is sport and the influence of politics on it. The focus is on the basketball team of ex Yugoslavia, which was exceptionally successful, in spite of the political situation. Yugoslav school of basketball was, as a rule, a great pride in the former country. I am interested, how sport and politics were connected in that time, what influence the nationalism had on sport, that is the basketball team, and how the current political situation reflected inside the team. At the same time, I am interested in the role of sport in the rise of nationalism, since it can often separate. Nationalism was stronger than sport, stronger than brotherhood and unity, and at least for a certain period, stronger than friendship among the young men who represented the national colours. Together they remained, they were even the best, divided they fell.

Key words: nationalism, sport, basketball, war, Yugoslavia.

KAZALO

1 UVOD.....	7
1.1 Opredelitev problema	7
1.2 Raziskovalna vprašanja/teze	10
1.3 Metodologija in struktura	11
2 NACIONALIZEM.....	13
2.1 Temeljni pojmi	14
2.1.1 Narod	14
2.1.2 Etnija	15
2.1.3 Nacija	15
2.1.4 Identiteta	16
2.2 Teoretski pogledi	17
2.3 Razvoj nacionalizmov	19
3 ŠPORT.....	21
3.1 Šport in politika	21
3.2 Teoretski pogledi	22
3.3 Šport in nacionalizem.....	25
4 JUGOSLAVIJA.....	30
4.1 Začetek krize	31
4.2 Nacionalizmi	32
4.3 Konec države.....	34
5 KOŠARKA V JUGOSLAVIJI.....	36
5.1 Tri desetletja uspehov	37
5.2 Razlogi za uspeh.....	38
5.3 Kult reprezentance	42
5.4 Zapuščina jugoslovanske košarke.....	44
6 ANALIZA INTERVJUJEV	44
6.1 Relevantni dogodki	45
6.1.1 Šport in konec Jugoslavije	45
6.1.2 Incident Vladeta Divca z zastavo na SP 1990.....	47
6.1.3 Odhod Jureta Zdovca iz reprezentance na EP 1991	49

6.1.4 Hrvaški bojkot podelitve medalj ZR Jugoslaviji na EP 1995	51
6.1.5 Jadranska liga.....	53
6.1.6 Poslovilna tekma Jureta Zdovca.....	56
6.2 Interpretacija	57
6.2.1 Posledice incidenta z zastavo.....	58
6.2.2 Odnosi v reprezentanci in med športniki.....	64
6.2.3 Navodilo na evropskem prvenstvu leta 1995.....	69
6.2.4 Podobni primeri pritiskov	70
7 SKLEP	73
8 LITERATURA	80

1 UVOD

Ob prebiranju knjige španskega avtorja Juanana Hinoja (2012), ki je nekakšen leksikon jugoslovanske košarke, se je še posebej v spominu vtisnil zapis: »Politika, kruta realnost, je v prah sesula možnosti, ki so se porajale v mislih. Košarkarskemu svetu je ukradla neke sanje. Ukradene sanje – imperij, ki ni nikoli nastal.« Hinojo je Katalonec, ki se je navdušil nad jugoslovansko košarko in ji posvetil obsežno knjigo, v kateri so zajeti vsi njeni mejniki in pomembne osebnosti. Reprezentanca nekdanje skupne države ni velikega pečata pustila le med prebivalci Jugoslavije, ampak tudi širše. Jugoslovanska košarkarska šola je navduševala celo Evropo in bila velesila med dvema poloma, ZDA in Sovjetsko zvezo.

Kot je zapisal Hinojo, pa je politika v prah sesula sanje. Pred razpadom je bila izbrana vrsta dvakrat zapored najboljša v Evropi, to pa je nadgradila še z naslovom svetovnega prvaka leta 1990. Pred nadarjeno generacijo je bila svetla prihodnost in v mislih boj z najboljšimi na svetu, ameriškimi košarkarji iz Lige NBA na olimpijskih igrah v Barceloni leta 1992. To je bila skupina fantov, ki je skupaj odraščala in se na parketu ter izven njega odlično razumela. Toda nastale politične spremembe in vzpon nacionalizmov v republikah nekdanje skupne države so vlivale tudi na šport. Košarkarji so se soočili z destruktivno močjo krvave vojne, ki je divjala na tem področju. Po razpadu države so takrat nerazdružljivi »plavi« postali reprezentanti ZR Jugoslavije, Hrvaške, Slovenije ... Košarkarska reprezentanca je bila zaradi uspehov največji športni ponos Jugoslavije. A iz velikih prijateljev in soigralcev, ki so tvorili nepremagljivo reprezentanco, so po razpadu nastali goreči tekmeči na parketu.

1.1 Opredelitev problema

Šport je med temeljnimi institucijami današnjega časa ena izmed najbolj prezentnih, ob tem je tudi daleč od trivialnosti, kar je posebej opazno v povezavi s političnimi ideologijami in procesi, kakršen je nacionalizem. Treba ga je razumeti kot sredstvo razširjanja partikularnih ideologij (Šaver 2009, 20). Ni le igra, ampak je globoko družbeno in kulturno zakoreninjen pojav. Je pomemben element nacionalne in politične identitete (Šaver 2009, 13). Predstavlja pomemben dejavnik dominantne družbene ideologije, je ideološko usmerjena družbena institucija in poligon širjenja ideoloških prepričanj. To je še posebej izrazito v času večjih družbenih konfliktov (Šaver 2009, 19). Prepleta se z ostalimi družbenimi pojavi, od kulture in religije, do gospodarstva in politike. Že v modernih zametkih predstavlja sliko družbenega okolja. Na razvoj modernega športa je močno vplivala nacionalna ideologija tistega časa, z modernizacijo in globalizacijo pa je šport še pridobil na svojem pomenu.

Jugoslavija je bila vedno športna velesila. Poglavitno dominantne športne panoge, kot sta nogomet in košarka, so bile namenjene in spodbujane predvsem v največjih in najbolj militantnih ter simbolno pomembnih narodih Jugoslavije, kot so Srbi in Hrvati, ostalim pa so bili namenjeni geografsko bolj primerni športi (Šaver 2005, 116). Čeprav je nogomet šport številka ena na svetu, kot se ga imenuje najpomembnejša postranska stvar, ki je bil izjemno priljubljen tudi v Jugoslaviji, a zaradi uspehov in pečata, ki ga je pustila v svetu, je bila nekaj posebnega košarkarska reprezentanca. Košarka je bila med prebivalstvom izjemno priljubljena. Kljub razmeroma mladi zgodovini, ko se je resno začela igrati šele po drugi svetovni vojni, in je do prvih uspehov prišla v šestdesetih letih, je bila kontinuiteta vrhunskih rezultatov neverjetna (Žibrat 2016), kar je dokaz izjemnega dela. Ta je bil posledica odlično organiziranega in dovršenega sistema, ki je primer načina, kako se pride do vrhunskega produkta, četudi ni bilo velikih denarnih vložkov. Takšen sistem, ki je funkcioniral praktično do popolnosti (Čutura 2016), so prepričani številni, bi lahko prenesli tudi na katero drugo področje in bi bilo uspešno (Vilfan 2016). Košarka je na nek način – brez ideoloških napetosti – preslikala politično stanje po drugi svetovni vojni, t. i. hladno vojno. Tudi v košarki sta bili dve velesili, ki sta bili pred vsemi, Sovjetska zveza in ZDA. Tedaj je tudi Jugoslavija na političnem zemljevidu kot eden glavnih protagonistov gibanja neuvrščenih odigrala pomembno vlogo, še večjo pa je imela v košarki. Bila je edina, ki je držala korak z Američani in Sovjeti, jih izzvala in celo prehitela. Tako kot je država s samoupravnim socializmom bila nekje vmes na »političnem parketu«, je bila še posebej na košarkarskem (Žibrat 2016).

Lahko govorimo o treh zlatih generacijah jugoslovanske košarke, ki so vse svoje poti kronale z naslovom svetovnega prvaka. Zadnja je bila prav ob koncu skupne države. Ko se je začel njen vzpon, je sredi osemdesetih Jugoslavijo zajela gospodarska kriza. Na mladinskem svetovnem prvenstvu leta 1987 so nadarjeni košarkarji potrdili svoj talent, ugnali ZDA in osvojili zlato medaljo. Mladenci so v naslednjih letih tvorili ogrodje reprezentance, ki je požela toliko uspehov. Medtem so razlike med ideološkimi prepričanji političnih zmagovalcev na volitvah po republikah vplivale na razlike v načrtih za prihodnost. Hrvaška in Slovenija sta se želeli odcepiti in doseči neodvisnost, nekateri so zagovarjali federacijo, Milošević pa se je oklepal velikosrbskega načrta. Med narodi je bil velik ideološki prepad.

Vojna je prinesla neskončno veliko osebnih dram, skrhanih odnosov in neracionalnega sovraštva. Razdelila je tudi košarkarje. Kar je bila še danes najboljša ekipa na svetu, so bili naslednji dan največji nasprotniki na parketu. V reprezentanci je bilo največ Srbov in Hrvatov, ki so bili po razpadu vsak v svoji izbrani vrsti nosilci igre in veliki nasprotniki, zmage nad drugo reprezentanco pa so bile nepozabne. V prvem desetletju, ko je še igrala ta generacija, so jugoslovanske reprezentance, oziroma Hrvaška in ZR Jugoslavija, sicer ne več z istim sijajem kot pod isto zastavo, tvorile evropski vrh, potem pa je nastala velika kriza. To velja tako za reprezentančno kot tudi klubsko košarko. Največje klube so pripeljali na rob preživetja. Jugoslovanski klubi so bili najboljši v Evropi, a nekoč ponosi Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Srbije in Slovenije danes v veliki večini životarijo oziroma so na silo ohranjeni na nekem nivoju, ki še zdaleč ni niti blizu tistemu iz konca osemdesetih let.

Vojna je bila močnejša. Podobe, ki so šle v svet, so šokirale. Tako se je tudi porušil ves športni sistem, ki je prej tako dobro deloval. Politika in nacionalizem sta uničila najboljšo ekipo v Evropi in na svetu, ter razbila (vsaj za določeno obdobje) športni in ekipni duh, ki je vladal med temi košarkarji.

1.2 Raziskovalna vprašanja/teze

Moje glavno in osnovno raziskovalno vprašanje se glasi; kakšen je bil vpliv nacionalizma na košarkarsko reprezentanco ob koncu Jugoslavije? Konkretno me zanima, kakšna je bila povezava med športom in politiko in kako se je tedanja situacija odražala znotraj reprezentance, v kateri so bili predstavniki vseh narodov, ki so sestavljali Jugoslavijo.

Ker so se napetosti po razpadu odražale tudi na parketu, in so predvsem tekme med Hrvaško ter ZR Jugoslavijo pomenile rizične dvoboje, predpostavljam, da je politika košarko izrabljala kot sredstvo za doseg svojih ciljev.

Šport, ki ima v osnovi združevalno funkcijo in tudi povezuje določen narod, je lahko tudi razdruževalen. Če politika povsem ob koncu na košarkarje še ni imela vpliva, pa je bilo v letih po razpadu drugače. Športni junaki krepijo nacionalno pripadnost in ko igra reprezentanca, se vsi z njo poistovetijo ter čutijo, da so del nje. Tedaj so vsi del homogene skupnosti, na dan pa z nacionalno pripadnostjo in njenim ekstremnim izkazovanjem hitro pridejo nacionalistične ideje. Je torej eno izmed sredstev formiranja nacionalne identitete, kar je vidno tudi v primeru novonastalih držav. Pogosto lahko preraste v utrjevanje in osnovanje nacionalizma. Zato me zanima, kakšen je bil nasprotni vpliv. Je košarka krepila nacionalizem med ljudmi in samimi športniki?

Košarka je moštveni šport, eno moštvo pa sestavlja dvanajst igralcev. Brez povezanosti med njimi in prave kemije dobri rezultati niso mogoči, vsaj ne tako vrhunski, kot jih je dosegala Jugoslavija. Ogrodje reprezentance, ki jo preučujem, so sestavljali košarkarji, ki so dolga leta igrali skupaj. V več intervjujih so poudarjali dobro vzdušje, ki je bilo v moštvu, zato me zanima, kakšen vpliv je politika in situacija v državi imela na odnose med njimi.

V letih po razpadu skupne države sta ZR Jugoslavija in Hrvaška dosegali še izvrstne rezultate. Srbija in Črna gora sta združeni še stopili na svetovni vrh, a vseeno take dominacije, kot jo je v Evropi pokazala skupna reprezentanca, ni bilo. Ko se je poslovila generacija, ki je skupaj odraščala in se kalila v selekcijah nekdanje države, so tudi rezultati padli. Posledice so bile vidne šele po desetih letih, čeprav je tedaj na športnem področju že prišlo do nekakšne sprave in so na primer celo ustanovili skupno tekmovanje, t. i. Jadransko ligo, kjer nastopajo najboljši klubi nekdanje Jugoslavije. Ker so skupaj bili tako močni, razdruženi pa ne, in ker so po razpadu nekoč soigralci, med katerimi je vladal močan ekipni duh, postali veliki tekmeči, me zanima, če je bil nacionalizem močnejši od športa.

1.3 Metodologija in struktura

Magistrska naloga bo temeljila na kvalitativni raziskavi, uporabljena metoda raziskave pa je polstrukturirani in poglobljeni intervju. Kvalitativna raziskava omogoča podrobno in poglobljeno študijo primerov. Izhodišče je konkreten pojav. Raziskava se nanaša na malo število primerov, ampak je intenzivna, poglobljena, kompleksna in usmerjena k primerom. Njena izhodišča so dejstva in podatki, namen pa odkriti ponavljajoče vzorce (Ragin 2007).

Pri strukturiranem intervjuju so vprašanja za različne sogovorce enaka in vnaprej postavljena, toda s tem bolj skopa. Z željo po pridobitvi širše predstave o tematiki sem se odločil za polstrukturirane intervjuje, kjer imajo intervjuvanci več svobode pri odgovorih in izražanju svojega mnenja. Vseeno si spraševalec postavi cilje, ki jih z intervjujem želi doseči, nekaj osnovnih vprašanj pa je postavljenih vnaprej. Vprašanja se lahko oblikujejo tudi sproti med intervjujem. Intervjuvanec ne izbira med podanimi odgovori, ampak da svoje, ob tem pa lahko še doda stvari, ki so s temo povezane. Namen je razumeti razmišljanja sogovorcev. Vprašanja so odprtega tipa in glede na sogovorce tudi različna, vseeno pa ima spraševalec nadzor nad potekom pogovora in ga tudi usmerja (Marvasti 2004). Gre za bolj neformalen intervju, v stilu pogovora, ki intervjuvancu omogoča, da pove svojo zgodbo.

S poglobljenim intervjujem dobimo več avtentičnih podatkov. Sogovorec poda dejansko občutenje o temi. Omogoča razumevanje več vidikov teme. Ne gre za določen nabor odgovorov, ampak ima sogovorec možnost podati poglobljena stališča do obravnavane tematike, saj svobodno izrazi svoje mnenje in pogled na temo (Marvasti 2004). S polstrukturiranimi in poglobljenimi intervjuji se spodbuja sogovornike, da oblikujejo svoje odgovore, obenem pa je interakcija med sogovorcema večja.

Magistrska naloga je sestavljena iz dveh delov, vsak del pa iz več sklopov. Prvi del je teoretični, v njegovem prvem sklopu pa bom s primerjavo sekundarnih virov literature opisal in definiral nacionalizem, temeljne pojme in teoretske poglede nanj. V nadaljevanju teoretičnega dela bom definiral šport, politiko in njuno povezavo ter primerjavo. Ob tem bom navedel nekaj primerov, ko šport postane del politike in obratno, kar Vrcan (2003) poimenuje politizacija športa oziroma »športizacija politike«. V svojem sklopu bom opisal politično situacijo v Jugoslaviji v zadnjih letih skupne države in orisal nacionalistične težnje narodov. Nato bom v enem sklopu na kratko predstavil še košarko v Jugoslaviji s poudarkom na reprezentanci.

V empiričnem delu bom s samostojno raziskavo analiziral polstrukturirane poglobljene intervjuje, ki sem jih naredil s štirinajstimi relevantnimi sogovorniki, ki prihajajo iz Slovenije, Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Srbije ter Črne gore in so bili tesno povezani s košarko in reprezentanco ob koncu Jugoslavije ter v letih po razpadu. Med sogovorniki so nekdanji košarkarji, ki so bili tedaj v reprezentanci, trenerji, ki so sodelovali v njej, in novinarji, ki so »pokrivali« košarko, pisali o reprezentanci in jo podrobno spremljali. To so Jure Zdovc, Peter Vilfan, Janez Drvarič, Miha Žibrat, Igor Đurović, Roman Lisac, Zoran Čutura, Veljko Petranović, Dražen Brajdić, Sašo Obradović, Danilo Šotra, Predrag Miljuš, Teoman Alibegović in Luka Pavičević. Z analizo sekundarnih virov in s pomočjo intervjujev bom v empiričnem delu najprej orisal in predstavil za analizo relevantne športne dogodke, ki so bili posledica političnega dogajanja. To so incident Vladeta Divca z zastavo na svetovnem prvenstvu v Argentini leta 1990, odhod Jureta Zdovca iz jugoslovanske reprezentance na evropskem prvenstvu v Italiji leta 1991, hrvaški bojkot podelitve medalj reprezentanci ZR Jugoslavije na evropskem prvenstvu v Grčiji leta 1995, ustanovitev Jadranske lige in poslovilna tekma Jureta Zdovca.

Sledila bo podrobna interpretacija raziskave, ki bo temeljila na analizi intervjujev. Zanima me, kako so doživljali tedanjo situacijo in kakšna je bila po njihovih besedah, kakšni so bili odnosi med njimi po razpadu in kako so se spremenili, glede na leta pred tem. Zanima me, kako so tedaj gledali na politiko in nacionalizem, kakšen pogled imajo danes in kako je položaj, v katerem so se znašli, vplival na njih. Nehote so se znašli v središču dogajanja in nekateri med njimi postali pomembni akterji nacionalne zavesti in celo nekakšen simbol nacionalističnega prepričanja. S predstavitvijo in interpretacijo teh polstrukturiranih intervjujev bom skušal raziskati, kakšen vpliv je imela politika oziroma nacionalizem na šport, natančneje na košarkarsko reprezentanco, kako se je takratna situacija odražala znotraj ekipe in kakšne so bile posledice političnega vpliva ter kako je posledično tudi košarka imela vpliv na nacionalizem. Na koncu bom s sklepom skušal odgovoriti na postavljena raziskovalna vprašanja oziroma potrditi tezo.

2 NACIONALIZEM

Čeprav so ideologijo nacionalizma definirali na več načinov, se večina definicij prekriva, skupni element pa je poudarjeno zanimanje za narod. V ohlapni definiciji bi torej nacionalizem po Smithu (2005, 19) označili za ideologijo, ki v središče zanimanja postavlja narod in poskuša prispevati k njegovi blaginji. Prizadeva se za doseganje in ohranjanje samostojnosti, enotnosti in identitete prebivalcev, ki po mnenju nekaterih članov tvorijo dejanski ali potencialni narod. S takšno definicijo so povezani trije glavni cilji nacionalizma; nacionalna avtonomnost, enotnost in identiteta. Brez zadostne stopnje vseh treh narod ne more preživeti.

Nacionalistične ideologije imajo povsem definirane cilje samovlade, teritorialne združitve in kulturne identitete. Pogosto je jasen tudi politični in kulturni program za doseganje teh ciljev. Za vse je značilna edinstvena težnja k narodnosti (Smith 2005, 35–6). Nacionalizem je večpomenski koncept, pri čemer izstopata dva vidika. Prvi je odnos, ki ga imajo pripadniki naroda, ko želijo ohraniti nacionalno identiteto, drugi so dejanja, ki jih pripadniki naroda storijo, da dosežejo določeno stopnjo politične suverenosti (Mandelc 2011, 26). Kritiki so ga večkrat označili za razdiralno ideologijo, saj se pri zasledovanju ciljev bolj zateka k sili kot k prepričanju. Kot pravijo, želi doseči nedosegljivo popolnost (Smith 2005, 37–9). V odgovoru na kritike je izpostavljeno, da v nacionalizmu lahko vidimo tudi obliko kulture in vrsto religije.

Nacionalizem prodira v vse sfere človekovega delovanja, v kulturno, ekonomsko, politično ... Kot pravi Smith (Mandelc 2011, 45), je pojavnost naroda in nacionalne identitete kompleksna in variabilna. Procesi formiranja narodov so heterogeni, na njihov razvoj in nacionalizme pa so vplivali religije, posamezniki, geografski dejavniki in zgodovinski dogodki. To pripelje do zaključka, da ne more obstajati konsistentna doktrina, saj ne obstaja en sam, ampak so tipi nacionalizmov različni. Tudi posamezniki znotraj ene nacionalne skupine promovirajo različne nacionalne identitete, ki so lahko konflikte konstrukcije. Nacionalizmov je toliko, kolikor je narodov in nacionalistov.

Kljub vsemu ostaja med teoretiki soglasje, kaj je najbolj zgodovinska in paradigmatična oblika nacionalizma. Ta glede individualne pripadnosti kaže na prevlado nacionalnih zahtev nad vsemi drugimi. Država kot politična enota mora pripadati etnokulturni skupini, da zavaruje njene tradicije in omogoča razvoj. Takšna oblika je sprejeta kot klasičen nacionalizem, ki se je v Evropi razvil v 19. stoletju in se razširil po svetu (Mandelc 2011, 26).

2.1 Temeljni pojmi

2.1.1 Narod

Svet je razdeljen na narode, kar je temeljna postavka nacionalizma. Od teh ima vsak svoj značaj, zgodovino in usodo. Smith dodaja, da je narod edini vir politične moči, zvestoba narodu pa prekaša vse druge. Vsak posameznik pripada enemu narodu oziroma se identificira z enim, vsak narod pa zahteva avtonomijo in v svetu s svobodnimi narodi zavladata svetovni mir ter pravičnost (Smith 2005, 22–3, 35–6; Mandelc 2011 92–3). Nacionalizem je več kot politična ideologija, saj v središče postavlja osrednji koncept naroda.

Po konstruktivističnih teorijah je narod umetno ustvarjen, povečini moderni konstrukt in posledica nacionalizma kot temeljne poteze modernizacije. Zagovorniki etnične teorije pa med na videz popolnoma izključujočimi pogledi vidijo kompromis. Tako zanje predmoderna etnična preteklost nekega kasneje oblikovanega naroda ni nepopisan list, obenem pa priznavajo tudi njeno usodno, modernistično nacionalizacijo. Narod je zgodovinska realnost in tudi ideološki konstrukt, danes pa je prevladujoča oblika politične organizacije po skoraj vsem svetu (Velikonja 2002, 283–4).

Smith (2005) kot primer objektivne definicije navaja Stalinovo, ki pravi, da je »narod zgodovinsko nastala trajna skupnost ljudi, ki je vznikla na osnovi skupnega jezika, ozemlja, gospodarskega življenja in duhovne izoblikovanosti, ki se kaže v skupnosti kulture«. Anderson (1998) pa to zavrača in podaja subjektivno definicijo, s katero pove, da »gre za zamišljeno politično skupnost, ki je zamišljena kot inherentno omejena in hkrati suverena«. Da se zamišljajo kot skupnost, se morajo ljudje prepoznati kot njeni člani.

Južnič (1993, 265) ugotavlja, da je pri narodu poleg skupne kulture in pripadnosti mogoče zaznati še politične in ideološke razsežnosti, obenem pa narod dokazuje svojo kontinuiteto skozi zgodovino. Smith (2005, 22–3) razlaga, da narod ni država, saj se koncept države nanaša na institucionalno dejavnost, koncept naroda pa označuje vrsto skupnosti. Pripadniki istega naroda imajo skupno domovino in kulturo, ob tem tudi stremijo k določeni avtonomiji. Povezani so s fizičnim zasedanjem lastne domovine.

Narod oblikujejo ozemlje, etnično poreklo, država, zgodovina, miti, jezikovno, kulturno, gospodarsko in religijsko izročilo. To so objektivni dejavniki, ki nikoli ne nastopajo vsi skupaj. Med subjektivnimi dejavniki je najpomembnejši nacionalizem, torej samozavedanje in samopredstavljanje skupine kot naroda (Velikonja 2002, 284). Pripadniki naroda se zavedajo

svoje kulturne enotnosti in nacionalne zgodovine, so tudi predani gojenju nacionalne individualnosti, kar se kaže v jeziku, običajih, umetnosti ... Tako je narod tudi oblika kulture (Smith 2005, 50).

2.1.2 Etnija

Etnija je po besedah Južniča (1993, 265) potencialni narod oziroma predstopnja naroda. Predstavlja jo določena skupina, ki ima oblikovano zavest o pripadnosti in skupni kulturi. Gre za skupino ljudi, ki živi na določenem ozemlju, povezujeta jo kultura in jezik, lahko tudi religija ter različnost od drugih etničnih skupin, vendar nima politične zavesti o sebi, ideologije in ne razmišlja o svoji enkratnosti, zgodovinski avtonomnosti in kontinuiteti (Velikonja 2002, 284). Smith (2005, 22–3) o pojmu etnična skupnost pravi, da nima politične oznake in ne vključuje javne kulture in ozemeljske razsežnosti, saj zanjo ni nujno, da zaseda svojo zgodovinsko ozemlje in je s svojimi domovinami lahko le delno povezana.

Izpostavi šest značilnosti etničnih skupnosti, ki so skupno ime, mit o skupnih prednikih, skupen zgodovinski spomin, eden ali več razločevalnih elementov skupne kulture, združevanje v specifično domovino in občutek solidarnosti med odločilnimi skupinami populacije (Mandelc 2011, 30). Četudi se vsebina in pomen etničnih identitet spreminjata, imata dolgoročen vpliv na družbo. Smith (2005, 129) pravi, da so zgodovinsko rečeno vsi narodi in njihovi nacionalizmi etnični, čeprav narod sčasoma preseže dano etničnost in v politično skupnost vključi še druge etnije. Pri formiranju naroda in nacionalizma je ključna prav etnična komponenta.

2.1.3 Nacija

Če je etnija prva stopnja integriranosti in narod druga, je končna nacija. Po Južniču (1993, 278) nacija nastane iz naroda, ki ima težnjo po lastni državi. Ta se prevesi iz narodne samobitnosti. Ko narod doseže samostojno državo, govorimo o naciji. Doseže jo s popolno avtonomijo, ločenostjo od drugih narodov in politično organiziranostjo. Nacija je torej politično organiziran narod, ki uveljavlja kulturne, politične in gospodarske interese v svoji državi.

Hobsbawm (2007, 12–3) je prepričan, da je značilnost vprašanja, kaj je nacija taka, da ni mogoče najti zadovoljivega kriterija, s katerim bi se določilo, katere človeške skupnosti se lahko imenuje nacija, četudi ljudje, ki naciji pripadajo, trdijo, da je ta osnovnega in temeljnega pomena za družbeno življenje njenih članov ali identifikacijo posameznikov. Poskusi, kako ločiti, kaj je nacija, so temeljili na objektivnih kriterijih, kot so jezik, etnična pripadnost, ozemlje, skupna zgodovina, kulturne značilnosti ... Spodletelo jim je, ker je mogoče z besedo nacija opisati le nekaj članov velikega razreda entitet, ki takim definicijam ustrezajo. Izjeme so po njegovem mnenju tako možne vselej. Tudi ti kriteriji so nejasni, spremenljivi in dvoumni.

2.1.4 Identiteta

Vsak posameznik ima mnogovrstne identitete, ki so lahko najintimnejše, kot je na primer družina, do najširše, ki je človeška. Skupinska identiteta je tudi nacionalna, ki predstavlja osrednji ideal nacionalistične ideologije in je tudi analitični koncept nacionalizma. Kot zapiše Smith (2005, 30), gre za nenehno reproduciranje in reinterpretiranje vzorcev vrednot, simbolov, mitov in tradicij, ki tvorijo značilno dediščino narodov in identificiranje posameznikov s temi vzorci, dediščino in njenimi kulturnimi prvinami.

Južnič (1993, 101) omenja osebno in skupinsko identiteto. Z osebno se posameznik sam identificira. Vsak pripada tudi različnim skupinam. Vsaka mu daje občutek pripadnosti, izraženo na različne načine, kar utrjuje zgodovinsko kontinuiteto skupine. Identiteta je zvestoba, zavezanost, solidarnost in lojalnost, kar so zagotovila njenega obstoja in ohranjanja (Južnič 1993, 230). Nacionalna identiteta je občutek ljudi s skupno preteklostjo, zaznavo skupne dediščine in porekla z določljivo nacionalno državo ali dolgoletnim etničnim prebivalstvom. Znotraj nacionalne države ali etničnega prebivalstva nacionalna identiteta obstaja do te mere, da se njeni pripadniki učijo zgodovine, se z njo poistovetijo, jo uporabljajo in se navzven opredelijo kolektivno, kot »mi« oziroma »oni«. Drugi to poistovetenje prepoznajo in potrjujejo kot legitimno prezentacijo nacionalne države ali etničnega prebivalstva (Topič in Coakley 2010, 373).

Nacionalnost je v zahodnih družbah ključni element identitete. Ustvarja občutek skupnosti, povezanosti v moderni in urbanizirani, a atomizirani, množični, toda individualizirani in fragmentirani družbi. Ljudje postanejo predvsem pripadniki svojega naroda (Velikonja 2002,

284). Vire nacionalnih identitet je treba iskati v ljudskih občutjih in kulturi. Nacionalna identiteta je pogoj vseh nacionalističnih emocij (Smith 2005, 125). Mandelc (2011, 90) je, ko je navajal Ignatieffa, zapisal, da je identiteta vedno relacijska. Nekdo se ne more definirati, če ne v odnosu do drugega in obratno. Identiteta je po Ignatieffu deljena, saj nacionalistična ideologija ne pogoltne vse osebne identitete in prekrivanje ni nikoli popolno. Nacionalizem ne izraža identitete, ki že obstaja, temveč jo vzpostavlja sam. Deli, razdružuje in reklasificira razlike.

2.2 Teoretski pogledi

Teoretiki nacionalizma so bili pogosto negotovi ob treh paradoksih. Objektivna sodobnost narodov v očeh zgodovinarjev proti subjektivni starodavnosti narodov v očeh nacionalistov je eden teh. Prav tako formalna univerzalnost narodnosti kot družbene in kulturne predstave, saj je v sodobnem svetu vsak lahko, mora biti in je del določene narodnosti, proti neozdravljivi partikularnosti njenih konkretnih manifestacij. Med paradokse sodi tudi politična moč nacionalizmov proti njihovi filozofski plehkosti in nekoherentnosti (Anderson 1998, 13–4).

Večino teorij nacionalizma zaznamuje moderen pristop k fenomenu. Modernistične teorije so zelo heterogene, skupno pa jim je prepričanje, da nacionalizem spremlja transformacijo od tradicionalnih k modernim družbam. Modernisti pravijo, da so narodi namišljeni konstrukti. Gellner (Mandelc 2011, 15), eden izmed njihovih najpomembnejših predstavnikov, je dokazoval, da so narodi in koncept nacionalizma relativno nove ideje, ki imajo oporo izključno v modernosti. Je nasprotnega mnenja kot Smith, saj po njegovem nacionalizem ne pomeni prebujanja narodov in njihove zavesti, temveč izumlja narode, kjer jih ni in sploh še ne obstajajo. V modernistični predstavi nacije pravi, da je nacionalizem tisti, ki ustvari nacionalno identiteto. Kar nacionalizem potrebuje, je predhodni obstoj nekaj diferencirajočih temeljev, na katerih gradi. Nacionalizem razume kot moderno politično gibanje, cilj katerega je oblikovati ozemeljsko državo (Anderson 1998, 15). Po njegovo je nacionalizem politični princip, z njim pa bi se morali sovpadati politična in narodna entiteta. Narodi so produkti nacionalizma in družbeni konstrukti, ki so interpretirani v okviru skupne kulture (Mandelc 2011, 52). Ko pravi, da nacionalizem izumlja narode, kjer jih ni, želi pokazati, kako nacionalizem postavlja izumljanje ob bok izmišljanju in potvarjanju, ne pa zamišljanju in ustvarjanju.

Z Andersonom (1998, 15) sta prepričana, da so v resnici zamišljene vse skupnosti, ki so večje od prvotnih vaških in preraščajo neposredni medčloveški stik. Skupnosti se ne razlikujejo po tem ali so pristne ali lažne, ampak po načinu, kako so zamišljene. Antropološko Anderson predlaga definicijo zamišljenih političnih skupnosti, ki je hkrati notranje omejena in suverena. Mišljeno dejstvo, da ljudje, ki se definirajo kot pripadniki naroda, nikdar ne spoznajo vseh ali večine svojih sočlanov oziroma so državljani, a vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost. Ne osredotoča se na politične aspekte nacionalizma, kot se Gellner in večina modernistov, temveč skuša razumeti silo in vztrajnost nacionalne identitete. Meni, da dejstvo, da so ljudje pripravljeni ali prisiljeni umreti za svoj narod ali državo, kaže na tako izjemno moč. Tako kot Gellner poudarja, da so narodi ideološki konstrukti, ki skušajo povezati kulturno skupnost in državo ter ustvarjajo abstraktno skupnost, drugačno od prejšnjih dinastičnih držav ali skupnosti, ki so temeljile na sorodstvu (Mandelc 2011, 73–5). Hobsbawm (2007, 17) tudi uporablja Gellnerjevo opredelitev in meni, da nacionalizem predvsem pomeni načelo, po katerem se morata politična in nacionalna enota ujemati. To pomeni, da je politična dolžnost državljanov do države, ki zajema in zastopa to nacijo, nad vsemi drugimi javnimi dolžnostmi. V skrajnih primerih je nad vsemi dolžnostmi, kakršne koli so. Tudi Breuilly je prepričan, da je nacionalizem najlažje razumeti kot moderno in politično gibanje. Politika je v modernem svetu povezana z državnim nadzorom, nacionalizem pa je argumentacija za prisvajanje in ohranjanje tega nadzora (Smith 2005, 98). Meni, da nacionalistična gibanja težijo k zedinjenju države ali pa k nasprotovanju obstoječi državi.

Predstavniki primordialistične teorije narode vidijo kot realne, stvarne in prvobitne. Pravijo, da gre za fenomen, ki izhaja iz daljne zgodovine. Izpostavljena je narodova naravnost, jezikovna, kulturna in verska staroveškost ter občutek sorodnosti. Narodi po njihovo predhajajo nacionalizem, razumejo pa jih kot politizirane etnije, ki so trajne in obstajajo vso človeško zgodovino (Velikonja 2002, 283; Mandelc 2011, 47–50). Smith (2005, 19) trdi, da je z osnovno definicijo nacionalizma postavljen koncept naroda, ki jasno sugerira, da obstajajo narodi pred nacionalizmi. Tako kot Smith tudi Connor sodi med primordialiste. Po njegovo je narod skupina ljudi, ki so prepričani, da so predniško v sorodstvu. Narod po takem temelji na močnih občutenih sorodstvenih vezeh, njegovo bistvo pa je psihološka zveza, ki združuje določeno ljudstvo in ga v podzavestnem prepričanju njegovih pripadnikov loči od drugih. Definira ga kot samodiferencirajočo etnično skupino, saj pravi, da narod ne nastane, ko se za to odločijo elite, ampak ko subjektivna izkušnja nacionalnosti prevlada nad širšim družbenim telesom (Smith 2005, 93; Mandelc 2011, 66).

Vsako teorijo nacionalizma spremlja vprašanje, zakaj generira toliko strasti in tako močno navezanost. Primordialisti odgovarjajo s stanovitnostjo in navidezno zavezanostjo teh navezav ter potrebo, da se upošteva nekaj, kar po Smithovo (2005, 73–4) označujemo lahko za pripadniški primordializem. To pomeni jasno predstavo pripadnikov o kolektivni kulturni identiteti. Bistvo je razumevanje družbene skupnosti. Torej, kaj so etnije in narodi, to pa na podlagi predpostavljenih fizičnih in kulturnih prvinskih vezi, kot so krvna zveza, religija, jezik ... Prepričani so, da so etnične vezi naravne, pripete na bazična izkustva, ki jih doživlja vsako človeško bitje znotraj družine ali druge primarne skupine.

Na kritiki modernizma temelji etnosimbolizem. Po Smithu (Mandelc 2011, 61–2) gre za perspektivo, katere glavni fokus je raziskovanje etničnih vezi in kolektivnega spomina ter poudarjanja subjektivne prvine spomina. Smith obenem kritizira osnovne predpostavke nacionalizma in pravi, da so za določitev narodovega jaza, kot so jezik, religija, potomstvo, navade in ozemlje problematične, saj vse ne morejo veljati za vse narode. Problematičen je tudi princip volje naroda, saj ni sredstev za njeno ugotavljanje. Za nacionaliste so nacionalne meje jasne same po sebi, čeprav so stoletja nespremenjene, niso naravne, dodajajo. Kritiki so etnosimbolizmu očitali, da gre bolj za poskus opravičevanja nacionalizma kot razlage.

2.3 Razvoj nacionalizmov

Nekateri avtorji so nacionalizem v različnih zgodovinskih obdobjih in okoliščinah že odpisali, mu pripisovali le benigne attribute, drugi so povzemali le njegove pozitivne učinke in ga tako povzdigovali nad druge oblike pripadanja, a nacionalizem se je kot ideologija, gibanje in zgodovinski fenomen kljub različnim okoliščinam vedno vračal (Mandelc 2011, 10–1).

Proces nastajanja narodov je v Evropi potekal na dva načina. Državno-geografski okvir je bil odločilen predvsem pri nastajanju zahodnih narodov, pri vzhodno in srednjeevropskih pa sta bila to skupen jezik ter kultura. Na Balkanu so posebej izpostavljene še religijske razlike. S tem poznamo dve temeljni vrsti nacionalizma. En je političen, ki temelji na ozemeljskem načelu, njegova težnja je vzpostavitev državnih ustanov, imenovan pa je tudi državljanski ali francoski. Drugi je kulturni oziroma etnični ali nemški. Ta je utemeljen na personalnem oziroma krvnem načelu in je usmerjen k organicistični povezanosti narodne skupnosti (Velikonja 2002, 285). Politični cilj obeh je isti – nacionalna država.

Nacionalizmi se razlikujejo tudi po kronološkem in geografskem ključu. Tako so v zahodni Evropi v večini državljanski nacionalizmi, kar pomeni, da je bila najprej vzpostavljena nacionalna država in se je šele tako konstruirala nacija te države. Izražena je bila močna civilna kultura, ki je bila sčasoma sposobna povezati različne etnične skupine na enotnem ozemlju. V srednji in vzhodni Evropi pa sta prisotna etnični in kulturni nacionalizem. Tu so najprej oblikovani narodi, šele potem države. Do tedaj so ti narodi v večini obstajali v večnacionalnih državah. Po takšni opredelitvi, ki jo je podal Kohn (Mandelc 2011, 79), je nacionalizem vzhoda bolj problematičen in nevarnejši. Praviloma je lociran na periferijo, kakršen je tudi Balkan. O posameznem narodu ne govorimo le v okviru nacionalne države, ampak imamo tudi narode znotraj narodov. Takih primerov je v Evropi kar nekaj. Na primer Baski in Katalonci v Španiji (Smith 2005, 24), takšna država pa je bila tudi Jugoslavija, ko je bilo več narodov združenih v eno federacijo.

Ob koncu osemdesetih let so se politični vetrovi začeli obračati v smeri etničnega domoljubja in nacionalizem se je dokončno prebudil tudi v Sovjetski zvezi in Jugoslaviji, kar je privedlo do razpada teh dveh večnacionalnih držav (Smith 2005, 113–5). Z omenjenimi etničnimi nacionalizmi so prišli napetosti in spori, posledično pa so s tem novim valom stremjenja manjših ljudstev in podrejenih narodov ter nacionalizem nasploh znova pridobili določeno ljudsko legitimnost, saj je kazalo, da ta gibanja motivira pristna želja po kolektivni svobodi in demokraciji. Četudi, zlasti na Balkanu, nadaljnji dogodki niso potrjevali takšnega upanja in je kazalo nasprotno, da potrjujejo neogibno zvezo med etničnim nacionalizmom in neofašizmom, rasizmom in etničnim čiščenjem, pa je vseeno bil evropski zemljevid po dolgem času v kar veliki meri predelan po črtah obstoječih etnonacionalnih razdorov (Smith 2005, 152–3). Konec osemdesetih in na začetku devetdesetih let se je na področju Jugoslavije začelo tranzicijsko obdobje. Kot piše Mandelc (2011, 140), ki navaja Rizmana, takšno obdobje vsako družbo sooči z različnimi stanji, saj gre za kompleksen in negotov prehod iz zaprte v polzaprte oziroma iz avtoritarne družbe v odprto demokratično. Negativna posledica takšnih rizičnih stanj je tudi manifestacija ksenofobije, ki je bila v obdobju socializma precej potlačena. Nacionalni interes lahko hitro postane ksenofoben in nacionalističen.

Po besedah Kuzmanića (Mandelc 2011, 141) so postsocializmi skupno ime za sorodne srednje in vzhodnoevropske postrevolucionistične režime, ki niso zmogli shoditi brez diskriminacije, brez razraščanja nacionalizma, ksenofobije, šovinizma, rasizma in vseh spremljevalnih družbenih in kulturnih pojavov. Mandelc dodaja še Klinarja, ki pravi, da je manifestacijo ksenofobije, oziroma pojav etnocentrističnega nacionalizma, kot ga poimenuje, treba iskati v

negotovem tranzicijskem obdobju, za katerega so značilni vsestransko prestrukturiranje, ekonomska in socialna stagnacija ter posledično socialna izključenost. Nacionalizmi lahko gojijo ljubezen, ki jo izražajo z različnimi proizvodi; lahko so kulturni, športni ..., a obenem se mu pripisuje tudi patološki značaj, ki je utemeljen v strahu in sovraštvu do drugega ter s tem sorodnost z rasizmom (Anderson 1998, 157).

3 ŠPORT

3.1 Šport in politika

Šport in politika sta kompleksna in večpomenska pojava, zaradi česar nanju obstajajo številni pogledi in opredelitve. Politika najsplošneje pomeni umetnost in znanost o oblasti. Na oblast se gleda kot na boj za prevlado, preučevana pa je politika kot mehanizem boja za oblast, kar obsega preučevanje konceptov moči, interesov, konflikta, vrednot in etike, javne blaginje ter vseh fenomenov, ki so posledica udejanjanja teh konceptov, kar so na primer tudi ideologije in nacionalizmi. Politiko lahko preučujemo tudi kot delovanje oblasti v interesu javnosti, nabor konkretnih dejanj, s katerimi oblast v okviru svojih pristojnosti skrbi za javni interes in zmanjšuje javne probleme. Ko preučujemo politiko, preučujemo politične ideologije, kar pomeni, da imamo nabor nekih idej, ki predstavljajo vodilo delovanja nekega sistema (Kustec Lipicer 2009, 251–2; Kustec Lipicer in drugi 2012, 45). Ideologije so sistemi idej in predstav, ki vladajo nad duhom posameznikov ali družbenih skupin, pri tem pa ta sistem predstav, mitov, idej in pojmov igra v družbi zgodovinsko vlogo kot najbolj učinkovit okvir ohranjanja obstoječe stvarnosti (Šaver 2005, 49). Njihov namen je usmeriti družbeno in politično delovanje v idealno stanje (Kustec Lipicer 2009, 251–2). Torej v razmere, kakršne bi morale biti, in pogoje, ki do takšnih razmer pripeljejo.

Področje, ki je pogosto uporabljeno za doseganje ideoloških ciljev posamezne družbe ali oblasti, je tudi šport (Kustec Lipicer 2009, 252). Šport se prek številnih vlog, ki jih prevzema v družbi in zanjo, spoprijema z veliko izzivi. Od tistih, ki so lastni samemu področju, do širše družbeno relevantnih izzivov, ki jih s svojim delovanjem regulirajo različne stopnje oblasti na lokalnih, nacionalnih in nadnacionalnih ravneh političnega delovanja. Šport je vse bolj razumljen kot eden od dejavnikov konkurenčnosti v moderni družbi, kot dejavnik

kakovostnega življenja in tudi kot polje delovanja vsake odgovorne oblasti. Motivi za odnose oblasti in športa so lahko različni in jih je več. Tak je recimo ekonomski, saj je v športu prisotnega veliko denarja, lahko pa so tudi politični, ki se kažejo prek uporabe športa kot mehanizma za uveljavitev političnih interesov in ambicij (Kustec Lipicer in drugi 2012, 27).

Preučevanje povezave med politiko in športom je zapleteno in občutljivo. V tej vezi so pojmi, ki so kompleksno razumljivi, odvisni pa so od poseganja politike v šport, od političnih vzgibov in motivov. Študije, ki se ukvarjajo s politiko in športom kot posebnim predmetom znanstvenega raziskovanja, so se najprej ukvarjale z vprašanji vloge ideologij, nacionalizma in države na področju športa, kasneje pa z analizami konkretnih problemov v športu ter z njimi povezanim delovanjem državnih institucij (Kustec Lipicer 2009, 249). Odnosi so večplastni in podvrženi različnim interesom. Sodelovanje je odraz večinoma pozitivne obojestranske zaželenosti ali vsaj strinjanja. Pri političnem delovanju je cilj doseči skupne interese in javno dobro, politične institucije pa omogočajo izvajanje športne politike, kamor se zateka šport, ko išče politično oporo. Konflikt nastane, ko imata drugačne motive. To lahko tudi pozitivno vpliva na kasnejši razvoj in je konflikt konstruktivnega tipa (Kustec Lipicer 2009, 258–9). Pogosto so v interesu med politiko in športom prilagojeni motivi in interesi, ki so le interesi ene strani in v nasprotju z interesi in potrebami druge.

3.2 Teoretski pogledi

Kot piše Kustec Lipicerjeva (2009, 253), je povezava med močjo, politiko in športom ideološka, saj je šport sredstvo, ki je uporabljeno za povečevanje ideologije. V javnosti prevladuje enostranski negativni odnos med politiko in športom, v katerem interes politike nadvladuje in si pogosto podjarmi šport. To velja posebej v odnosu do vrhunskega športa. Gre za politične prakse boja za oblast.

Z ideološkimi ozadji modernega športa je povezana Gramscijeva teorija hegemonije. Po tej intelektualci dominantnih družbenih skupin s pomočjo jezika, znanja, religije ter umetnosti razvijajo, definirajo in določajo vrednote, norme ter posamezne razredne distinkcije. Ideologijo razume kot množico idej, praks in pomenov, ki predstavljajo univerzalne resnice, obenem pa so zemljevidi pomenov podpiranja oblasti določenih družbenih skupin. S tem imajo elite in vladajoči družbeni razredi v procesu družbene produkcije in reprodukcije vsa potrebna sredstva, gospodarske, kulturne in politične prednosti, s pomočjo vseh družbenih

institucij, kamor sodi tudi šport, vsiljujejo vrednote, norme in pravila ostalim podrejenim skupinam, te pa sprejemajo pogled, ki ga dajejo dominantne, za svojega in samoumevnega (Stanković 2002, 24–5; Šaver 2009, 110).

Šaver (2009, 29) pravi, da ko govorimo o športu kot družbenem pojavu, funkcionalistično teorijo zaznamuje holistični pristop proučevanja družbenih sistemov, ki družbo interpretira z relativno stabilno in urejeno vsebino v spreminjajočem se okolju. S holističnim pristopom so šport postopoma izluščili kot družbeno institucijo, ki se razvija z ostalimi družbenimi sistemi. Lüschen je šport primerjal s kulturno evolucijo. Tako je v tradicionalnih družbah po njegovo funkcija športa univerzalna, pogosto religiozna in kolektivno orientirana, obenem pa zaznamovana z urjenjem reprezentativnih veščin, povezanih z domeno odraslih in vojskovanjem. Pravi, da je v modernih družbah funkcija športa ohranjanje vzorca in integracije, kjer gre za perspektivo funkcionalnih imperativov oziroma sheme štirih funkcij, ki jo je ustvaril Parsons, v kateri ima vsak sistem univerzalne funkcije, ki so adaptacija, doseganje ciljev, integracija in latentno vzdrževanje vzorcev, torej določene mehanizme za samovzdrževanje, samoohranitev in samoreprodukcijo. Lüschen (Šaver 2009, 30) je prek strukturne analize ugotovil, da je šport temeljni strukturni vzorec družbene eksistence.

Stevenson in Nixon (Šaver 2009, 30–2) sta govorila o temeljnih funkcijah športa na družbeni ravni. Izpostavila sta socioemocionalno, kjer šport vzdržuje sociopsihološko stabilnost, socializacijsko, kjer vključuje kulturno pogojena prepričanja in običaje, integrativno, kjer vzdržuje harmonično integracijo različnih posameznikov in skupin, politično, kjer je šport del ideološko zasnovanih procesov, in družbeno mobilizacijsko funkcijo, kjer šport deluje kot sredstvo družbene mobilnosti. Kritiki funkcionalistične teorije pravijo, da gre za pretežno v sedanji trenutek usmerjeno teorijo, ki naj ne bi zajemala družbenih sprememb. Ideološka in politična kritika izpostavljata konservativnost strukturnega funkcionalizma. Ob tem opozarjajo pretirano poudarjanje pomena normativnih elementov, ki reproducirajo enotnost, stabilnost in harmoničnost družbenih sistemov, s tem pa zmanjšujejo pomen družbenih konfliktov. Pravijo, da funkcionalizem ignorira potencialne spremembe, zgodovino in konflikte v analitični orientaciji reprodukcije in ohranjanja sistemov, v predpostavki, da so posamezniki pasivni participanti družbenih struktur (Šaver 2009, 35). Kritični so zaradi racionalizacije in se raje strinjajo s konfliktno teorijo, ki trdi, da šport odraža in krepi hegemonijo družbene ureditve, s čimer se poudarja razrede in razlike v moči (Frey in Eitzen 1991, 505). Tako so se osredotočali tudi na družbene probleme v športu, kot so seksizem, rasizem, razredno razslojevanje ...

Marksisti so ugotovili, da ima šport pomembno družbeno in politično vlogo. So kritično nastrojeni proti instituciji športa, saj so jo povezovali z ideološkimi sredstvi meščanske družbe. V osnovi je Marx osrednje mesto namenil konceptom družbenih, gospodarskih in političnih odnosov med ljudmi, ki temeljijo na medsebojni odvisnosti in določeni porazdelitvi moči (Stanković 2002, 21–3). Družbene institucije, kakršna je tudi šport, imajo pomembno vlogo v družbenih odnosih. Njihova ključna vloga je vzpostavljanje ideologij, ki utemeljujejo in podpirajo kapitalistične načine proizvodnje. Marksisti so gledali na šport kot kulturni in zgodovinski pojav, ki lahko kot simbolično politično sredstvo služi potrjevanju uspešnosti komunističnih sistemov in celoviti nacionalni identifikaciji v času hladne vojne. V nemških delavskih gibanjih so na primer že zelo zgodaj športna društva in klube prepletali s političnimi strankami (Šaver 2009, 36–9).

Glede na konfliktne teorije in Brohma ima šport politične, ideološke, represivne in spletkarske funkcije. Ideološka funkcija je v primeru kapitalistične produkcije ohranjanje in povečevanje družbene moči (Šaver 2009, 35). Predstavnik kritične teorije Vinnai je prepričan, da šport kot del kapitalistično naravnane množične kulture v svoji socializacijski funkciji prilagaja posameznikovo delovanje avtoritativnim vzorcem, povezanim z narcistično, mazohistično in agresivno osebnostno značilnostjo. Vodi posameznike k identifikaciji z obstoječimi normami in družbenimi strukturami, pri tem pa ne omogoča delovanja, ki ne bi bilo prilagojeno dominantnim normam, ter tako razvija kulturne forme delovanja, s katerimi se vzpostavlja ideološka zavest (Šaver 2009, 43–4).

Nacionalni motivi za spodbujanje športa v neki državi so vedno prisotni. Šport je orodje za promocijo naroda in nacije, za narodovo prepoznavnost v svetu in promotor nadaljnega razvoja države (Kustec Lipicer in drugi 2012, 88). Kot pravi Šaver (2009, 24) so dominantni družbeni razredi vedno imeli prominentno vlogo v športu, saj je šport obenem vedno krepil dominantno družbeno ideologijo, utrjeval ideološko reprodukcijo obstoječega družbenega reda in utelešal eno izmed najmočnejših orodij hegemonije.

Po Henryju so s politično-ideološkega pogleda na šport tri prevladujoče ideologije. Ideologija laburizma šport vidi kot spodbujevalca nadaljnega političnega razvoja. Zagovarja poseganje politike s konceptom zagotavljanja možnosti športne aktivnosti zlasti za tiste skupine in na tista področja športa, ki se jim zaradi gospodarskih razlogov ne uspe samostojno uveljaviti. Obenem šport razume kot pomemben element in prvino družbenih vrednot. Ideologija konservatizma je do športa pretežno indiferentna. Pri tem je vloga politike izrazito obstranska, saj država le skrbi za delovanje neodvisnih športnih organov, šport pa je, če se uporablja v

politične namene, skorumpiran. Ideologija marksizma kakršno koli povezavo med politiko in športom povsem zanika. Šport vidi kot izraz dominantnih vrednot. Po razumevanju marksistične ideologije je šport zaradi institucionalizacije izgubil idejo spontanosti in igre ter se bo kot tak v socialistični družbi sam od sebe ukinil (Kustec Lipicer 2009, 253; Kustec Lipicer in drugi 2012, 46). Ko pravijo, da je šport izgubil svoj bistveni pomen, kritiki dodajajo, da gre od preproste igre zgolj k površinski potrošnji. Kapitalizem naj bi preoblikoval šport le v objekt gledanja in gre za nekakšno degradacijo oblike razbremenitve vsakdanjega življenja.

Od ideološko pogojenega razumevanja športa se politika kot delovanje javnega interesa oblasti loči v tem, da temelji na predpostavkah doseganja konkretnih ciljev in oblikovanja konkretnih ukrepov, ki temeljijo na načelih skupnega dobrega in interesov neke družbe. S takim delovanjem, odzivanjem na splošne potrebe v družbi ter z neposrednim delovanjem v njej oblast posega in regulira delovanje športa (Kustec Lipicer in drugi 2012, 48).

3.3 Šport in nacionalizem

Nacionalna ideologija je močno vplivala na razvoj modernega športa. Številne raziskave opozarjajo, da je družbena institucija športa močno povezana s konstrukcijo nacionalne in kulturne identitete (Šaver 2005, 22). Tako kot sta religija in politika, je tudi šport globoko zakoreninjen družben in kulturni pojav. Gre za pomemben element množične kulture, nacionalne in politične identitete, individualne socializacije in kolektivne imaginacije, ki je imela v času zlate dobe nacionalizmov in imperializmov ob koncu 19. stoletja in na začetku 20. stoletja še dodatne podstati. Konstrukcija modernosti in sodobnega športa je od nekdaj zaznamovana s podobnimi atributi (Šaver 2009, 13).

Moderni šport je izrazito ideološko utemeljena družbena institucija. Z invencijo modernega športa v času vzponov nacij je to dolgoročno vplivalo na razvoj družbene institucije športa. V času najbolj ekstremnih ideologij in svetovnih vojn je šport že imel vlogo posrednika med posameznikom in kolektivom. Privlačnost totalitarizmov se je odražala v njihovi ideologiji, ritualih, simbolizmu, pri čemer je vojaška sila kot temeljna esenca nacionalne in imperialne države terjala fizično aktivnost in agresijo, ki jo je posameznik na individualni ravni razvil ravno s pomočjo športa (Šaver 2009, 19–20). Šport je med temeljnimi družbenimi institucijami ena najbolj prezentnih in daleč od kakršne koli domnevne trivialnosti, kar je

posebej opazno pri povezavi s političnimi ideologijami in procesi, kakršen je nacionalizem. Treba ga je razumeti kot sredstvo razširjanja partikularnih ideologij.

Šport bolj kot katera koli druga oblika družbenega delovanja skrbi za bujenje nacionalne zavesti. Na vsaki mednarodni prireditvi plapolajo zastave, pred začetkom tekmovanj ali ob podelitvi priznanj najboljšim pa igrajo državne himne (Bairner 2008, 43). Pravijo, da ni bolj zdravega nacionalizma, kot je, ko olimpijski zmagovalec zlato medaljo proslavlja ob zvokih himne in se ob tem dviga zastava njegove države (Savić 2004). Znanstveniki so ugotovili, da šport v prvi vrsti, še več kot druge dejavnosti družbenega življenja, zagotavlja priložnost za javno izražanje nacionalnih vrednot, prepričanja, ponosa, kolektivne enotnosti in identitete. Mednarodne športne prireditve, na katerih športniki predstavljajo svoje države, dajejo možnost za poudarjanje nacionalnih simbolov. Športniki z zastavami in drugimi simboli izražajo identifikacijo z narodom, gledalci in navijači pa uporabljajo dogodke in zmage za razglašanje nacionalne pripadnosti in ponosa (Topič in Coakley 2010, 375). Za nekatere športnike takšno udejstvovanje predpostavlja nacionalno pripadnost, vzbuja nacionalno zavest, čustva in poseben ponos ter zanje predstavlja nekakšno implicitno solidarnost z državljani. Športniki ali reprezentanca postanejo simbol naroda, ker ne gre le za posameznika ali ekipo petih ali desetih športnikov, pač pa za moštvo celotne države (Gleaves in Llewellyn 2014, 3). Takšen odnos s pomočjo športa spodbuja in krepi nacionalni ponos in identiteto.

Pomemben del vsakega vrhunškega športa so tekmovanja med športniki oziroma ekipami, torej reprezentancami, ki zastopajo posamezne države. Tako se preko športa promovirata in posledično krepita nacionalna zavest in identiteta, kar pa ima lahko tudi negativne posledice, kot sta šovinizem in ksenofobija. Medtem ko je v medijih poudarek na prezentaciji države s strani športnikov, pa se prav prek športa vzbudijo nezaželena čustva proti nasprotniku. Takšen primer so čustva med navijači in če gre za tekmovanja med reprezentancami, gre za nasprotovanja, ki izvirajo na nacionalni ravni. Zmage in porazi se rezultirajo v sporih med državami in vzbudijo stara nasprotovanja oziroma sovraštva iz zgodovine, ki se lahko preslikajo tudi s političnega področja (Gleaves in Llewellyn 2014, 2). Športno navijaštvo pogosto zaznamuje nasilje v športu. Ob tem je pomemben dejavnik globalizacija, saj vrednotni in kulturni strdki, ki so bili nekoč geografsko ločeni in izolirani, v globaliziranem športu prihajajo v neposredne stike (Šaver 2009, 18). Ko govorimo o nasilju v športu, figurativni sociologi interpretirajo nasilje v kontekstu, da se ljudje vse bolj poistovetijo s športniki in športnimi ekipami, nasilje pa je namerno, vendar, kot zapiše Šaver (2009, 70), nelegitimno sredstvo za doseganje zmag.

V športu je prisotna velika identifikacija. Navijači nosijo majice in druge artikle v spodbudo svojih klubov in reprezentanc. Ljudje se z njimi poistovetijo, ko jih naslavljajo z »našimi« oziroma pravijo »mi igramo«. S tem se približajo ekipi in izrazijo svojo identifikacijo onkraj golega družbenega položaja in vrste, pripisane kategoričnemu »mi«. V tem pogledu so športne ekipe edinstvene, saj malo oblik omogoča takšno identifikacijo (Miller in McHoul 2012, 278). Ob nastanku nacionalnih držav so vse bolj resno začele igrati ekipne igre. Tudi v individualnih športih posamezniki niso igrali le zase, ampak so predstavljali svoje lokalne skupnosti, mesta, univerze in države. V to smer so se postopoma oblikovala pričakovanja občinstva, ki se je s svojimi športniki in ekipami vse bolj poistovetilo (Šaver 2009, 70). Ljudje se tako poistovetijo z reprezentanco, da izid selekcij njihovih držav vzamejo za povsem svojega, kot bi to dosegli oni (Gleaves in Llewellyn 2014, 9). Največje športne zmage imajo enako mesto kot pomembni zgodovinski ali politični dogodki. Na primer v Franciji so zmago na svetovnem prvenstvu v nogometu leta 1998 primerjali celo z osvoboditvijo ob koncu druge svetovne vojne (Savić 2004). Tako kot so nacionalne zgodbe povedane preko popularne kulture in medijev, se nekateri ljudje obrnejo k uspešnim športnim zgodbam in poistovetijo s športniki, športnimi dogodki in prizorišči kot predstavniki naroda in nacionalnih vrednot. Športne zgodbe lahko podpihujejo šovinizem in navdihujejo ksenofobijo, a obenem tudi predstavljajo redno ozaveščanje naroda in zagotavljajo priložnost za razpravo, ki ustvarja vsaj začasno enotnost med državljani, vzbuja občutek ponosa ter priložnost, da se potrdi nacionalna identiteta v širšem geopolitičnem okolju (Topič in Coakley 2010, 372). Šport v določenih primerih krepi internacionalizem in pacifizem, saj lahko omogoča, da tudi narodi, ki so v konfliktu, pridejo skupaj v nekakšni »zdravi« konkurenci. V takih primerih mnogokrat pride vsaj do tolerance, če že ne celo do medsebojnega spoštovanja. Na primer olimpijske igre so dogodek, ki so krepile mir, strpnost in krepostno vedenje. Pierre de Coubertin jih je oživil z namenom zblizevanja narodov (Gleaves in Llewellyn 2014, 3; RTVSLO 2016).

Znotraj institucionalnega preučevanja politike in športa so vodilne mednarodne analize, njihov osrednji predmet pa posamična vloga, ki jo država preko športa prevzame v mednarodnem okolju. Države s športom v mednarodnih odnosih dokazujejo vitalnost naroda in ga uporabljajo za kreiranje mednarodne vloge (Kustec Lipicer 2009, 257). Nasprotno od rasnih, etničnih, regionalnih in razrednih raznolikosti ima šport integracijsko vlogo, zaradi česar države tudi spodbujajo sodelovanje na mednarodnem področju. O športu lahko govorimo tudi kot o sredstvu oziroma orodju diplomacije. Takšen primer je iz šestdesetih let, ko so ZDA skušale izboljšati odnose s Kitajsko prek izmenjave namiznoteniških igralcev kot

kvazi odposlancev (Bairner 2008, 45). Primer diplomatske vloge je tudi reprezentanca Irske v ragbiju, ki jo sestavljajo športniki iz obeh delov otoka, Irske in Severne Irske, zanjo pa navijajo državljani obeh, četudi njihov odnos sicer zaznamujejo zgodovinski spori glede političnih pogledov, religije ... Brazilija na primer vidi nogomet, še posebej reprezentanco, kot sredstvo, ki prispeva h krepitvi nacionalne zavesti, obenem pa začasno premosti razlike znotraj naroda (Frey in Eitzen 1991, 512). Vedno pa so v športu kljub mednarodnemu povezovanju skrbeli za interese lastne države. Na primer de Coubertin, oče modernih olimpijskih iger, ki se je zavzemal za internacionalizem, je obenem skrbel za interes lastne države. Želel je, da šport združuje narode, poleg tega pa krepí fizično pripravljenost in moralo demoraliziranemu porazu v francosko-nemški vojni (Bairner 2008, 43). Tudi kolesarska dirka po Franciji je bila ustanovljena kot orodje francoskega nacionalizma (Savić 2004).

Dva velika motiva urejata politično in gospodarsko dejavnost države. Eden je izgradnja moderne in učinkovite države, kar obsega stabilen politični sistem, sprejemljiv življenjski standard in pravičen družbeni sistem. Drugi pa je priznavanje za pomembnega akterja s strani mednarodne skupnosti in drugih držav. Države iščejo notranjo stabilnost in zunanji položaj. Šport je sredstvo za dosego obojega (Frey in Eitzen 1991, 511). Prek športa se promovira politika oziroma politični sistem države. Moderni šport je vpet v politiko, športne zgodbe, ki so predstavljene, pa vključujejo državne spore in so prežete z odnosi moči. Četudi so, kot piše nekoč izvrstni jugoslovanski košarkar Ljubodrag Simonović (1995), zdaj pa priznani književnik in filozof, na zahodu ves čas poudarjali, da šport nima nič opraviti s politiko, in so te besede postale kot nekakšna ločnica med »svobodnim svetom« zahoda in vzhodnim »komunističnim totalitarizmom«, kjer so ideologi, z namenom, da zaščitijo interese vladajočega režima, ponavljali, da šport ima politično naravo, je moderni šport vpet v politiko, športne zgodbe, ki so predstavljene, pa vključujejo državne spore in so prežete z odnosi močmi. Na primer olimpijske igre so bile med hladno vojno mesto »oglaševanja« različnih sistemov. Tak primer sta Sovjetska zveza in ZDA, ki so velik poudarek dajale igram in s tem promociji svojih ureditev (Bairner 2008, 45). Rivalstvo ni bilo prisotno le na igriščih, ampak tudi z različnimi ukrepi. Na primer leta 1979 so zaradi vstopa sovjetske vojske v Afganistan naslednje leto športniki iz ZDA in še nekaterih drugih držav bojkotirali igre, ki jih je gostila Moskva (Taylor 1988, 531). Podoben bojkot je s strani sovjetskih športnikov sledil štiri leta kasneje v Los Angelesu. Primer potrjevanja svojega političnega sistema ali ideologije je recimo hokejska tekma na zimskih olimpijskih igrah v Lake Placidu leta 1980, ko je reprezentanca ZDA premagala na papirju bistveno močnejšo Sovjetsko zvezo (Gleaves in

Llewellyn 2014, 10). Nenadejan uspeh so v domovini označili za »čudež na ledu«, a poleg športnega vidika je imelo srečanje tudi veliko politično konotacijo, ko so uspeh hokejistov videli kot »zmago demokracije« oziroma kot »uspeh kapitalizma nad komunizmom«.

Medtem ko padajo meje, se s transnacionalnimi tekmovanji lahko utrjujejo obstoječi nacionalizmi, ali pa se ustvarjajo novi. Takšni primeri so recimo v Španiji, ki je država z več narodi. Baski in Katalonci ne podpirajo španske nogometne reprezentance, ki je zanje identifikacija Kastilje. Athletic Bilbao in Barcelona jim predstavljata poistovetenje z nacionalno identiteto. Na primer v grbih nosijo nacionalne simbole ali jih imajo na dresih, navijači pa na njihovih tekmah imajo baskovke in katalonske zastave. Kluba sta odskočna deska baskovskega in katalonskega nacionalizma (Savić 2004; Bairner 2008, 47). Športne igre so se razširile po svetu tako, da so jih iz okolij, kjer so jih »izumili« oziroma začeli igrati, v različna nacionalna okolja prinesli obiskovalci ali naseljenci. Vladajoči sloji so jih prevzeli, hkrati pa jih je postopoma sprejela celotna družba (Miller in McHoul 2002, 266). Četudi so imperialistični športi, kakršen je kriket, ki so ga Angleži prenesli v kolonije, pa so bile zmage v tem športu veliki nacionalni uspehi. V primeru zmage v kriketu nad Veliko Britanijo je bila to velika zmaga za kolonijo (Bairner 2008, 44), šport pa nasploh eno izmed sredstev za nacionalno integracijo iz liberalnih razlogov, ko so se države tudi prek športa borile za osvoboditev izpod kolonialnega jarma. Šport je postal orodje zatiranih v boju za svobodo. Takšen primer je tudi protest temnopoltih športnikov med olimpijskimi igrami v Mexico Cityju leta 1968 (Simonović 1995).

Države so izkoriščale šport kot univerzalno sredstvo za doseganje svojih gospodarskih in političnih interesov. Isto kot v politiki je bil tudi v športu v ekstremnih oblikah cilj uničiti nasprotnika. Za to so bili nekateri pripravljene uporabiti vsa sredstva, ki so bila na voljo. Za takšno uspešnost so naredili vse, kar so lahko. Tako so primeri sistematičnega dopinga, kar je bila na primer znana praksa med športniki iz Vzhodne Nemčije (Simonović 1995, 78–80). Po Orwellu bi šport označili za »vojno brez streljanja« (Barnier 2008; Gleaves in Llewellyn 2014). Šport lahko deluje kot nekakšen varnostni ventil, kajti omogoča, da je vojna manj verjetna in združuje narode. Lahko pa pomeni tudi, da dejansko mednarodni šport in takšna tekmovanja vodijo do še povečanja napetosti in je nasilen konflikt neizogibna posledica; kot primer navaja Taylor (1988, 539) nogometno tekmo med Hondurasom in Salvadorjem, ki je bila leta 1969 povod oziroma je zanetila iskro, da je napet odnos prerasel celo v konflikt med državama, ki je zdaj znan kot nogometna vojna.

4 JUGOSLAVIJA

Jugoslavija je lahko vzorčen primer, kako je zaradi posledic krvavih spopadov ekstremnih nacionalizmov, nacionalizem postal ena izmed glavnih tem sociološke in filozofske diskusije. Porast nacionalizma navadno predstavlja moralno ambivalentno in zato pogosto fascinantno podobo. Nacionalni upori in boji za politično neodvisnost so istočasno heroični in nečloveško kruti. Vzpostavljanje mednarodno priznane države pogosto nosi globoke emocije in zato lahko povzroči nečloveške posledice; od množičnih izgonov, etničnih čiščenj, do organiziranih masovnih umorov in genocida. Kot pravi Özkirimli (Mandelc 2011, 88–9), ni nobena druga politična doktrina odigrala takšne vloge pri oblikovanju modernega sveta kot nacionalizem. Milijoni so bili po svetu pripravljene umreti v boju za svobodo svoje očetnjave in matere domovine. Po besedah Andersona (1998, 16) je narod skupnost, ki omogoča, da je v zadnjih dveh stoletjih toliko ljudi pripravljeno ubijati, a še bolj umirati v imenu teh predstav, saj ne glede na neenakosti in izkoriščanja, ki lahko vladata znotraj, vedno poraja globoko bratstvo.

Nekdanjo skupno državo so poimenovali tudi »Titova Jugoslavija«, ker je osebnost Josipa Broza Tita, ki se je prizadeval, da bi vse narode povezal v skupnost, bila ena ključnih stvari, ki je državo držala skupaj. S tem izrazom je zajeto vse, kar je bilo značilno za Jugoslavijo kot državo in sistem vladavine; od tradicije partizanskega boja proti fašizmu, do socialističnega samoupravljanja, državnega federalizma in neuvrščene zunanje politike (Meier 1996, 17–9). Tito je bil prepričan, da bo politični sistem tudi po njegovi smrti oprt na partijo, policijo in vojsko, s čimer bi se na državni ravni obdržal federalizem. Toda njegova smrt je leta 1980 oslabilo federacijo. Njegovo nasledstvo je bilo neučinkovito osemčlansko predsedstvo. Partija oziroma zveza komunistov je sicer obdržala politični monopol, a tudi v njej je nastala praznina, posledično pa je njena resnična moč postala omejena (Meier 1996, 17–9; Silber in Little 1996, 27; Mazower 2008, 137). Kot je dejal kosovski politik Mahmut Bakalli: »Vsi smo jokali za Titom, vendar nismo vedeli, da z njim pokopavamo tudi Jugoslavijo.«

4.1 Začetek krize

Kmalu po Titovi smrti so bili vse glasnejši pozivi h korenitim spremembam, a nosilci političnega sistema niso bili pripravljeni izvesti reform za liberalizacijo gospodarskega sistema (Meier 1996, 27). Dolgotrajna gospodarska kriza je dala dodaten zagon že tako konfliktnim odnosom, težak položaj je sprožil družbene nemire in pripomogel k okrepitvi nacionalističnih teženj (Dallago in Uvalić 1998). Na splošno velja, da se je jugoslovanska kriza začela leta 1981 z nemiri na Kosovu, kjer je živel albanska večina. Nasilne proteste nacionalističnih kosovskih Albancev in albanski nacionalizem na splošno so poskušali pojasniti s slabimi gospodarskimi razmerami. Nacionalizem je postal nalepka za vse, kar je imelo zveze z albansko identiteto in nacionalno zavestjo (Meier 1996, 50–4). Negotov gospodarski položaj in poslabšanje življenjskih pogojev sta vplivala na podobo režima in njegovo vedno večjo nepriljubljenost. Osem let kasneje so iz incidentov na Kosovu nastali dogodki, ki so neposredno privedli do zloma Jugoslavije.

Balkan je most ali križišče med vzhodom in zahodom, Evropo in Azijo, stopnjami rasti (Todorova 2001, 45), Jugoslavija pa je to v malem. Država velikih razlik in pestrosti. Jezikovna podoba je preslikala izraz »balkanski lonec«, saj je bilo na območju Balkana več kot dvajset jezikov. Čeprav so bili narodi različni, so bili med samo pomešani, med njimi pa je bilo malo jasnih meja. Pomešani so bili lingvistično in nacionalno (Bugarski 2001, 72). Toda jezikovne razlike so bile na Balkanu vedno manj pomembne kot religija. Že v času otomanske nadoblasti so ljudi ločili glede na vero in ne jezik. Zanje tudi etnična pripadnost ni bila pomembna, ampak je bila ključna religija. Balkan je bil sicer preveč gorat, ranljiv in razdrobljen za versko in jezikovno poenotenje, verska raznolikost pa je bila ves čas velika. Tako je bilo tudi v Jugoslaviji (Mazower 2008, 52–4). Bila je geografsko, kulturno in jezikovno raznolika država. V pestri politični zgodovini in ob številnih nemirih na tem področju so pečat pustile tri civilizacije; zahodnoevropska katoliška, bizantinska pravoslavna in turška muslimanska. Bila je država z dvema pisavama, tremi velikimi religijami, šestimi republikami, šestimi narodi in sedmimi mejnimi državami, s katerimi si je ob mejah delila tudi jezike in etnično populacijo. Poleg šestih narodov je v Jugoslaviji živelo več kot ducat manjšin (Bugarski 2001, 70–1). Značilne so bile tudi znatne razlike v stopnji razvoja med republikami.

4.2 Nacionalizmi

Dokončen propad komunizma v vzhodni Evropi je pustil Jugoslavijo, ki je bila že na poti k razpadu, brez vezane skupne ideologije. Politične elite so v svojih republikah v boju za ohranjanje moči pograbile edino drugo silo, ki je bila dovolj močna, nacionalizem (Bugarski 2001, 72). Že pred Titovo smrtjo so se v Beogradu in Zagrebu med partijskim kadrom pojavili nacionalistični tokovi, po njegovi smrti pa zvezno vodstvo ni bilo več tako uspešno pri uravnovešanju tekmujočih zahtev nacionalnosti (Mazower 2008, 137). Z vzponi nacionalizmov, predvsem srbskega, je sistem začel razpadati.

Državo so namerno in načrtno uničili možje, ki z mirnim preходом iz državnega socializma in enopartijske vladavine v tržno gospodarstvo in večstrankarsko demokracijo niso imeli česa dobiti, lahko pa bi vse izgubili. Zаметke krvave vojne zasledimo že v vzponu srbskega nacionalizma med beograjskimi intelektualci v sredini 80. let, ko je bila nacionalistična kampanja v Srbiji vse močnejša (Meier 1996, 59; Silber in Little 1996, 24). V javnost je prišel memorandum srbske akademije znanosti in umetnosti, v katerem so se oblikovale teorije o zapostavljenosti Srbov. Memorandum ni ustvaril nacionalizma, le dotaknil se je globokih srbskih čustev, ki so bila potlačena in jih je komunizem le še bolj razdražil, v razpravi pa so bila le povzeta mnenja, ki so se širila po vsej Srbiji (Silber in Little 1996, 31).

Srbski voditelji so se vedno spogledovali z nacionalizmom, kadar so želeli pridobiti podporo, Milošević pa je hitro spoznal, da obljubljene spremembe, ki so si jih Srbi želeli, učinkujejo. Ko je ponudil takojšnje ukrepanje, je pridobil podporo (Silber in Little 1996, 40). V njegovih rokah je memorandum, ki je poudarjal pravico samoodločbe srbskega naroda tudi tam, kjer so Srbi živeli z drugimi narodi, ali pa so bili v manjšini, postal idealna programska podlaga (Meier 1996, 82). Zavestno je uporabil nacionalizem kot orodje za dosego oblasti in potem za okrepitev nadzora, najprej nad Srbijo, potem pa še nad Jugoslavijo. Sorazmerno zlahka mu je uspelo mobilizirati srbsko politiko za svojo ekstremno nacionalistično linijo, srbski narod zunaj Srbije pa je uporabil za orodje svojih ambicij. Miloševićevo centralizatorsko, samovoljno, nedemokratično vodenje in njegova preračunljiva ter zvita manipulacija politike podpihovanja nestrpnosti med narodi sta druge narode izzvala in jih pripravila do prepričanja, da ne morejo več ostati v federaciji (Silber in Little 1996, 24–5). Milošević je nacionalizem tako kot mnogi drugi voditelji v zgodovini uporabil za dosego svojih ciljev. Z nacionalizmom in prek vojne bi dobil moč, s katero bi brez tekmeca vladal državi.

Tudi hrvaški intelektualci so že zgodaj kazali nacionalistične odklone. Že leta 1971 so poudarjali »hrvaško pomlad«. Tedaj je katoliška Cerkev postala edina ustanova, s katero se je poosebila nacionalna zavest Hrvatov in je postala njihova narodna predstavica (Meier 1996, 36–8). Dolgo je bil hrvaški nacionalizem zatiran, tudi ko je že prevladal v Beogradu srbski, a ko je na volitvah zmagal HDZ, ki se je na oblast povzpel s podporo spolitizirane skupnosti izseljenih Hrvatov, je prišlo do sprememb. HDZ je postal množično gibanje in zagotavljal, da uresničuje tisočletne sanje o hrvaški državnosti. Franjo Tuđman je ponudil narodu, kar je potreboval – močan odmerek nacionalizma kot odgovor na tisto, kar prihaja z vzhoda (Silber in Little 1996, 87–9). Slovenski nacionalni program je leta 1987 skušal opredeliti položaj Slovenije, ki je branila federalizem. Predlog je bil, da bi bila Jugoslavija oblikovana tako, da ne bi preprečila Slovencem poti k demokraciji in ne bi ovirala njihovega »evropskega« razvoja. Samoodločba naroda je dobila prednost pred pripadnostjo Jugoslaviji (Meier 1996, 93). Slovenski koncept je bil federativna, reformistična in liberalna Jugoslavija (Meier 1996, 108), ki se je razlikovala od Miloševićevega koncepta centralističnega velikosrbskega hegemonizma.

V Bosni so srbski in hrvaški nacionalisti vlekli na dan Islamsko deklaracijo, ki jo je Alija Izetbegović sestavil leta 1973 in naj bi dokazovala načrtovanje muslimanske države. V resnici je šlo za znanstveno in politično delo. Obenem so igrali tudi na prepričanje, da Muslimani nikoli niso bili ločena narodnostna skupnost, ampak so bili po njihovih besedah Srbi ali Hrvati, ki so v letih otomanske nadoblasti podlegli pritiskom, prodali svojo pravo identiteto, sprejeli novo kulturo in se spreobrili v islam (Silber in Little 1996, 228–31). S tem zaničevanjem je bilo hitro moč videti dokaze za utemeljevanje srbskega in hrvaškega ekspanzionizma. Desetletja so trije narodi v Bosni živeli v sožitju, toda vzpon nacionalizma je zgodovino spremenil v povzročitelja sovražnosti.

Četudi so si nacionalizmi nasprotovali, so imeli skupen cilj; dokazati da Jugoslavija v takšni formi ni mogla več obstajati, obenem pa so se želeli razdeliti na suverene države, ki bi bile kolikor se da velike in etnično čiste (Bugarski 2001, 85). Te namene je, četudi so desetletja ali celo stoletja živeli skupaj, spremljalo prepričanje, da pripadniki različnih narodov ne morejo bivati v sožitju, razen, če eden ne obvladuje drugega oziroma se ta asimilira.

4.3 Konec države

V drugi polovici osemdesetih je bila polarizacija, ki je povzročila razpad, že zrisana. Milošević je še pred padcem komunizma vzpostavil srbsko premoč v Vojvodini in na Kosovu, s čimer je povečal vpliv znotraj Jugoslavije (Mazower 2008, 138; Čolak 2015, 22). Podobe z demonstracij na Kosovu leta 1989, ki so šle v svet, so šokirale in so bile prelomne za situacijo v drugih delih države (Meier 1996, 130–9). Milošević je imel med Srbi veliko podporo. Obljubil je, da jih bo varoval in združil Srbijo, ki jo je ustava iz leta 1974 razkosala (Silber in Little 1996, 63). V govoru na 600. obletnico bitke na Kosovskem polju je dejal, da »smo znova sredi bojev, za zdaj brez orožja, čeprav tega še ni mogoče izključiti«, kar je povzročilo vznemirjenje po vsej Jugoslaviji. Jasno je bilo, da se z zmago na Kosovu ni zadovoljil (Meier 1996, 142; Čolak 2015, 80), ampak je želel izpeljati načrt velike Srbije. Del tega načrta je bil cilj omogočiti srbski manjšini na Hrvaškem in v Bosni ostati del iste celostne politične skupnosti kot Srbom v Srbiji in Črni gori.

Ko je Milošević ocenil, da ne mora vztrajati pri socializmu in politično napredovati, je deloval samo še z nacionalistično karto. Prevladala je nacionalistična ideja o Srbiji povsod, kjer so živeli Srbi, četudi so bili v manjšini (Meier 1996, 217–23). Po zmagi na volitvah je dokončno opustil jugoslovansko hegemonistično idejo in se oprijel le še velikosrbske (Meier 1996, 232). Za vrh vojske je bila enotnost Jugoslavije svetinja, za Miloševića pa le pogajalski vložek v prizadevanjih, da si utrdi položaj na oblasti. Vojsko je vlekli stran od njene naloge, da ohranja državo, k drugim ciljem – varovanju Srbov zunaj meja Srbije in k oblikovanju nove ozemeljske enote. Postopoma je vojska, kar se tiče ciljev, narodnostne sestave ter ideologije, postajala vojska velike Srbije (Silber in Little 1996, 123).

Slovenija in Hrvaška sta dogodke na Kosovu sprejeli kot šok. Ko je Milošević dobil podporo v Črni gori, se je pokazalo, da bi lahko dobil večino v vseh državnih ustanovah, tudi v državnem ter partijskem predsedstvu in parlamentu (Meier 1996, 119). Federacija ni bila več asimetrična in čas centralizma je minil (Meier 1996, 178). Po prvih svobodnih volitvah leta 1990 sta Slovenija in Hrvaška edino možnost za preživetje skupne države videli v preobrazbi v konfederacijo neodvisnih držav. Njun predlog ni imel podpore. Medtem sta oblikovali oborožene sile, ki so se umaknile nadzoru vojske, ta pa je z vrnitvijo v politiko in s ciljem napada teh oboroženih sil, ki jih je označila za nedovoljene oborožene formacije, postala neposredna udeleženka konflikta (Meier 1996, 224–8). Po vseh napetostih se je v Sloveniji pojavila ideja, da bi preverili, če si v resnici ljudje želijo samostojno državo. Na hitro

izvedenem plebiscitu se je potrdilo, da večina želi neodvisnost, odločitev pa so šteli za dokončen izstop iz Jugoslavije in razpad skupne države (Meier 1996, 229). Vodstvo vojske ni dovolilo odhoda Slovenije, saj bi bil to dokončen znak, da Jugoslavije ne bodo mogli obdržati skupaj. Medtem se je Milošević bolj zanimal za Bosno in Hercegovino ter Hrvaško. 25. junija 1991 je slovenski parlament sprejel izjavo o neodvisnosti, kar je bil zadnji dan formalnega miru v državi. Na isti dan je hrvaški sabor sprejel izjavo o vzpostavitvi suverene države. Dan po slovesnosti v Ljubljani je prinesel vojno. Jugoslovanska vlada je slovensko osamosvojitev razglasila za protiustavno in ilegalno. Zaradi strukturnih, političnih in nekaterih objektivnih vzrokov jugoslovanska vojska ni mogla ravnati drugače, kot je in za »resno« vojskovanje ni imela možnosti (Meier 1996, 246–53). 2. julija je priznala poraz v Sloveniji in orožje obrnila proti Hrvaški, kjer je bila situacija drugačna.

Hitro je bilo jasno, da bo proces razkosanja Jugoslavije najtežji v Bosni in Hercegovini, kjer so živeli Muslimani, Srbi in Hrvati v mnogih delih povsem pomešani (Meier 1996, 278). Ko je na Hrvaškem in v Srbiji že vladal nacionalizem, se je ogenj kmalu razširil in razplamtel v Bosni, kjer nihče ni bil pripravljen sprejemati kompromisov. Muslimanski politiki so se oprijemali koncepta enotne države, a podpore med srbskim in hrvaškim prebivalstvom niso imeli, Izetbegović pa je dejal, da se je pripravljen za suverenost bojevati in celo žrtvovati mir, kar so si Srbi razlagali kot bojni krik (Silber in Little 1996, 233–4). Vsak je igral nekakšno dvojno igro. Medtem ko so Srbi in Hrvati razpravljali o razdelitvi Bosne, se je Beograd skušal dogovoriti za kupčijo z Muslimani, v zahodni Hercegovini pa so bili Hrvati še preden se je dvignil nacionalistični val najbolj zagrizeni. Srbi so skušali Muslimane prepričati, da ostanejo v Jugoslaviji, a takšni brez Hrvatov in Slovencev. To naj bi bila po njihovih besedah edina možnost za preprečitev vojne. Četudi je bosansko vodstvo dejalo, da je ideja vredna obravnave, pa so sumili, da se za predlogom skriva Miloševićeva ideja o uveljavitvi nadzora nad Bosno. To je bil zadnji poskus Beograda, da se polasti politične pobude. Zatem so priprave na vojno z vsakim dnem postajale odločnejše (Silber in Little, 235–6). Vojska si je utrjevala položaj v očitnem soglasju s Srbi in s sovražnimi nameni do nesrbskega prebivalstva. Kmalu je bilo tudi muslimanskemu vodstvu, ki ni imelo vzpostavljene lastne oborožene sile oziroma je s tem zamujalo, jasno, da so Srbi že pripravljeni na vojno. Po referendumu za neodvisno in suvereno državo enakopravnih državljanov in narodov Muslimanov, Srbov in Hrvatov, 1. marca 1992, ki so ga Srbi bojkotirali, so se začeli incidenti po vsej Bosni. Muslimansko vodstvo je čakalo na priznanje Zahoda, ki je prišlo 6. aprila 1992, ko je v državi že divjala vojna vihra (Meier 1996, 291–9).

Načrt velike Srbije ni uspel. Samostojnost Hrvaške ter Bosne in Hercegovine sta dobili mednarodno podporo. Srbi na Hrvaškem so bili med vojno izgnani iz Krajine, bosanski pa so se morali odpovedati ozemlju in sprejeti, da so del Bosne in Hercegovine (Mazower 2008, 138). Z vojno se je Jugoslavija oziroma Balkan postavil nazaj na evropski zemljevid, obenem pa je zbudil spomine na prvo svetovno vojno. Evropa se je ubadala z novo regionalno raznolikostjo, množičnimi migracijami in multikulturnimi družbami, na področju nekdanje Jugoslavije pa je divjala krvava vojna, za katero se je zdelo, da je ozemlje obrnila nazaj v prejšnjo zgodovinsko logiko ozemeljskih vojn in etnične homogenosti (Mazower 2008, 141). Trajna leksikografska zapuščina jugoslovske vojne je postal tudi mednarodni politični izraz etnično čiščenje. Izvajali so ga na Hrvaškem, prepoznavna značilnost spopada pa je takoj postal tudi v Bosni, ko so poročali o trpinčenju, mučenju, množičnih pobojih in deportacijah, o požiganju vas in mest, o neusmiljeni, sadistični, svojevoljni in prostaški krutosti (Silber in Little 1996, 268). Etnična čiščenja niso spontan izbruh prvobitnega sovraštva, ampak gre za namerno uporabo organiziranega nasilja paravojaških vodov in vojaških enot proti civilistom. Predstavljalo je skrajno silo, ki so jo potrebovali nacionalisti, da so razbili družbo, ki je bila sicer sposobna prezeti posvetne razredne in etnične lome (Mazower 2008, 142).

5 KOŠARKA V JUGOSLAVIJI

Košarka je razmeroma mlad šport. Za razliko od drugih se je danes ene najpopularnejših iger dejansko domislil en človek, profesor James A. Naismith, ko je leta 1891 na univerzi v Springfieldu v ZDA sestavil nekaj pravil, ki so opredelila prvo različico tega športa. Hitro se je razširila in že dve leti kasneje so jo igrali v Parizu. V dvajsetih letih prejšnjega stoletja so jo med promocijo ameriških športov po Evropi predstavili v Beogradu (Čobović in drugi 2005, 9), nekaj let kasneje pa so jo na Hrvaško prinesli Italijani. Začeli so jo igrati na okupiranih italijanskih območjih na jadranski obali. Igra se je počasi razširila v vsa večja mesta (Perica 2001, 280–1; Hinojo 2013, 17). Še posebej Split, Zadar in Šibenik so bili vedno prave »tovarne«
talentov.

V Jugoslaviji so jo igrali tudi med drugo svetovno vojno, po njej pa je bil organiziran prvi turnir za naslov državnega prvaka, ko so se med sabo pomerila reprezentance republik in pokrajin. Na tem so sodelovali štirje pionirji Nebojša Popović, Borislav Stanković,

Aleksandar Nikolić in Radomir Šaper, ki so najbolj zaslužni, da je med zidovi beograjske trdnjave Kalamegdan postal rojstni kraj moderne košarke v Jugoslaviji. Najprej so bili igralci, nato pa uspešni trenerji in funkcionarji. Ob njih sta bila za razvoj in uveljavitev košarke ključna tudi Ranko Žeravica in Boris Kristančič (Hinojo 2013, 17–21). Leta 1947 je izbrana vrsta prvič sodelovala na evropskem prvenstvu. Kmalu so ustanovili ligo, leta 1951 pa je selektor postal Nikolić, tako imenovani »oče jugoslovanske košarke«, ki je imel velik vpliv tudi na kasnejše generacije trenerjev (Čobović in drugi 2005, 30–42).

5.1 Tri desetletja uspehov

Vzpon košarke se je začel v šestdesetih letih, ko sta blestela Korać in Daneu. Leta 1961 je s srebrom na evropskem prvenstvu začela serijo osvajanja medalj. Mednarodno se je uveljavila z naslovoma svetovnega podprvaka v letih 1963 in 1967, dokončen preboj med najboljše pa je dosegla politično burnega leta 1968. Svet so pretresali različni dogodki, v Jugoslaviji pa so bili najhujši medetnični spori od ustanovitve države. Istega leta, ko so se uprli na Kosovu in so bili v vseh univerzitetnih centrih, Beogradu, Zagrebu ter Ljubljani študentski protesti, se je košarkarska reprezentanca svetu predstavila s srebrom na olimpijskih igrah v Mehiki. Tudi šport je tedaj miril situacijo, ki je nastala v državi. Ko so športniki zastopali jugoslovanske barve na olimpijskih igrah in dosegali uspehe, je bil narod, ko je navijal zanje, združen (Perica 2001, 268–9; Hinojo 2012, 18–9). Košarkarji so se zoperstavili tedaj nepremagljivim Američanom, boljši pa so bili od Sovjetske zveze, kar je ljudi še posebej razveselilo.

Razvoj košarke je šel v dobi relativne stabilnosti in blaginje, ko do leta 1980 govorimo o zlati dobi jugoslovanskega socializma, strmo navzgor. Dokončno prelomnico je pomenilo svetovno prvenstvo leta 1970, ki ga je gostila. Že sama organizacija turnirja je bila velika stvar, prvenstvo pa se je v Ljubljani končalo sanjsko, saj je Jugoslavija prvič postala svetovni prvak. Tedaj je košarka postala izjemno priljubljena, vsa država je navijala za košarkarje, ki so igrali na krilih glasne spodbude s tivolskih tribun. Po tem uspehu so postavili nov sistem, razvit in usklajen z načrti, ki so ga klubi izvajali pod nadzorom federacije (Perica 2011, 278). V samoupravnem socialističnem sistemu se je oblikovala svojevrstna košarkarska organizacija. Trenerji so na konvenciji zasnovali organizirano ter sistematično delo po točno določeni metodologiji in sistemu. Rezultat je bila prevlada v evropski in velika vrednost v svetovni košarki.

Sledilo je obdobje velikih uspehov, ki je trajalo vse do konca države. Jugoslavija se je utrdila v evropskem in svetovnem vrhu. Na sceno je prišla nova generacija, ki je trikrat zapored slavila na evropskem prvenstvu, leta 1978 je na Filipinih stopila na svetovni vrh, pika na i desetletju sijajnih rezultatov pa so bile olimpijske igre leta 1980. V Moskvi, glavnem mestu Sovjetske zveze, ki je bila tako velik politični kot tudi športni – predvsem košarkarski – tekme Jugoslavije, je postala zlata (Perica 2011, 272; Hinojo 2012, 20–3). Kljub politični situaciji in sporom v državi se je prav ob koncu razvila tretja zlata generacija. Največji pečat je ob vseh uspehih pustila tedanja reprezentanca.

5.2 Razlogi za uspeh

Veliko je argumentov, s katerimi se razlaga fenomen jugoslovanske košarke. Vsak izmed njih pove veliko, povezani so eden z drugim, prepleteni in združeni v celoto. Vsak je nepogrešljiv, hkrati pa odvisen od drugih. Na koncu je bila reprezentanca sijajen povzetek tega fenomena.

Ključna elementa sistema sta postala državna liga in reprezentanca. Igralci so v bistvu postali profesionalci in niso več hodili v službe, so se pa nekateri ob igranju košarke še šolali. Načrtno se je začelo vlagati v košarko, ki se je hitro razvijala. Organizirani so bili seminarji za trenerje, na katere so prišli predajat znanje tudi ameriški strokovnjaki, reprezentanca pa je začela hoditi na turnirje v ZDA (Perica 2001, 271–3). Liga je dobila redno mesto na televizijskem programu. Državno prvenstvo je bilo izjemno kakovostno, svoj čas celo najmočnejše v Evropi. Kakovost so ohranjali tudi s pravili, saj na primer igralci do sedemindvajsetega leta niso smeli oditi v tujino (Žibrat 2016). Pomembna je tudi konkurenčnost, kot v primeru Delibašića, ko se je zveza zavzela za njegov prestop k Bosni in ne k Partizanu, kjer sta bila že Kićanović in Dalipagić, saj se je tako individualno lahko igralec bolje razvijal, ko je bil v glavni vlogi v Sarajevu, kar je bilo ključno za reprezentanco (Hinojo 2013, 59). Kmalu se je sistematično delo poznalo tudi v klubih, ki so sledili reprezentančnim uspehom. V Evropi so sprva prevladovali italijanski, španski in sovjetski klubi, leta 1979 pa je na evropski vrh senzacionalno stopila Bosna. Zatem je dvakrat evropsko krono osvojila zagrebška Cibona, ob koncu skupne države se je na vrh trikrat zapored povzpela Split, takoj po razpadu pa je dalmatinski klub nasledil še beograjski Partizan.

Jugoslavija je postala svetovni vzor v košarkarski organizaciji. Poleg lige in reprezentance je bil tretji pomemben steber organizacije delo z mladimi. Sistematično so skavtirali košarkarje

že v začetku razvoja v zgodnjih najstniških letih. Zbrali so najbolj perspektivne posameznike in organizirali mlajše reprezentančne selekcije, s katerimi so delali dokazani trenerji. Posledica sistematičnega dela skozi celotno obdobje razvoja je bila, da so v člansko reprezentanco prišle generacije košarkarjev, ki so igrale skupaj od šestnajstega leta. Skupaj so odraščali, nato pa skupaj igrali v članski reprezentanci, in tu se je razvila lojalnost in predanost eden drugemu ter posledično ekipi (Perica 2001, 278). »Košarka je kolektivni šport, potrebuješ kakovostne posameznike, a ti so uspešni lahko samo, če delujejo skupaj. Zato je bilo tako pomembno, da se je razvil ekipni duh. Če vzamete dvanajest najboljših igralcev, ki niso kohezivni, ne bo rezultata,« je delo opisal Drvarič (2016).

V Jugoslaviji je bila košarka sponzorirana in posredno vodena s strani države. Najboljši klubi so imeli dobre mladinske pogone. Izbrali so najbolj nadarjene mladeniče, nato pa sistematično delali na njihovem razvoju, nad katerim so bedeli profesionalni trenerji, ki so bili izšolani in dokazani strokovnjaki (Perica 2001, 268). Drvarič (2016) je bil, ko je na primer zadnjič vodil kadetsko reprezentanco, tudi trener Cibone, za sabo pa je imel ogromno izkušenj. Ni mu bilo izpod časti voditi mlajše selekcije, ampak je to doživljal kot izziv. Uspehi mlajših selekcij so dokaz dobrega in načrtnega dela. Mladinska reprezentanca je prevladovala na evropskih prvenstvih med leti 1972 in 1990, vrhunec pa je dosegla leta 1987, ko je v Bormiu postala svetovni prvak. Nadarjeno moštvo je nato tvorilo okostje reprezentance, ki je blestela ob koncu države (Hinojo 2012, 76–90). Dokaz dobrega dela je tudi, da so se klubi, ki so postali evropski prvaki, na vrh zavihteli le z domačimi igralci.

Prezrta ne smeta biti niti talent košarkarjev in strokovnost trenerjev, katerih znanje je še danes mednarodno priznано (Perica 2001, 271–2). Gre za nekakšen skupek nadarjenosti za športe z žogo, genetike, dobre koordinacije za svojo višino in izjemne tehnične podkovanosti, ki je zasluga dobrega dela skozi mladost. Drvarič (2016) pravi, da je bila talentiranost teh igralcev združena z individualno dovršenima tehniko in taktiko, kar so znali povezati v timsko igro. Da se je talent razvil, pa je ključno trdo delo (Miljuš 2016; Vilfan 2016). Prvi korak v razvoju športnika je ključen, zato je bil ta skavting tako pomemben. Trenerji, ki niso imeli »nosu« za odkrivanje potencialnih vrhunskih košarkarjev, so zapravili nedvomno veliko število potencialnih zvezdnikov. Namreč košarkarski bazen Jugoslavije, čeprav je bila populacija le dvajset milijonska, je bil in je še vedno izjemen.

Jugoslavija je brez dvoma proizvedla največ trenerjev na najvišji ravni v zgodovini evropske košarke. V drugih državah ni bilo osebnosti, ki bi imela tako pomemben vpliv na razvoj košarke, kot ga je imel v Jugoslaviji Nikolić. V fenomenu jugoslovanske košarkarske šole je

združenih več dejavnikov, izjemno pomembna pa je bila kontinuiteta in predajanje znanja, obenem pa so upali dati priložnost začetnikom. Trenerji so prišli v stik z Nikolićevimi idejami, izvajali so njegov sistem in sledili filozofiji. Po vsej državi, v vseh centrih, kot so bili Zagreb, Ljubljana, Split in Zadar, so bili učenci ali nekdanji Nikolićevi igralci. Nikolić je bil kasneje mentor ali svetovalec številnih sijajnih trenerjev, kot so Maljković, Tanjević in Obradović. Svojega znanja niso skrivali, ampak so ga predajali naprej, tudi zveza je trenerje silila v izobraževanja, kasneje, ko pa so odšli v tujino, pa so za pomočnike vzeli svoje rojake in v ekipe povabili košarkarje iz nekdanje Jugoslavije. Tako je še danes (Hinojo 2013, 87; Petranović 2016; Vilfan 2016). Trenerji so se hitro uveljavili tudi v tujini in postali priznani mednarodni strokovnjaki. Še danes je znanje s področja nekdanje Jugoslavije najbolj cenjeno na stari celini (Perica 2001, 277–8). Na primer med letoma 1985 in 1997 so od trinajstih sezon kar enajstkrat evropski prvaki postali klubi, ki jih je vodil jugoslovanski trener (Hinojo 2013, 81). »Športna panoga ne more biti uspešna, če ni dobrih trenerjev. Najprej pomislim na tiste vrhunske, ker jih nobena država na svetu ni imela toliko. To so produkti iste trenerske šole. Lahko naštejemo petnajst imen, ki so osvajala vse, kar se je dalo,« je ob tem povedal Vilfan (2016). Po njegovih besedah je bila za temi najboljšimi trenerji zgrajena izjemna piramida, v kateri je bilo na stotine trenerjev, ki so delali z mladimi. Tako vrhunskega dela z mladimi, so prepričani vsi sogovorniki, ni imela nobena druga država, niti Sovjetska zveza, ki je imela tristo milijonsko bazo.

Četudi je sistem deloval tako uspešno, se sogovorniki zavedajo, da je takega v današnjem času težko vpeljati. Prednost tistega časa je, da prva misel ljudi, ki so delali v tistem sistemu, ni bil denar in so v košarki delali dejansko iz ljubezni do športa. Ali si jo imel preprost rad ali pa si jo igral in si želel ostati v košarki. Večina teh je leta delala skoraj brez kakšnega nadomestila, kaj šele, da bi razmišljala o kakšnem finančnem izplenu v tej zgodbi (Vilfan 2016). Mnogim takim je tudi uspelo in so kasneje postali trenerji močnih klubov. Vedelo se je namreč, kako se lahko povzpne. Nekje je bilo treba začeti, možnosti za napredek in preboj pa so obstajale.

Svojo vlogo je odigrala tudi intenzivna telesna vzgoja. Obseg in pomen je bil že na šolski ravni večji kot marsikje drugje. Ustanovljena so bila društva, ki so dopolnjevala šolske aktivnosti in so bila brezplačna. Tako so mladi prišli v stik z različnimi športnimi disciplinami. Uspešni košarkarji so se v mladosti ukvarjali z različnimi športi. Dalipagić, Kukoč, ki je bil tudi odličen igralec namiznega tenisa, in Rađa so trenirali nogomet, Delibašić je bil izvrsten teniški igralec, Kićanović kolesar, Korać atlet ... (Hinojo 2013, 149–50). Vrednote, ki so vladale v družbi, kot sta tekmovalnost in visoka raven zahtevnosti, so bile v

vzgojnem sistemu globoko zakoreninjene. Tudi prizadevanja, da je večina košarkarjev poleg športa še študirala, kaže na vrednote, ki so vladale v družbi. Kot izpostavlja Hinojo (2013, 165–9), v nobeni državi ni bilo take odločnosti in želje po zmagi, na kar naj bi vplival tudi družbenopolitični vidik, socialistični režim. Jugoslovani so imeli prednosti, ki jih drugje v Evropi niso imeli. Vrhunski športniki niso bili bogati, a so uživali številne ugodnosti, s katerimi so izstopali od drugih prebivalcev, zato je pomenila želja postati športnik tudi željo po boljšem življenju. Štela je le zmaga in športniki so imeli zmagovalni karakter. »Vsak je v sebi verjel, da je najboljši, a nad tem je bila ambicija po zmagi in ko smo prišli na igrišče, smo vse naredili zanjo. Tak primer sta Kićanović in Dalipagić, ki nista govorila med sabo, a tvorila najboljši dvojec v Evropi. Kićanović je hotel biti najboljši na svetu. Sam ne morem postati, najbolj pa mi lahko pri tem pomaga Dalipagić, si je mislil,« zmagovito miselnost izpostavlja Vilfan (2016), ki obenem govori tudi o pripadnosti reprezentanci, iz katere po njegovo izvira samozavest. Dokaz prepričanja v svoje sposobnosti je anketa, ki so jo opravili v športni reviji Tempo pred odhodom na Filipine leta 1978. Vso delegacijo so vprašali, katera bo Jugoslavija, prva, druga ali tretja. Bile so le te možnosti. Zatem ga je soigralec Slavnić vprašal, kaj je odgovoril in odvrnil mu je, da jasno, da prvi. Rekel je, da dobro, sicer bi ga kar domov poslal.

Balkanski moški je stereotipno neomikan, primitiven, surov, neusmiljen in brez izjeme neurejen (Todorova 2001). Kot govorijo o stereotipizaciji divjega in krvoločnega balkanskega moškega in nacionalnem karakterju dinarskega tipa, ki označuje nekakšen energičen idealizem, je prav to področje Dinarskega gorstva imelo svoj vpliv. Čeprav Jugoslovani v povprečju niso bili med najvišjimi v Evropi, so bili moški izpod Dinarskega gorstva nad povprečjem. Že v zgodnjih sedemdesetih letih so prihajali košarkarji višji od 210 centimetrov (Hinojo 2013, 148), obenem pa naj bi geografsko področje tudi imelo vpliv na tekmovalnost. To so ljudje iz goratih pokrajin, gore pa naj bi ljudi prisilile, da morajo marsikaj potrpeti, obenem pa so to telesno močni ljudje, z veliko energije in temperamenta, ki jih nadloge, kot so mraz in težki pogoji, niso ganili. Tudi stoletja političnih nemirov so vplivali na bojevito naravno prebivalstva (Hinojo 2013, 172).

5.3 Kult reprezentance

Kult reprezentance je bil temelj jugoslovanske košarke in eden glavnih razlogov za uspeh. Vse je bilo podrejeno reprezentanci. Tudi klubi so zatrli svoje interese in se žrtvovali za dobro izbrane vrste. Tako se je na primer prekinila liga, da so igralci lahko trenirali skupaj, igrali mednarodne tekme in se udeleževali turnirjev. Četudi je imel šport večkrat ambivalenten značaj, saj so bile dvorane tudi mesta izbruhov nasilja in etničnega sovraštva, pa je reprezentanca bila prava ublažitev kakršnih koli napetosti. Igralci, trenerji, navijači in vsi košarkarski delavci so pozabili na svoja rivalstva in so vse podredili reprezentanci. Izbrani vrsti so bili vsi zvesti, bila je enotna in ponos vsem. Bila je ena izmed najbolj priljubljenih in uglednih institucij v državi.

Najhujši strah je pomenila poškodba, ki bi onemogočila igranje. V primeru težav je nemudoma vskočil nov košarkar, ki je bil kakovosten in je brez težav zapolnil mesto ter izrinil poškodovanega. Zato so bili posamezniki pripravljene skrivati poškodbe, kar potrjuje Vilfanov primer, ko je med pripravami za svetovno prvenstvo leta 1978 imel težave s kurjimi očesi na mezincu. Začel je krvaveti, a poškodbe ni žele prijaviti. En teden je tako treniral, potem pa je kri prišla skozi copate: »Vprašali so, zakaj nisem prijavil. Sem rekel, da ne morem, če štirje ne bodo odšli na prvenstvo. Bilo je toliko kakovostnih košarkarjev, obenem pa si je vsak tako želel, da nisi prijavil poškodbe, če res ni bila huda.« Po besedah Obradovića (2016) so za reprezentanco žrtvovali svoje telo in niso razmišljali, kaj bi lahko to pomenilo za prihodnost. Na vsak način so želeli igrati in predstavljati svojo državo. Toliko jim je to pomenilo.

V času hladne vojne so ZDA, Sovjetska zveza in Jugoslavija imele vsaka svojo kulturo, svoj politični sistem, razvile pa so tudi vsaka svojo košarkarsko šolo. ZDA in Sovjetska zveza so bile politične in gospodarske velesile, skupaj z Jugoslavijo pa so bili to trije košarkarski velikani. ZDA so imele stoletno košarkarsko tradicijo z najboljšimi sredstvi in viri na svetu. Sovjetska zveza je sponzorirala centraliziran košarkarski sistem v državi, kamor je bilo vključenih skoraj toliko košarkarjev in trenerjev, kot je bila praktično populacija cele Jugoslavije. Obe velesili sta v košarko vlagali veliko več denarja, kot se ga je v Jugoslaviji. Ko je Jugoslavija v košarki začela z načrtnim delom, je kmalu preseгла države z bistveno daljšo košarkarsko tradicijo in predvsem z veliko večjimi kapitalskimi naložbami v šport, kot so na primer Italija, Španija, Grčija in Nemčija. Jugoslovanski sistem je bil na svoj način poseben. Dovoljeval je avtonomijo lokalnim športnim zvezam in klubom, reprezentanca pa je bila pod okriljem zveznega organa. Ta socialistična modernizacija je bila v korelaciji z

vzponom jugoslovanske košarke, saj je igra dejansko vzcvetela v zlati dobi jugoslovanskega socializma med leti 1960 in 1980 (Perica 2001, 278). Po sporu s Sovjetsko zvezo je bila jugoslovanska zunanja politika neuvrščenosti, zgodaj pa se je država tudi odprla na zahod. Preživela je Stalinov pritisk, ohranila neodvisnost in izboljšala vezi z zahodom. Neuvrščene države so izkoristile rivalstvo hladne vojne in se naučile, kako igrati proti obema. Jugoslovanska zunanja politika je temeljila na nacionalnem ponosu (Perica 2001, 279). Prej so vladali tujci, bili so prezirani s strani zahodnih držav, nato pa so pridobili na mednarodnem ugledu. Tako je bilo tudi v športu. Športniki so s ponosom zastopali državo, bili so samozavestni in v znak kljubovanja ostalim so predstavljali svojo državo. Bili so predstavniki moči svoje države, ponosa, samostojnosti, kulture in tako krepili mentaliteto. V času hladne vojne je mednarodno športno rivalstvo zrcalilo tekmovalnost med bloki in ideologijami. Politika neuvrščenih in uradni državni nacionalizem so to rivalstvo še povečali. Povečale so ga tudi zmage jugoslovanskih športnikov nad velesilami, ki so predstavljale režime, konkurenčne jugoslovanskemu modelu.

Politični vrh je podpiral šport. Udeleževali so se športnih prireditev in pred kamerami pozirali v družbi najuspešnejših športnikov. Rerezentanti so na oblekah nosili grb, ki je simboliziral moč večnacionalne sinergije in bratskega dela šestih gorečih bakel. Plemeni teh bakel so na grbu bili združeni v en sam močan ogenj (Perica 2001, 280–2). Občasno je bilo na športnih prireditvah moč slišati nacionalistične navijače, ki so vzklikali etnično poniževalne parole, a v veliki večini so bili navijači, ki so podpirali reprezentanco. Multietnična struktura izbrane vrste, večnacionalna struktura in mednarodni uspehi so krepili jugoslovanski nacionalizem, ki je poudarjal moč sinergije narodnostno različnih Jugoslovanov.

Za vse je bila velika čast, da je lahko mednarodno zastopal državo in se zoperstavljal velesilam. Po doseženih vrhunskih rezultatih so sledili sprejemi pri najvišjih političnih organih. Reprezentanca je vedno in povsod imela veliko podporo javnosti in države, pomenila je identifikacijo države. Reprezentančne tekme so bile dobro obiskane, ljudje so podrobno spremljali vsa prvenstva in se z reprezentanco identificirali (Drvarič 2016). Vilfan (2016) je ob tem prepričan, da je bila ključna tudi podpora, saj odnosa do dresa ne moreš zgraditi sam: »Mi, košarkarji, imamo najrajši reprezentančni dres, ga obožujemo in ga hočemo, če so pa ljudje za tabo, se to samo multiplicira. Športniki prenašajo na ljudi in obratno. Tako je bilo v Jugoslaviji. Tako, kot smo mi želeli igrati za to reprezentanco, jo je tudi okolica sprejemala. Ko smo bili svetovni prvaki, so v Beli krajini prekinili trgatve in gledali tekme. Bila je prava evforija.«

5.4 Zapuščina jugoslovanske košarke

Po razpadu Jugoslavije so trenerji in košarkarji naredili bogate kariere po največjih evropskih klubih, nekateri so uspeli tudi v ZDA. Prav jugoslovanski košarkarji so bili prvi, ki so utirali mednarodnim igralcem pot v NBA. Jugoslovanska košarka je dobila priznanje tudi s tem, da so številni dobili mesto v Košarkarskem hramu slavnih, ki ima sedež v Springfieldu v ZDA. V njem so funkcionar Stanković, trenerja Nikolić in Novosel ter košarkarji Ćosić, Petrović in Dalipagić (Naismith Memorial Basketball Hall of Fame). Imenovanje je res velik uspeh, saj gre za dosežke, ki so priznani v domovini košarke in je za tujce to vendarle težje dosegljivo. Še več predstavnikov ima v Fibini hiši slavnih. Mednarodna košarkarska zveza je počastila igralce Daneua, Dalipagića, Divca, Delibašića, Kićanovića, Koraća, Petrovića in Slavnića, trenerje Nikolića, Novosela in Žeravico, sodnika Beloševića ter funkcionarje Popovića, Stankovića in Šaperja (Fiba Hall of Fame). Ob tem so v vseh kategorijah številne jugoslovanske košarkarske osebnosti kandidati za prihajajoče generacije novih članov.

6 ANALIZA INTERVJUJEV

Z namenom pridobivanja poglobljenih in dejanskih informacij sem opravil intervjue s štirinajstimi osebami, ki so tako ali drugače neposredno povezane z jugoslovansko košarko ob koncu skupne države in v prvih letih po njej. Obsežne prepise intervjujev in zvočne posnetke hranim v osebnem arhivu.

Naredil sem intervjue s šestimi Slovenci; nekdanjim reprezentantom in zdaj uspešnim trenerjem Juretom Zdovcem, ki je bil član izbrane vrste ob koncu skupne države, z Jugoslavijo je postal svetovni in dvakrat evropski prvak ter olimpijski podprvak; Petrom Vilfanom, ki je bil z Jugoslavijo svetovni prvak leta 1978, nato pa se je preselil v novinarske vode in je tudi komentator; trenerjem Janezom Drvaričem, ki je bil štirinajst let v jugoslovanski reprezentanci, deloval pa je kot članski selektor, pomočnik selektorja in tudi selektor mlajših selekcij; dolgoletnim novinarjem RTV Slovenije Miho Žibratom, ki je poročal s številnih velikih tekmovanj; nekdanjim novinarjem Ekipe Igorjem Đurovićem, ki se je udeležil praktično vseh velikih košarkarskih dogodkov; in enim izmed ustanoviteljev Lige ABA, ki je bil tudi njen generalni direktor, Romanom Liscem. Med sogovorci so bili tudi trije Srbi; Sašo Obradović, zdaj uspešen trener, pred tem pa reprezentant, ki je z ZR Jugoslavijo

trikrat postal evropski, enkrat pa svetovni prvak; eden najbolj prepoznavnih jugoslovanskih košarkarskih novinarjev Danilo Šotra, ki je štirideset let deloval v Sportu in Sportskem Žurnalu ter podrobno spremljal reprezentanco; ter novinar Predrag Miljuš, nekdanji pisec Tempa in zdaj Sportskega Žurnala, ki je prav tako ves čas spremljal košarkarsko izbrano vrsto. Intervjuval sem še tri Hrvate; Zorana Čuturo, dvakratnega evropskega prvaka s Cibono, reprezentanta ob koncu skupne države in evropskega ter svetovnega prvaka z Jugoslavijo, ki je po koncu športne poti postal novinar; Veljka Petranovića, nekdanjega člana jugoslovanske izbrane vrste, ki je med vojno prišel igrati košarko v Slovenijo in tu ostal; novinarja Dražena Brajdića, ki vrsto let za Večernji list piše o košarko; Črnogorca Luko Pavićevića, zdaj uspešnega trenerja, ki je kot igralec z jugoslovansko reprezentanco postal mladinski svetovni prvak, trikrat pa je evropski klubski naslov osvojil s Splitom; ter Teomana Alibegovića, ki je sicer po rodu iz Bosne in Hercegovine, a je igral za slovensko reprezentanco, bil pa je tudi član jugoslovanske, ko je postala mladinski svetovni prvak.

Košarkarska reprezentanca je bila ob koncu Jugoslavije najboljša na svetu. Kljub napetostim v državi rezultatska krivulja ni padla, a je tudi na teh prvenstvih prišlo do določenih ključnih dogodkov, ki so bili posledica tedanje politične situacije, ali pa so krepili nacionalistično atmosfero. Izpostavljam incident Divca z zastavo na svetovnem prvenstvu leta 1990, odhod Zdovca iz reprezentance na evropskem prvenstvu leta 1991 in hrvaški bojkot medalj jugoslovanskim košarkarjem na evropskem prvenstvu leta 1995. Toda moč športa oziroma košarke se je pokazala že hitro v letih po vojni. Zato opisujem še dva dogodka »sprave«; ustanovitev jadranskega tekmovanja in simbolično še poslovilno tekmo Zdovca iz leta 2005.

6.1 Relevantni dogodki

6.1.1 Šport in konec Jugoslavije

V Jugoslaviji so nekateri dogodki na športnih prizoriščih odražali situacijo ob koncu države in krepili napetosti ter pripomogli k eskalaciji konflikta. Da država in politični sistem razpadata, je bilo vidno po dogodkih, skandiranjih in uporabljeni simboliki na stadionih, kar je vodilo v neizbežen konflikt in vojno, ki se je pripravljala izza kulise politike. Nekateri pravijo, da se je vojna začela kar s spopadi na športnih prireditvah.

Ta dan naj bi bil 13. maj 1990, ko so se na zagrebškem Maksimiru pomerili nogometaši Dinama in beograjske Crvene zvezde, na eni strani klub, ki je simboliziral novo oblast

Tuđmanovega HDZ-ja, na drugi pa simbol velikosrbskih apetitov Miloševića. Po vdoru navijačev na zelenico je prišlo do najhujših nemirov v zgodovini jugoslovanskega športa. Po incidentu so Hrvati policijo označili za mehanizem srbske dominacije. Srbski mediji so pisali, da je šlo za skrbno načrtovan dogodek, ki ga je nova hrvaška vlada želela izkoristiti kot politični nemir. Med kaotičnimi prizori je v spominu ostala poteza Dinamovega kapetana Bobana, ki je sredi nemirov brcnil policista. Zaradi poteze je postal hrvaški junak, njegovo dejanje pa znak »upora proti srbski hegemoniji«. Na drugi strani so ga Srbi označili za nacionalista (Brentin 2013, 996). Kot je dejal beograjski športni novinar Nikitović, so bili navijači na vseh ravneh zlorabljeni v politične namene (Vodeb 1999, 92). Kasneje so pripadniki obeh navijaških skupin priznali, da se je incident pripravljala. Kakor koli je nemir odražal napeto situacijo in simptom politične radikalizacije v obeh republikah.

Manj kot mesec dni kasneje, 3. junija 1990, je nogometna zveza poskušala ponovno pridobiti naklonjenost Zagreba in na Maksimiru organizirala zadnjo pripravljalno tekmo reprezentance pred svetovnim prvenstvom. Jugoslavija se je pomerila z Nizozemsko. Zveza je povsem napačno ocenila dejansko stanje. Približno 20.000 hrvaških navijačev je glasno žvižgalo jugoslovanski himni, žalilo igralce, trgalo jugoslovanske zastave in navijalo za Nizozemce. Gledalci so zapolnili le polovico stadiona, čeprav so nasproti stali aktualni evropski prvaki in tedaj ena najboljših reprezentanc sveta, le devet mesecev prej pa je poln Maksimir navdušeno pozdravil zmago Jugoslavije nad Škotsko, s čimer si je zagotovila nastop na svetovnem prvenstvu. Po tekmi je srbski nogometaš Stojković dejal: »Jugoslavije ni več.« (Brentin 2013, 996–7). Kot so označili Maksimir za kraj začetka vojne, je drugi hrvaški stadion, splitski Poljud, mesto, kjer je »prenehala obstajati Jugoslavija«. 26. septembra 1990 je šlo za ligaško tekmo med Hajdukom in beograjskim Partizanom. Splitski navijači Torcide so vdrli na igrišče, zažgali jugoslovansko zastavo in izobesili hrvaško. Nasilje in agresija tokrat ni bila usmerjena proti nasprotniku, ampak neposredno proti jugoslovanski državi in njenim simbolom (Brentin 2013, 997). Zato so ta dan s sežigom državnega simbola zastave označili za neformalni konec Jugoslavije.

Kot piše Vrcan (2003, 80), ni šlo le za navijaško nasilje, ampak za novo realnost, družbeno krizo, ki se je posledično razvila v dolgotrajno nasilje in umazano vojno. Zgodovinski trenutek je izzval in tudi legitimiziral nasilje. Vzrok povezave športa z nasiljem v Jugoslaviji je bil nacionalizem. Prevladalo je mednacionalno in politično sovraštvo, ki se je združilo z družbeno krizo, kar je pomenilo pogubo. Po vojni je svetovna športna javnost – predvsem v nogometu – z bojaznijo pričakovala prve tekme med Srbijo, ki je tedaj še s Črno goro tvorila

ZR Jugoslavijo, in Hrvaško, ali pa z Bosno in Hercegovino ter zaradi dogodkov na Kosovu tudi z Albanijo. Po besedah Nikitovića (Vodeb 1999, 92–3) se vsi spori med državami in v družbi pokažejo skozi šport.

Ko se je evropski zemljevid začel močno spreminjati in so se politični nemiri v Jugoslaviji preselili tudi na športna prizorišča, pa je košarkarska reprezentanca zavladovala Evropi. Tretja zlata generacija, ki je verjetno pustila največji pečat med vsemi tremi z naslovom svetovnega prvaka, je pohod začela na olimpijskih igrah leta 1988. Po igrah v Moskvi 1980 je sledilo tranzicijsko obdobje. Prišlo je do menjave generacij, ki jo je vodil Ćosić. Nekdanjega izvrstnega košarkarja je na selektorskem mestu nasledil Ivković, ki je reprezentanco osnoval okoli čudežnega dečka Dražena Petrovića in nadarjene generacije mladinskih svetovnih prvakov iz leta 1987 na čelu s Kukočem, Rađo ter Divcem (Hinojo 2012, 139–146; Čutura 2016). V olimpijskem finalu leta 1988 je bila Sovjetska zveza še premočna, nato pa se je začela jugoslovanska prevlada.

Leto 1989 se je začelo z izjemnim klubskim uspehom. Mlada ekipa splitske Jugoplastike je presenetljivo postala evropski prvak, njen največji tekmelec v jugoslovanskem prvenstvu Partizan pa je osvojil Koraćev pokal. Izvrstne rezultate je nadgradila reprezentanca na evropskem prvenstvu, ko je v Zagrebu dominirala in se sprehodila do zlate medalje. Sledila je pika na i z naslovom svetovnega prvaka, leto kasneje pa so uspehe potrdili še z ubranitvijo evropskega naslova. Kljub izjemnim dosežkom, ko je reprezentanca stopila na evropski in celo svetovni vrh, pa je politični vpliv prišel tudi do parketa oziroma garderobe. Prišlo je do dogodkov oziroma incidentov, ki so bili posledice aktualnega političnega dogajanja.

6.1.2 Incident Vladeta Divca z zastavo na SP 1990

Že spomladi 1990 so se začeli prvi večji premiki v povezavi politike s košarko, ko so baltski narodi v Sovjetski zvezi začeli zahtevati samostojnost. Litovski košarkarji, ki so tvorili jedro reprezentance in so bili najzaslužnejši za olimpijsko zlato leta 1988, niso želeli več igrati pod sovjetsko zastavo (Trbovc 2005, 45). Tudi Jugoslavijo je načenjala mrzlica nove pomladi narodov v Evropi in vprašanje časa je bilo, kdaj bodo resnejše spremembe nastale v nekdanji skupni državi. Pričakovati je bilo, da bo svojo vlogo odigral tudi šport.

Že pred prvenstvom je prišlo do motenj, kakršnih do tedaj niso poznali. Prvič je bilo opaziti delitve po nacionalnostih in republikah, ki bi lahko bile nevarne. 6. julija je za precejšen del

reprezentantov dopoldanski trening odpadel, ker so morali na ameriško veleposlaništvo. Američani so zahtevali, da Hrvati in Zdovc, edini Slovenec v ekipi, s tehničnim vodjo in zdravnikom namesto v dvorano pridejo v Beograd. Osebnostno so morali prevzeti vizume, ki so jih potrebovali za nastop na igrah dobre volje v Seattlu. Na veleposlaništvu so za vsakega podrobno preverjali podatke in spraševali, če so komunisti in člani partije (Trbovc 2005, 49).

Med 8. in 20. avgustom leta 1990 je bilo na sporedu enajsto svetovno prvenstvo. Tistega leta so bile v vseh šestih republikah že svobodne volitve, ki so pripeljale do političnega konca enega izmed štirih temeljev jugoslovanske države, zveze komunistov. Izidi volitev so pripeljali do zapletenega in raznolikega političnega spektra, kar je vplivalo na načrte za prihodnost (Hinojo 2012, 171). Avgusta 1990 je v Krajini na Hrvaškem, kjer je bilo večinsko srbsko prebivalstvo, prišlo do oboroženih spopadov. Končalo se je z razrešitvijo lokalnega policista srbske narodnosti. Srbi so odgovorili s postavitvijo cestnih barikad in oborožitvijo lokalne policije, na referendumu pa so glasovali za neodvisnost Krajine znotraj Hrvaške (Hinojo 2012, 179). Kljub napetostim v državi je reprezentanca ostala enotna. Košarka je bila v Jugoslaviji tedaj velik hit. Splitski košarkarji so znova postali evropski prvaki in vse je bilo pripravljeno na nov uspeh reprezentance. V Argentino je odpotovala kot evropski prvak. Zanimiva je pot in vzpon reprezentance, saj je Buenos Aires gostil tudi prvo svetovno prvenstvo leta 1950, ko se je košarka šele dobro začela razvijati v Jugoslaviji (Žibrat 1996, 117; Čobović in drugi 2005, 140–5). Argentinsko prestolnico so »plavi« zapustili z osvojenim zadnjim mestom, štiri desetletja kasneje pa so se vrnil kot svetovna velesila.

Na prvenstvo so odpotovali izjemno samozavestni. Kljub zadržanemu začetku turnirja so, ko je bilo najbolj potrebno, pokazali največ. Najprej so v polfinalu ugnali ZDA, v finalu pa je sledil dvoboj s Sovjetsko zvezo. Z zmago (92:75) so se t. i. »zbornaji komandi« oddolžili za poraza v polfinalu svetovnega prvenstva leta 1986 in finala olimpijskih iger leta 1988 in tretjič postali svetovni prvaki (Čobović in drugi 2005, 140–5; Crnogaj in Radičević 2015, 195). Zadnjič sta na svetovnem prvenstvu nastopili enotni Jugoslavija in Sovjetska zveza.

Slavje »plavih« je bilo popolno. Košarkarji so objeti in z zlatimi medaljami okoli vratu proslavljali velik uspeh. Ko je v dvorani odmevala himna in jugoslovanska zastava plapolala na najvišjem drogu, so se od organizatorjev poslavljali z »Nasvidenje v Beogradu leta 1994« (Čobović in drugi 2005, 140–5). Tedanja jugoslovanska prestolnica bi namreč morala pripraviti naslednje svetovno prvenstvo, toda zaradi tragičnih dogodkov in vojne je bilo tekmovanje prestavljeno v Kanado. Tako kot se je razblinila želja po gostitvi svetovnega prvenstva, so se v prah sesule sanje o dominaciji reprezentance.

Po tekmi je na parket pritekel moški, ki je imel v rokah zastavo. Prišel je do Divca, ki mu jo je iztrgal iz rok in jo vrge proč. Hrvaška vlada se je tedaj sicer že odločila, da bo državni simbol tudi šahovnica (Hinojo 2012, 176), a ta zastava je bila iz obdobja NDH (Neodvisna država Hrvaška op. p.). Grb oziroma šahovnica se je začela s prvim kvadratom bele barve in ne rdeče, kot se zdajšnja. Divac se je nato pridružil soigralcem, ki so skupaj slavili pod jugoslovansko trobojnico z rdečo zvezdo. Posnetek, ko skupaj s Hrvatom Kukočem, najboljšim igralcem prvenstva, vihtita jugoslovansko zastavo, je šel v svet, a danes praktično bolj kot po zlati medalji svetovno prvenstvo ostaja v spominu po incidentu z zastavo.

Tedanji reprezentant Zdovc (2016) je dejal, da je bila ekipa takrat zelo povezana in se na politiko ni ozirala, opisal pa je tudi svojo neprijetno izkušnjo, ko je bil prvič seznanjen s konfliktno politično situacijo: »Imeli smo eno Slovenko, ki nas je vodila naokoli. Ko je bilo konec tekmovanja, so naju s Čuturo po finalu Slovenci povabili v eno restavracijo. Povabil sem jo, če gre z nama, pa je rekla, da ona ne sme v to restavracijo. Sploh nisem vedel, da so v eni Argentini dvojni Slovenci, ki so strogo ločeni med sabo.« Dodal je, da je tudi prvič v življenju videl zastavo s tako šahovnico in povedal: »Nismo imeli blage veze. Mislim, da Divac ni dojel, za kaj je šlo. Njemu se je najbolj »fučkalo« od vseh.«

6.1.3 Odhod Jureta Zdovca iz reprezentance na EP 1991

Februarja 1991 so se v Zagrebu sestali predstavniki klubov, ki so se konkretno pogovarjali o ustanovitvi profesionalne lige. Da se ji kljub zavzetosti košarkarjev, ki so želeli premostiti politične razprtije v državi, ne piše dobro, je dokazal dogodek v Sarajevu. Pred tekmo All star je v avlo hotela planil srbski radikalni politik Šešelj, ki so ga hoteli izgnati iz Sarajeva, preden bi povzročil kakšne resnejše konflikte. Takoj so se med zbranimi začele razprave, kdo ima prav in hitro je bilo jasno, da enotnosti ni. Vseeno je sezona 1990/91 minila brez težav, čeprav so se napetosti stopnjevale in je bilo jasno, da bo država razpadla. O tem se je vedno glasneje govorilo, v košarki pa so se prizadevali, da bi ostali skupaj (Trbovc 2005, 66). Split je tretjič zapored postal evropski prvak, košarka je bila še naprej velik hit, reprezentanca pa se je na evropsko prvenstvo v Italijo odpravila kot velik favorit, branilec naslova in aktualni svetovni prvak.

Čeprav se je reprezentanca znova sprehodila do naslova, v Rimu ni igrala v najboljši zasedbi, saj je manjkal Petrović. Pripravam se je želel priključiti kasneje, a selektor Ivković tega ni

sprejel (Stanković 2015, 187). Želel si je daljši odmor, da bi se lažje pripravil na novo sezono v NBA-ju, kjer se je preselil iz Portlanda v New Jersey. Se je pa govorilo, da je bil vzrok Draženove odsotnosti drugje. Tako je prvič po poletju 1983 manjkal v izbrani vrsti.

Na evropsko prvenstvo je reprezentanca še odpotovala enotna, domov pa se je vrnila brez Zdovca. Prvenstvo je bilo namreč med 24. in 29. junijem, v dneh, ko je Slovenija izpolnjevala svoj sen – postati neodvisna. Jugoslovanski vrh je slovenske težnje skušal zaustaviti s silo in prišlo je do desetdnevne vojne (Žibrat 1996, 163). »Ne razumem, kaj se dogaja. Vesel sem, da vsaj košarka ne odraža delitve,« je tedaj dejal generalni sekretar Fibe Stanković. Reprezentanca je bila Jugoslavija v malem in težko je bilo pričakovati, da bi se lahko izognili tragičnosti trenutka. Ko je Slovenija razglasila samostojnost, so italijanski mediji poročali o dogajanju v Jugoslaviji, prišli so posnetki tankov na cestah (Trbovc 2005, 68). V Sloveniji je padla odločitev, da slovenski športniki ne bodo več sodelovali v jugoslovanskih selekcijah.

Vsi, ki so bili tedaj v Rimu, so zaradi oborožene agresije na Slovenijo Zdovcu pred polfinalom odsvetovali nadaljnje nastopanje za Jugoslavijo. Dobil je tudi klic iz Slovenije. Novinarja Trbovc in Žibrat sta skušala priti do njega. Trbovc se je odpravil v hotel, kot so ga prosili iz Ljubljane, da Jureta seznanj z odločitvijo, da dokler bo trajala agresija, ne bodo športniki nastopali za Jugoslavijo. Najprej ga je ustavil tehnični vodja, ki mu je dejal, da imajo Jureta v ekipi, da zagotovi zlato medaljo in kaj bi bilo, če se še Hrvati spomnijo in odpokličejo Kukoča, Rađo ter ostale. Ivković je Trbovca obtožil sabotaže in mu zagrozil, da ga bo fizično vrgel ven (Žibrat 1996, 163; Trbovc 2005, 68). Vendarle je Zdovec dobil sporočilo. »To je bila povsem moja odločitev. Vse zelo na hitro. Imeli smo popoldanski počitek pred sestankom za tekmo. Mislim, da sem bil sam v sobi. Dobil sem klic in v trenutku potem sprejel odločitev. Šel sem do selektorja in ga obvestil, potem pa je on povedal na sestanku,« se je spomnil Zdovec (2016) in dodal: »Niti ni bila težka odločitev. Ne vem zakaj. Dobra stvar je bila, da smo bili blizu in smo dobili informacije. Zame je bila na prvem mestu družina. V Sloveniji sem imel ženo z majhnim otrokom. Ko so govorili, da nisem dobil medalje, sem vedno rekel, da si je tudi nisem zaslužil, saj sem jaz šel stran.« Zdovec je še dodal, da mu nihče iz reprezentance ni nič rekel ali ga prepričeval, ene slabe besede ne. Mogoče je bil za koga šok, a, kot pravi, ni imel težav, ker je bil tudi edini. Verjame, da bi bilo drugače, če bi se odločili Hrvati, saj bi potem težko sploh odigrali tekmo.

Z Žibratom, Trbovcem in Vilfanom, ki je bil takrat v Rimu v vlogi komentatorja, je Zdovec z avtomobilom odšel v Slovenijo. Meje so bile že blokirane in težka so se vrnili v domovino. Po Zdovčevi odločitvi je bilo hitro jasno, da ekipa ne bo več zaigrala skupaj. Ne glede na

osvojeno zlato medaljo v Jugoslaviji ni bilo tradicionalnega sprejema šampionov. Kukoč, Paspalj in Savić so ostali v Italiji, v Splitu so iz letala izstopili Rađa, Perasović, Sretenović in Komazec, v Beograd pa so odpotovali Danilović, Đorđević, Divac, Jovanović in Ivković (Trbovc 2005, 72). Jugoslavija je postavila piko na i skupni poti, ko je petič postala evropski prvak. Z odlično igro je v finalu – brez Zdovca – premagala Italijane (88:73) in zadnjič pod skupno zastavo pokorila Evropo. Pred očmi ljubiteljev košarke je bil finale olimpijskih iger v Barceloni leta 1992 in poslastica stoletja, dvoboj z ZDA, ki je napovedala, da v Katalonijo prihaja s t. i. Dream Teamom (sanjsko moštvo op. p.), z vsemi najboljšimi iz Lige NBA (Čobović in drugi 2005, 157). A jesen 1991 in pomlad 1992 sta privedla do vrhunca krize. Oboroženi spopadi so pripeljali do razpada Jugoslavije in krvave vojne.

6.1.4 Hrvaški bojkot podelitve medalj ZR Jugoslaviji na EP 1995

Zaradi vojne je Varnostni svet Združenih narodov mesec po novo formirani ZR Jugoslaviji z resolucijo uvedel sankcije, ki so zajemale tudi šport. Odvzeta je bila organizacija svetovnega prvenstva, ki bi moralo biti leta 1994 v Beogradu, reprezentancam pa je bilo prepovedano nastopiti na vseh velikih tekmovanjih (Čobović in drugi 2005, 157). Delo v športu med vojno ni bilo lahko. Države so se soočale z velikimi finančnimi težavami, mladi in talentirani ljudje so zapuščali domovine, morala narodov je bila zaradi vojne na najnižji možni točki, a košarka je bila znova dokaz, da je bila jugoslovanska organizacija z dolgo in uspešno tradicijo postavljena na čvrstih temeljih (Čobović in drugi 2005, 160). Partizan je nadaljeval trend Splita in leta 1992 postal evropski prvak. Na olimpijskih igrah v Barceloni je od nekdanjih republik nastopila le Hrvaška, ki je prišla v finale in se dobro zoperstavila mogočnim ZDA. Leta 1993 je evropski prvak postala Nemčija, ki jo je vodil srbski strokovnjak Pešić, Hrvaška pa je zasedla tretje mesto. Tretja je bila tudi na svetovnem prvenstvu 1994. Pred njo so končale ZDA in Rusija.

Leta 1994 so Združeni narodi umaknili sankcije, Stanković pa je odigral pomembno vlogo, da se je ZR Jugoslavija lahko hitro vrnila na velika tekmovanja, saj je poskrbel, da so se za prvenstvo v Grčiji 1995 igrale dodatne kvalifikacije, ko se je prvenstvo razširilo na štirinajst reprezentanc. Stankoviću so sicer nekateri očitali, da je deloval v srbsko korist (Stanković 2015, 198). Manjkala bi ena najboljših reprezentanc v Evropi, možnost nastopa so dobile še nekatere druge, obenem pa so podobno storili tudi pred prvenstvom leta 1993, ko je bil podoben turnir organiziran na Poljskem, kjer so nastopile reprezentance po razpadu

Češkoslovaške in Sovjetske zveze, sodelovali pa sta tudi Hrvaška in Slovenija. Ta turnir je bil zadnji za Dražena, ko je ob vračanju s turnirja umrl na nemški avtocesti.

Petnajst reprezentanc je sodelovalo na turnirju, ki je bil v Bolgariji. Politika se je že na njem vmešala v šport, saj so košarkarji Bosne in Hercegovine dobili odredbo, da ne smejo igrati kvalifikacijske tekme proti ZR Jugoslaviji, ki je slavila za zeleno mizo (Čobović in drugi 2005, 165). Bosanski in jugoslovanski košarkarji so bivali v istem hotelu, v katerem so bili tudi novinarji, in kot vsi zatrjujejo, so bili odnosi povsem normalni, celo zelo dobri in veliko časa so preživeli skupaj, čeprav je tedaj še divjala vojna v Bosni. Na primer Kićanović in Delibašić, ki sta bila funkcionarja vsak v svoji reprezentanci, sta bila ves čas skupaj, ure in ure obujala spomine, politični vrh pa je nato odločil, da tekme ne bodo igrali (Stanković 2015, 199). ZR Jugoslavija se je zanesljivo prebila na prvenstvo, ki je bilo med 21. in 2. julijem. Vojna je še vedno divjala v Bosni in Hercegovini; le nekaj dni po koncu prvenstva na primer se je zgodil pokol v Srebrenici. Prav tako je bila tudi na Hrvaškem. Končala se je že operacija Blisk v Slavoniji, pripravljala pa se je operacija Nevihta v Krajini. Odnosi in situacija so bili zelo napeti.

Do medsebojnega dvoboja med ZR Jugoslavijo in Hrvaško sicer ni prišlo, je pa prvenstvo ostalo v spominu po neljubem dogodku med njima. Obe reprezentanci sta prišli v Grčijo z visokimi ambicijami in sodili v najožji krog favoritov, a Hrvaška je bila po tretjem zaporednem tretjem mestu na velikih tekmovanjih razočarana. V Grčijo je prišla z močno ekipo na čelu z Rađo in Kukočem, a v polfinalu klonila pred prav tako izvrstno Litvo. V finalu sta zaigrali ZR Jugoslavija in Litva. Košarka je bila na kakovostni ravni, tekma odlična, a tudi tu bi kmalu prišlo do škandala. Ameriški sodnik Toliver je z nekaj spornimi odločitvami razjezil Litovce, ki bi kmalu pred koncem tekme zapustili igrišče (Žibrat 1996, 166). Polna dvorana v Atenah je navijala proti ZR Jugoslaviji (Čobović in drugi 2005, 172). Vse polemike s sojenjem so kar malce zmanjšale uspeh ZR Jugoslavije, ki je bila sicer edina nepremagana na prvenstvu.

Če do incidenta ni prišlo med finalno tekmo, je pa po njej. Grški navijači, ki so ves čas bodrili Litvo, se kar niso mogli sprijazniti z jugoslovansko zmago. Žvižgali so igralcem in kasneje tudi himni (Čobović in drugi 2005, 172). Če Litovci niso zapustili igrišča med tekmo, pa so ga Hrvati, ki so na slovesni proglasitvi dobili bronaste kolajne, ko pa so bili na vrsti Jugoslovani, so odšli z odra za zmagovalce. Ko so košarkarji ZR Jugoslavije prejeli zlate medalje, so Hrvati zapuščali dvorano (Žibrat 1996, 166; Čobović in drugi 2005, 172).

Še zdaj, dvajset let kasneje, v Srbiji o tem prvenstvu govorijo kot o največji zmagi, celo večji od naslovov svetovnih prvakov v letih 1998 in 2002, reprezentanco iz leta 1995 pa so označili za najboljšo in najuspešnejšo doslej (Obradović 2016). Uspeh je ZR Jugoslaviji pomenil ogromno. V domovini je letalo komaj pristalo, saj se je toliko ljudi zbralo na pristajalni stezi, sledilo pa je veliko slavje na balkonu pred skupščino v Beogradu. Država, ki je bila tri leta zaradi sankcij umaknjena s športnih prizorišč, ko bi reprezentanca zagotovo osvajala medalje, je prišla v Grčijo, da bi si povrnila športni nacionalni ponos. Kot je dejal legendarni novinar Šotra, je bil prepričan v zmago, a se vseeno »naježi ob spominu na Grčijo«. »Brezpredmetno je govoriti o ljudeh in politiki, ki so skupno državo vodili v propad. Raje govorimo o stvari, ki nam je prinesla toliko radosti, košarki kot glavnemu ponosu. Čeprav v ekipi ni bilo več Rađe, Kukoča, Zdovca in ostalih »bratov po košu«,« je dodal Šotra (Stanković 2015, 201–15). A vendarle bo prvenstvo ostalo v spominu po politiki. Prvenstvo so zaznamovale stvari, ki so večje od športa. Bolj kot dobra košarka in razburljiv finale, morda celo najboljši doslej, so ga zaznamovale zadeve, ki s športom in igro niso imele veze.

6.1.5 Jadranska liga

Le dobrih pet let po koncu vojne je košarka že začela povezovati regijo. Ustanovljena je bila Jadranska liga, ki je bila prvič odigrana v sezoni 2001/2002 in se še vedno igra. Kljub polemikam glede lige, je jasno, da je šport v regiji, kjer je divjala krvava vojna vihra, zgradil mostove, ki jih politika ni mogla oziroma jih je celo porušila.

Liga ima izjemen pomen za regijo. Po vzoru nekdanje jugoslovanske lige, ki je bila svoj čas najmočnejše, najkakovostnejše in najbolj izenačeno državno prvenstvo v Evropi, je bilo v njej najprej dvanajst moštev, sprva iz Slovenije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter črnogorska Budućnost, ki je bila tedaj še del ZR Jugoslavije. Liga se je tudi na začetku srečala s številnimi ovirami in ogromno kritikami. Kot je povedal eden izmed ustanoviteljev tekmovanja Lisac (2016), je na začetku slišal očitke, da »dela novo Jugoslavijo«, kar je bil odziv na idejo na Hrvaškem, ko je bil na oblasti še Tuđman: »Glavna ovira je bila, da se je bila še tako rečeno včeraj vojna, ljudje so se gledali skozi puškine cevi še nekaj let prej, in je bilo vse zelo sveže. Ves čas je bilo vse na nitki. Seveda nas je skrbelo, da ne bi »šlo čez«. Vedno, ko se je nekaj zgodilo, je bilo opaziti napetosti. Ko se je pojavljala ideja, je bilo vse majavo.«

Zamisel je prišla iz Zagreba, od tedanjega direktorja Cibone Miličevića, ki je predlagal, da se ustanovi liga klubov iz nekdanje skupne države. Hrvaško-slovensko pobudo so začeli uresničevati ljubljanska Olimpija, zagrebška Cibona, podgoriška Budućnost in sarajevska Bosna. Pobudi je sledilo strinjanje košarkarskih zvez. Ustanovljeno je bilo podjetje Sidro s sedežem v Ljubljani, ki je poskrbelo za začetek lige. Klubi so nujno potrebovali tako zgodbo, saj je začela padati kakovost in rešitev je bila povezava takšnega tekmovanja (Lisac 2016). Po razpadu države so bili primorani igrati v državnih prvenstvih, kjer so se največji v prvih letih sprehajali do naslovov. Pojavili so se sicer dostojni tekmeci, a vseeno je bila konkurenca glede na preteklost skromna. Za hitrejši in uspešnejši razvoj mladih košarkarjev v močni konkurenci, kar je bil tudi eden izmed stebrov nekoč izjemno uspešne jugoslovanske košarkarske šole, so ustanovili ligo.

Drugo sezono so se ligi pridružili Srbi. S prihodom Crvene zvezde se je situacija znova nekoliko zaostila, večkrat je prišlo do točke, ko ni bilo daleč, da se tekmovanje ne bi obdržalo, a je vendarle liga podrla nove ovire in poskrbela za nove mejnike. Liga je pripeljala prvo srbsko letalo, ki je po vojni pristalo na Hrvaškem, in tudi prvo, ki je letelo v Sarajevo. Lisac je v intervjuju povedal zanimivo zgodbo, ki govori o težavah, s katerimi so se soočali organizatorji. V drugem krogu je v Zadru gostovala Crvena zvezda. Dogovorjeno je bilo, da bo letalo iz Beograda priletelo v Zadar. S Hrvati so bili dogovorjeni za prelet in pristanek, pred tekmo pa je Lisac dobil klic s prometnega ministrstva. »Dejal mi je, da bo odstavljen, če ne bo preklical dovoljenja. Takoj je prišlo do konflikta, saj je tudi Zvezda rekla, da ne bo šla z avtobusom in da njih ne bo nihče zafkaval. Peljal sem se zvečer v Zadar in nisem vedel, kaj bo.« Želeli so prestaviti tekmo, da bi Zvezda lahko prišla z avtobusom, a se Beograjčani niso dali prepričati. »Poklical sem Adrio in vprašal, če imajo kakšno pristo letalo. Dejali so, da pride iz Frankfurta in gre v Carigrad. Rekel sem, da bo imelo malo zamude, saj bo vmes Zvezdo iz Beograda peljalo v Zadar. Uspeli smo se dogovoriti. Letalo je šlo prek Beograda v Zadar, nato v Ljubljano po potnike in v Carigrad, naslednji dan pa znova v Zadar po košarkarje in jih peljalo nazaj v Beograd,« je povedal Lisac (2016).

Nekaj krogov zatem je srbsko letalo vendarle pristalo na Hrvaškem. Kot je dejal Lisac (2016), je bilo še nekaj takih dogodkov, kot je bil ta z letalom, ki bi lahko »prevesili jeziček in bi se vse skupaj zlomilo«. »Veliko je bilo takih nacionalističnih pritiskov. Ko je Zvezda prišla v Zadar, je bilo pred dvorano več ljudi kot notri. Na začetku je bilo zares napeto. Prisoten je bil velik naboj.« Po besedah nekdanjega direktorja lige, se je po dveh ali treh sezonah poznalo, da je liga enotna in so se zadeve umirile. Kot pravi, so odločilno vlogo odigrali Slovenci, ki so

vodili ligo. S tem je bilo dosežena nevtralnost in so bile vse strani zadovoljne. Da se je liga obdržala, je bila največja zmaga. Dokaz pomena Jadranske lige je najvišje priznanje, ki ga je s strani Evropske unije kadar koli prejela kakšna športna organizacija. Za prispevek k medkulturnemu sodelovanju je dobila priznanje za medkulturni dialog in sodelovanje, premagovanje političnih in verskih razlik. »Kar ni uspela narediti politika, smo naredili mi in to je bila velika stvar,« je prepričan Lisac (2016), ki pravi, da so pokazali, da je šport lahko tudi močnejši od politike in lahko premika meje ter ruši zidove.

Zdovc (2016), ki je kot kapetan z Olimpijo slavil v prvi sezoni lige in kasneje v njej deloval tudi kot trener, je dejal, da je liga dokaz, »da je šport tisti, ki je združil«. Jadranska liga je imela veliko nasprotnikov in še vedno jih ima, a tudi ti ji priznavajo velik pomen. Eden takih je Čutura (2016), ki jo označuje za hrabro potezo: »Čeprav sem bil zelo proti, a ne zaradi političnih razlogov, ampak športnih, in kot je čas pokazal, sem imel prav, saj hrvaška košarka še ni bila slabša, kot je, je bila avantgarda, ki je upala narediti, kar politiki v tistem času ni uspelo. Šport in kultura sta na primer takšni dejavnosti, ki lahko rušita ovire, nacionalne in fizične.« Večji zagovornik je bil Vilfan (2016), ki dodaja, da gre za projekt vreden vsake pohvale. Po njegovih besedah ni bilo človeka, ki bi bil v tako občutljivem času pripravljen hoditi po nekdanji državi, ko je bilo vse še zelo nemirno, in se spustiti v organizacijo tako riskantnega tekmovanja. Košarka je tako znova prednjačila, Vilfan pa dodaja, da je bila to liga kompromisov, a drugače ni šlo, saj je združila vojno območje in je tako moralo biti. Liga je začetek ponovne vzpostavitve nekega normalnega stanja in sobivanja, vsakega v svoji državi.

Z Vilfanom se strinja Alibegović (2016), ki izpostavlja, da je košarka združevala, četudi so bile določene napake, a »kdor ne greši, tudi ne more narediti nobene stvari«, Pavićević (2016), ki je v ligi deloval kot trener, pa dodaja, da je liga »dokaz, da šport ima moč, da lahko združuje«, o ustanoviteljih pa pravi, da so bili ljudje, ki so zaščitili košarko v regiji in niso dopustili, da bi izgubili nekaj tako velikega, kot je jugoslovanska košarkarska šola, ki je takoj za ameriško ustvarila največje število kakovostnih igralcev, odličnih trenerjev in sposobnih funkcionarjev.

6.1.6 Poslovilna tekma Jureta Zdovca

Julija 2005 je Zdovc ob koncu bogate kariere pripravil poslovilno tekmo. Ob veličastnem slovesu je v Tivoliju zbral nekdanje soigralce, na eni strani Slovence in tujce, ki so z njim igrali v slovenskih klubih, na drugi pa soigralce iz tujine, med katerimi so bili tudi kolegi iz reprezentance nekdanje Jugoslavije. V Ljubljano so na počastitev Zdovčeve kariere prišli Divac, Kukoč, Rađa, Paspalj, Đorđević, Danilović, Čutura, Savić, Perasović, Vranković, Obradović, Ivković, Maljković ... (Delo 2005). Pred tekmo so zavrteli film v spomin na Dražena. Po dogodku so vsi omenjeni košarkarji v izjavah dejali, da jim je v čast prisostvovati na takem srečanju, ko črto pod kariero potegne njihov prijatelj. Vsi so izpostavljali prijateljske vezi, ki so jih stkali v obdobju skupnega igranja. »Poslovilna tekma je verjetno lep primer te združevalne funkcije športa. To je bil zame najlepši trenutek. Jaz sem bil prvi, ki je na eni tekmi združil vse te košarkarje. To je bil tudi cilj te tekme, nisem pa vedel, da bo dejansko prišlo toliko do izraza, ko so se ti fantje srečali pred tekmo,« je povedal Zdovc (2016) in opisal srečanje nekdanjih soigralcev v hotelu. »Srečali so se zato, ker so Srbi prišli direktno na tekmo s privatnim letalom. Ostali so bili že v hotelu. Odhod je bil ob določeni uri. Deset minut prej recimo so se vsi srečali, nekateri prvič po ne vem koliko letih. To srečanje je bilo tako emotivno, da smo zamudili na tekmo. Nismo jih mogli dobiti iz recepcije in jih zbrati,« se spominja Zdovc (2016).

Vilfan sicer ni igral, a je sodeloval na dogodku. Meni, da je takšna tekma dokaz medsebojnega spoštovanja in zadovoljstva. Vsi so mu, ko so se pogovarjali, govorili, da so komaj čakali, da pridejo v Ljubljano in vidijo stare prijatelje; Hrvati so komaj čakali Srbe in obratno. »Ko bi videli tisto druženje in kako so se pozdravljali ter sprejeli eden drugega. To je trajalo res dolgo časa. Nismo se premaknili iz hotela, se je kar čakalo,« je povedal Vilfan (2016). Prepričan je, da je to dokaz, da so kljub vojni in vseh razprtijah v politiki v košarki niti ves čas obstajale. Malo so bile skrite, delno pretrgane, vsak je imel svojo situacijo v državi; kdo zaradi atmosfere v Srbiji ali na Hrvaškem ni mogel tega priznati ali povedati, a ko se je pojavila prva priložnost, so bile vse vezi spet vzpostavljene. Trdno je prepričan, da je to možno samo v košarki. Nekdanji soigralci so Zdovcu tudi prinesli kopijo zlate medalje z evropskega prvenstva 1991, ki je, ko je zapustil reprezentanco, tedaj ni dobil.

Le nekaj dni kasneje je v Beogradu podobno tekmo organiziral Đorđević. Ljubljanska publika je z navdušenjem sprejela vse legendarne košarkarje. Zaradi prisrčnega sprejema v Sloveniji in pozitivne atmosfere na tekmi so se košarkarji odločili, da gredo tudi v Pionir na

Đorđevićevo. Odšli so Zdovc, Kukoč, Rađa ... Kot je povedal Zdovc (2016), najprej Hrvati niso načrtovali, da bodo odšli v Beograd, a na podlagi njegove tekme so se je udeležili. »To je bilo res zelo lepo. Tudi v Beogradu je bila izjemno pozitivna atmosfera. Ti dogodki so res lepi,« je povedal Zdovc. Đorđević (B92 2005) je v Pionirju zbral ekipo nekdanjih soigralcev iz Srbije in Črne gore, na drugi strani pa so bili nekdanji tuji soigralci, med katerimi so bili tudi Hrvati in Slovenci. Srbska publika je z navdušenjem pozdravila vse udeležence, najbolj bučno pa je bilo pri ekipi slednjih prav ob predstavitvi Rađe in Kukoča, ki sta prejela stoječe ovacije tudi, ko sta zapustila parket. Na strani srbskih in črnogorskih soigralcev sta igrala tudi Pavičević in Obradović, ki se spominjata sijajne atmosfere in poudarjata, da so vsi med sabo v odličnih odnosih in se eden na drugega lahko zanesejo, saj je to generacija, ki je skupaj odrasla.

6.2 Interpretacija

Jugoslavijo je ob koncu osvojila mlada generacija nadarjenih košarkarjev. Četudi je državo prizadela gospodarska kriza, kar je bil eden vzrokov nastalih političnih sprememb, ki so vodile do razpada, so prihajale generacije vrhunskih mladih športnikov, ki so bile med najbolj nadarjenimi na svetu, kar je dokaz moči in stopnje razvoja jugoslovanskega športa. Leta 1987 so nogometaši v Čilu, rokometiški pa na Reki postali mladinski svetovni prvaki. Iste leto je tudi mladinska košarkarska reprezentanca v Italiji osvojila svetovno prvenstvo. Ta generacija fantov rojenih v letih 1967 in 1968 je nato tvorila jedro članske reprezentance, ki je osvajala naslove na zadnjih tekmovanjih pod skupno zastavo.

Jugoslovanska valilnica talentov je ravno ob koncu dala najštevilnejšo množico resnično kakovostnih igralcev, ki so povezani v moštvo ob tradicionalni taktični prefinjenosti in organizirani improvizaciji jugoslovanske šole gojili hitro in moderno igro, zaznamovano z ekipnim duhom, ki je vladal med igralci. Na parketu so udeleževali bratstvo in enotnost. To je bila – tudi za ameriške strokovnjake (Hawking 2016) – atraktivna košarka prihodnosti. Čeprav je Jugoslavija trikrat postala svetovni prvak, vmes osvojila olimpijsko zlato, in so primerjave med generacijami nesmiselne, se prav o zadnji govori kot o vrhu jugoslovanske košarke. Kot pravi Drvarič (2016), takšne dominacije kot v tistih letih v evropski košarki poprej in kasneje ni bilo nikoli. Veliko nadarjenih igralcev je doseglo izjemne uspehe, ob reprezentanci pa so blesteli tudi klubi, ki so v osmih sezonah med leti 1985 in 1992 kar

šestkrat postali evropski prvaki. To je uspelo trem različnim klubom. Košarkarska liga je bila v letih ob koncu Jugoslavije najmočnejša v Evropi.

Paradoksalno, medtem ko je država razpadala, so košarkarji ves čas napredovali, ustvarili izjemne povezave med sabo, na igrišču razvili pravo harmonijo in osvojili svet. Košarkarska reprezentanca je hodila nasprotno pot kot država, ki je izginjala, izbrana vrsta pa je bila vse boljša in zdelo se je, da je le nebo meja košarkarjev. Ironično se je košarkarski imperij gradil simultano z uničenjem skupne države. A tudi ta pot se je končala. Moštvo mladeničev je bilo na pragu veličastja, a se je v trenutku vse sesulo v prah. Leta 1991 je bilo konec celotnega športnega sistema. Država mnogih narodnosti in religij je razpadala, proces nastajanja novih držav pa je bil krvav in nasilen, ki se je sprevrgel v medetnične konflikte, izgone manjšin, etnična čiščenja in vojne zločine. Na skupnem ozemlju so prebivali ljudje različnih ver in nacionalnosti, ki so posledično med vojno zapustili svoje domove oziroma so se postavili vsak na svojo stran fronte. Vojna je vplivala tudi na šport, ki je bil zaradi svoje pomembnosti izrabljen, zaradi situacije, kakršna je bila v državi, pa so dogodkom sledile pretirane reakcije.

6.2.1 Posledice incidenta z zastavo

Večina igralcev tiste reprezentance je bila vrstnikov, vodja pa je bil nekaj let starejši Petrović, ki je bil »najljubši sin jugoslovanske košarke«. Divac, Kukoč in Rađa na primer so bili skupaj že v mlajših selekcijah in postali mladinski svetovni prvaki, nato pa skupaj zaigrali v članski izbrani vrsti. Divac in Petrović sta leta 1988 med pripravami na Rogli postala cimra, saj so že v mlajših selekcijah v sobe skupaj dajali centre in branilce (Drvarič 2016). Dražen je bil štiri leta starejši. Bil je vodja, kapetan in najboljši igralec reprezentance. Za mlajše košarkarje, ki so prihajali, je bil vzor, saj so vsi spremljali njegovo športno pot, tedaj, ko so bili ostali na začetku svojih karier, pa je že bil zvezda.

Pred leti je veliko pozornosti požel film ameriške športne televizije ESPN z naslovom *Once brothers* (Nekoč brata op. p.), ki govori o odnosu Petrovića in Divca. Film je med mlajšimi košarkarskimi navdušenci in tistimi, ki niso podrobno poznali situacije, požel ogromno simpatij, ko je čustveno prikazal prijateljstvo dveh izjemnih košarkarjev, ki je bilo zaradi vojne prekinjeno in težave, s katerimi so se zaradi krvavih spopadov srečavali športniki. Na drugi strani so bile osebe, ki so bile v reprezentanci, z njo kakor koli povezane oziroma ji bile blizu ter so dobro poznale okoliščine in dejansko stanje, precej kritične. Po zaslugi filma je

incident z zastavo oziroma zgodba, ki je po pripovedovanju v filmu sledila, postala aktualna in zbudila veliko zanimanja. Kot govori film, naj bi Dražen zameril Divcu, da je na svetovnem prvenstvu vrgeel zastavo, celo toliko, da sta prekinila stike. Takrat je bila sicer v Jugoslaviji že napeta situacija. V Krajini je bilo vroče, država je bila pred razpadom, pred vrati pa vojna. Zaradi smrti Dražena, ki se je junija 1993 ubil na avtocesti v Nemčiji, košarkarja spora nista nikoli razčistila.

Divčevi potezi so sledile burne reakcije, košarkar je na Hrvaškem postal »persona non grata« in videli so ga kot sovražnika. Zaradi tega Divac tudi dolga leta ni šel na Hrvaško, kjer ni ostal v spominu kot nekdanji odlični košarkar, ampak kot oseba, ki je vrgla zastavo, prav tako ga ni bilo na Draženovem pogrebu. Na drugi strani so ga nekateri srbski nacionalisti častili. Javnost se ni ukvarjala s podrobnostmi samega dogodka in je vse skupaj posplošila. Na primer, izpostavljalo se ni niti, da je bila zastava ustaška. Enostavno so jo označili za hrvaško, Divčevo potezo pa za napad na državo, kar je izpostavil tudi Miljuš (2016): »To je bila zastava imigracije. Nekakšna provokacija in čisto bujenje nacionalizma. Tedaj je bil že prisoten tak naboj. Verjetno so na Hrvaškem doživeli kot napad na njihovo prihodno samostojnost. Recimo v Srbiji pa so zaradi druge svetovne vojne in žrtev ustaštva zastavo videli kot spomin na Jasenovac. To je bilo čisto povampirjenje nacionalizma.« Incident z zastavo je v glavnem odmeval le v »udeleženi« državah; Srbiji in na Hrvaškem. Žibrat (2016) pravi, da je šel incident v Sloveniji »dokaj hitro mimo«, tudi Vilfan (2016) je dodal, da se odmevov spomni le zaradi potenciranja na Hrvaškem.

Med tekmami so bile tedaj v Argentini po vsej dvorani nacionalistične zastave. Kot je povedal Kukoč (Tolajian 2010), je bilo košarkarjem že pred prvenstvom rečeno, da bodo na tekme hodili nacionalisti in naj se ne zmenijo zanje. Športniki incidentu niso namenjali pozornosti, večina ga sploh ni videla, o njem pa ni bilo govora niti po tekmi oziroma do vrnitve v domovino, kot sta priznala Čutura in Zdovec, tedaj člana reprezentance. Čutura (2016) je prepričan, da je politika izrabila vsak tak incident, a na licu mesta košarkarji niso zaznali dimenzij teh političnih komponent, ki so jih mediji napihnil. Kot poudarja, je »insajderska« perspektiva povsem drugačna od »outsajderske«, zato je bilo za reprezentante drugače: »Sploh nisem videl, kaj se je zgodilo, kasneje pa mi je nekdo povedal, da je bilo nekaj z Divcem in zastavo. Povsem neumna poteza. Treba je vedeti, da je bil Divac mlad fant, ki je bil povsem »blesav«. Verjetno so vse prenapihnil. Ne spomnim se, da bi bila posebna fama o tem, smo pa bili mi takrat v Argentini, ni bilo interneta in mobilnih telefonov.« Divac

(Tolajian 2010) je v filmu povedal, da so s soigralci dogodek pozabili, ko pa so se vrnil domov, pa se je izkazalo, da so zgodbo pograbili hrvaški mediji.

Incident je nato eskaliral, ko so ga izkoristile skupine, ki jim je to ustrezalo, in so potencirale njegov pomen. Mediji so napihnil čez vse meje in očrnili Divca. Izmislili so si, da je zastavo pohodil, jo popljuval, celo udaril tega (Tolajian 2010), ki jo je prinesel na igrišče, čeprav se na posnetku jasno vidi, da je Divac samo vzel zastavo, jo odnesel z igrišča in vrgel. Tako so za svoje interese bili pripravljene tudi potvarjati resnico. Obe strani sta zgodbo prilagodili svojim potrebam. Novinarji, ki so bili na prizorišču, niso »pograbili zgodbe«, oziroma novinarji, ki so pisali o športu in pokrival reprezentanco, kar je povedal Šotra (2016), ki je bil od dogodka oddaljen petnajst ali dvajset metrov, pred prvenstvom pa je več kot en mesec potoval z reprezentanco: »Nihče tega ni opazil in nihče ne bi dajal pozornosti, če ne bi en novinar, ena »budala«, iz tega naredil narodno vprašanje.«

Gre za dogodek, ki je nazoren primer, kako je politika izrabila šport in pograbila vsak dogodek, ki ga je lahko. »V tistem času so že v republikah obstajale strukture, ki so vsak tak moment izkoristile. To je bila voda na njihov mlin. Gledano iz njihove perspektive, bi bile neumne, če ga ne bi,« je prepričan Vilfan (2016). Izzvana reakcija je bila zaradi napetosti, ki so vladale, potencirana. Đurović (2016) kot podoben primer podaja nogomet in incidente na Maksimirju in žvižge jugoslovanskim nogometašem, ko se marsikdo sploh ni zavedal, kaj se dogaja, kot tudi ne v Buenos Airesu.

Divac je, ko je kasneje opisoval dogodek, dejal, da je stopil do tega moškega, ki je na igrišče prišel z zastavo in mu rekel, da ta ne sodi na igrišče, on pa je začel zmerjati jugoslovansko. To je košarkarja ujezilo, pograbil je zastavo in jo vrgel proč. »Nisem hotel dajati vtisa, da sem proti komu, le zaščititi sem želel moštvo in pokazati, da smo iz Jugoslavije, ne pa Hrvaške, Srbije ali katere druge republike,« je bil Divac citiran v filmu (Tolajian 2010). Vsi, ki ga dobro poznajo, poudarjajo, da so prepričani, da se v tistem trenutku ni zavedal, kaj je naredil, in da košarkar ni imel političnega motiva, saj se s tem ni ukvarjal, nikoli ni izpostavljaj česa takega. Bil je le ležeren fant, star dobrih dvajset let, nikoli resen, ki je razmišljal le o košarki in zabavi, po glavi pa so mu šle le norčije (Radio Slovenija 2013; Vilfan 2016; Zdovc 2016). Vsi prijatelji in soigralci, tudi Hrvati, poudarjajo, da ni šlo za napad na Hrvaško oziroma ni šlo za izkazovanje srbskega nacionalizma. Divac je sicer kasneje med vojno večkrat javno kritiziral Srbijo oziroma politiko Miloševića, za katerega je javno dejal, da je glavni krivec za stisko srbskega naroda, zato eno leto med vojno ni smel priti v Srbijo (Gol.hr 2010).

Če je to dejanje že imelo kakršno koli ozadje in ni bila le brezbrizna poteza, je šlo za branjenje jugoslovanstva, so prepričani. Pavićević (2016) dogodka sploh ne smatra za incident. Divčev potezo je označil za obrambni mehanizem, verjame, da bi se to zgodilo s katero koli zastavo, saj poteza ni bila usmerjena proti narodu, ampak je bila obramba integritete Jugoslavije. Pravi, da se ne sme pozabiti, kakšna je bila zastava, ob tem pa dodaja, da mladi in neizkušeni košarkarji niso vedeli, da gredo stvari že svojo pot in so iskreno predstavljali barve države, v kateri so odrasli: »Pripadnost je bila velika. Država se nam ni zdela umetna tvorba. Doživljali smo jo kot zvezo narodov in narodnosti, ki nam daje možnost, da v svetu predstavljamo eno močno strukturo, za razliko od današnjih šestih, sedmih ali kolikor držav bo še nastalo iz te Jugoslavije, ko niti ena nima niti približno takega spoštovanja in moči, kot jo je imela Jugoslavija.« Besede Pavićevića potrjujejo tudi to zavezanost reprezentanci in ponos ob igranju zanjo. Divac je v intervjujih večkrat dejal, da bi naredil to s katero koli zastavo, ki ni bila jugoslovanska (Đurović 2016).

Preprosto je bil čas oziroma stanje tako, da je bil dogodek s hrvaške strani primeren za izrabo v boju proti srbskemu nacionalizmu. Če ne bi bile razmere, kakršne so v državi, ki je bila na poti k razpadu, tedaj bile, verjetno posebne pozornosti dogodek sploh ne bi imel, kot je ni imel v Vilfanovem primeru, ki je na vprašanje o Divčevi potezi opisal svoj podoben pripetljaj. Slovenski košarkar, ki je nosil jugoslovanski dres, je ravnal podobno, a nekaj let prej, ko je bilo v državi še razmeroma mirno, in je incident, če se tako smatra, šel v pozabo oziroma ni bil deležen kakršne koli pozornosti. Zgodilo se je med vsakoletno turnejo po Severni Ameriki v Winnipegu v Kanadi. Tudi tedaj so športnike pozvali, da je tam močna ustaška skupnost in naj bodo pozorni. Ko so se pred tekmo postavili za himno, pa so namesto jugoslovanske začeli igrati hrvaško. »Šel sem iz vrste in se usedel na klopi. Nekateri so rekli, da ne bi smel tega narediti, a ni bilo nobene zamere med hrvaškimi košarkarji. Vsi smo grdo gledali, kaj je zdaj to. Sploh nismo vedeli, da je to hrvaška himna, potem pa mi je nekdo rekel, a sem odvrnil, da ni naša,« je opisal Vilfan (2016).

Glede na svojo izkušnjo in zakaj se je odločil za tako potezo, je tudi prepričan, da Divca ni gnala politika oziroma nacionalistično prepričanje in nastrojenost proti Hrvaški, saj ga dobro pozna in trdi, da je bila to impulzivna reakcija: »Enako kot smo mi med to himno počasi migali, jaz pa sem šel sedet povsem brez kakršnih koli političnih ali nacionalističnih motivov. Ni naša? Ni naša. Verjamem, da je to naredil, ker ni bila jugoslovanska, in ne, ker bi bila hrvaška. On je zadnji, ki bi takrat razmišljal nacionalistično. Bil je nor in »odštekani« fant. Roko dam v ogenj, da poteza ni imela političnega ozadja.« Po njegovih besedah v

reprezentanci zunanjih vplivov niso čutili. Tudi ko so potovali po celem svetu in srečali ustaše, četnike, slovenske izseljence ... Bilo jim je zanimivo, ko so poslušali njihove zgodbe, na srečanjih pa so bili zbrani košarkarji vseh nacionalnosti. Ko so šli iz teh klubov, so jih zapustili povsem mirno in se o tem niso več pogovarjali.

Na posnetku ob koncu tekme najprej Dražen skoči Divcu v objem. Takoj zatem sledi incident z zastavo. Divac jo tej osebi iztrga iz rok in vrže s parketa, potem pa se pridruži soigralcem, ki slavijo naslov svetovnega prvaka pod jugoslovansko zastavo in v en glas vzklikajo »Jugoslavija«. Na podelitvi je na oder za zmagovalce kot kapetan reprezentance stopil Petrović, ki je tudi dvignil pokal Naismitha, nato pa ga predal Divcu, ki je imel v rokah jugoslovansko zastavo. Sledi himna, ki jo poje celotna izbrana vrsta. Zanimivo je tudi, da je Dražen po finalu, ko se je že zgodilo incident, govoril o prihodnosti jugoslovanske košarke. Torej ga v tistem trenutku Divčeva poteza ni tako prizadela. »Na CNN-u je po tekmi z Američani komentator govoril, da bi naša reprezentanca lahko uspešno igrala v NBA. Dejal je, da ti fantje zares igrajo pravo košarko. Trdim, da bi peterka Divac, Rađa, Kukoč, Zdovc in jaz, s Paspaljem, Vrankovićem, Perasovićem in Savićem od dvainosemdesetih tekem dobila vsaj petintrideset, kar bi bilo dovolj za končnico lige,« je tedaj razmišljal Dražen in dodal, da je svetovno prvenstvo pokazalo, kam sodijo, da se dobro razumejo, so na pravi poti in če ne bo težav, bi morali čez dve leti znova pokazati, kaj znajo (Crnogaj in Radičević 2015, 194–6) Potrdilo, da je kljub Divčevi potezi še vedno razmišljal le o košarkarski reprezentanci in to o jugoslovanski.

Po evropskem prvenstvu leta 1989 sta Petrović in Divac skupaj kot prva Jugoslovana odšla v NBA, Dražen v Portland, Vlade pa v Los Angeles, kar je bila drastična sprememba in gromozanski korak. Takrat so bili povsem drugačni časi in evropski košarkarji so šele začeli odhajati v ZDA, kjer niso dobili takšne priložnosti, kot jo danes. Medtem ko se je Divac, ki se je v NBA podal kot obeta ven center Partizana, dobro znašel, pa Petrović, uveljavljen evropski igralec slovitega Real Madrida, ni dobil veliko priložnosti. Za igralca, ki je bil zvezda v Evropi, je bilo to frustrirajoče. To je bilo najhujše obdobje v Draženovem življenju. V težkih časih je bil veliko v stiku z družino, v veliko oporo pa mu je bil tudi Divac. Draženova mama je povedala, da sta po več ur z Vladetom govorila in da mu je verjetno, ko je bilo nezadovoljstvo vse večje, prav Divac najbolj pomagal. Istočasno kot Petrović in Divac je v ZDA odšel Alibegović (2016), ki je igral na univerzi v Oregonu, kjer je bil Dražen član Portlanda, na zahodni obali je bil tudi Divac. Eden k drugemu so hodili na tekme in se veliko družili.

Potem pa se je odnos povsem spremenil. Četudi je Dražen takoj po turnirju v Argentini govoril o jugoslovanski reprezentanci, na parketu slavil pod jugoslovansko zastavo in objet z Divcem, je kar naenkrat z njim prekinil stike. Divac je kmalu po odhodu v ZDA opazil, da se je Dražen spremenil. Ko so igrali s Portlandom, je na treningu oziroma ogrevanju počakal, da bi pozdravil Petrovića, a je ta čakal, da je Divac odšel. V garderobo ga je potem enkrat šel vprašat, kaj mu je, Dražen pa mu je odgovoril, da je doma hudo in naj počakata, kaj bo (Tolajian 2010). »Prvo leto sta bila ves čas v stiku po telefonu. Ko smo šli v restavracijo skupaj, je bil ves čas »hec«. Ves čas sta bila v zelo dobrih odnosih, potem pa se je naenkrat to druženje prenehalo in vse se je prekinilo,« se spominja Alibegović (2016), o tem niso nikoli govorili, saj so se občutljivi temi izogibali.

ESPN-ov film vso zgodbo gradi okoli zastave, vmes tudi Petrovićev brat Aleksandar pravi, da je bil Dražen presenečen, ker ni pričakoval takega odziva in da ni bilo prav, da je odstranil zastavo, ki je tvorila eno od šestih republik Jugoslavije (Tolajian 2010). Dejansko zastava ni bila ena izmed teh šestih. Nasploh je v filmu veliko pomanjkljivosti in zato je bil med ljudmi, ki dobro poznajo situacijo, deležen kritik. Miljuš (2016) je film označil za pisanje zgodovine na novo, da se po tolikih letih govori o zamerah iz tistega časa, obenem pa ene osebe ni več. Na eni strani gre le za enostranski prikaz zgodbe, po drugi pa dejanskega stanja sploh ni orisalo. Žibrat (2016) meni, da je film napihnil vso zgodbo in je le enostranski prikaz zgodbe. Še bolj oster je Čutura (2016), ki pravi, da gre za čisti ponaredek in če nekdo ni želel imeti kontakta, ga pač ni, ob tem tudi obžaluje, da je Petrovićeva družina pristala na snemanje filma in ni upoštevala njegove želje. Čutura izpostavlja zahodni pogled na Balkan, kot je pisala Todorova (2001) o slabšalni in poniževalni stereotipni podobi, sinonimu za neodgovornost, nasilnost, zaostalost, primitivizem, barbarstvo in plemenskost. »Situacijo opisuje en človek, ki je zelo ambiciozen, kar dokazuje predsednikovanje srbskemu olimpijskemu komiteju, angažma v Sacramentu, na drugi strani pa je drugi mrtev in ne more reči ničesar,« je ostro pokomentiral Čutura (2016). »Mislim, da je poanta, da je NBA, ki je nadsacionalna organizacija, posnela film, ki je emotiven, želela pa je pokazati, da mi uspevamo povezati, kar ta balkanska plemena razbijejo. Pridite sem, živite tu, ko padajo okoli vas granate, ko roke in noge letijo naokoli in potem pošiljajte taka sporočila. Ne pa prodajati nam, ki tu živimo. To lahko v New Yorku in Chicagu, ne pa tu.« V filmu je bil njun odnos potenciran. Brajdić (2016) ob tej romantizirani zgodbi dodaja, da vendarle tako dobra oziroma najboljša prijatelja, kot je za potrebe hollywoodskega filma prikazano, omenjena košarkarja nista bila.

Po svetovnem prvenstvu v Argentini so bile Draženove besede, da se dobro razumejo, so na pravi poti in če ne bo težav, bi morali čez dve leti na olimpijskih igrah znova pokazati, kaj znajo (Crnogaj in Radičević 2015, 196). A kar naenkrat se niso več dobro razumeli. Ko je govora o Petroviću, njegovi nekdanji soigralci, trenerji in prijatelji vedno poudarjajo, da so z njim govorili le o košarki, bil je povsem osredotočenost le na igro in ji je vse podrejal, v mislih pa je imel le en cilj. Drvarič (2016) je eden zadnjih, ki je govoril z Draženom, potem ko sta se dan pred tem pomerili Slovenija in Hrvaška: »Dejal je, da si ne more odpustiti, da so izgubili proti Sloveniji. Ne moremo vedeti, kaj si je dejansko mislil o tej zastavi, a nikoli ni omenjal česa takega.« Poleg je bil tudi Vilfan (2016), nekdanji Draženov reprezentančni soigralec, ki je tudi izpostavil Petrovićevo zanimanje le za košarko in (ne)zanimanje za politiko: »Nikoli nisem slišal, da bi govoril o tej temi. Zanimala ga je samo košarka. Najprej jugoslovanska reprezentanca, potem pa hrvaška.« Čutura (2016) je z Draženom igral za Cibono in Jugoslavijo. Košarkarji so se srečavali, ko se je Petrović vračal iz NBA. Pogovarjali so se o vsem možnem, a kot pravi, zastave oziroma incidenta ni Dražen nikoli omenjal.

6.2.2 Odnosi v reprezentanci in med športniki

S filmom o Draženu in Divcu se je znova začelo govoriti o njunem odnosu in o odnosih, ki so tedaj vladali med športniki. Stike sta med vojno pretrgala, sicer pa je nemogoče in tudi nesmiselno posploševati ter govoriti o stikih nasploh. Kaj dejansko pomeni ohranjati stike, se je ob tem vprašal Zdovc (2016): »Ko se vidiš, se imaš dobro. Na vsake toliko se slišiš, a potem je imel vsak svojo kariero in smo bili oddaljeni. Morda sva se poleti s Čuturo kdaj obiskala, tudi s Kukočem smo se srečali na dopustu.« Podobno je tudi zdaj. Posebej nekdanji igralci, ki so ostali povezani s košarko in se recimo ukvarjajo s trenerstvom, kot se Zdovc in Obradović (2016), pravijo, da se danes slišijo, kot so se tudi včasih. Ko kdo kaj potrebuje, pokliče tistega, ki mu lahko pomaga glede kakšnih informacij, igralcev, klubov ... Obenem se videvajo na tekmah. Za vse trenerje, ki prihajajo iz nekdanje Jugoslavije, je značilno, da imajo v svojih ekipah kar nekaj igralcev, ki so tudi s tega področja. Podobno velja za omenjena Zdovca in Obradovića, ko sta delovala v Grčiji, Rusiji, Nemčiji, Turčiji ... Tako kot so danes zaradi dela, saj je jugoslovansko znanje izjemno cenjeno, razseljeni po vsej Evropi in po svetu, so bili tudi ob koncu skupne države oziroma za časa vojne, ko so odšli igrati v bogatejše tuje klube. »Ker me je kariera vodila po različnih državah, je bilo manj stikov, sicer pa, če bi bil razlog, da bi moral vstopiti v stik s komer koli iz nekdanjih republik, košarkarjem,

trenerjem, funkcionarjem ali novinarjem, bi to normalno storil. Kontakti niso bili pretrgani, odnosi pa so bili med nami vedno izvrstni,« je povedal Pavićević (2016). Tudi Čutura (2016), ki zase sicer pravi, da ni socialno osveščen človek in je, čeprav je igral v ekipnem športu, čisti individualist, je povedal, da je vedno, ko se sreča z nekdanjimi soigralci, ne glede na nacionalnost, prijetno. S tistimi, ki se je bolje razumel, ohranja stike. Z nekaterimi se je tudi srečaval zaradi novinarskega dela, ki ga je opravljal po športni karieri.

Tudi novinarji in trenerji so prepričani, da so košarkarji ostali v stiku. Kot zatrjujejo, kontakti so ostajali (Drvarić 2016; Đurović 2016). Miljuš (2016) pravi, da če že, so bili le javno odnosi pretrgani oziroma »nevidni«: »Vedno so bili med njimi odlični odnosi. Tu je potem prste vmešala politika. Igralci, ki so bili v tujini, so zaradi porekla, korenin in domačih vezi s kom samoiniciativno ohladili odnose v javnosti. Zaradi tega nacionalističnega naboja, a privatno je ostalo vse isto.« Odvisno je bilo tudi od posameznikov, saj so bili nekateri bolj izpostavljeni, o drugih pa se na primer ni toliko govorilo. Politika je za svoje cilje izkoriščala športnike, ki so takrat dosegli veliko slavo. Tako se je na primer Kukoč precej oddaljil od vsega. Imel je tudi možnost za to, saj je bil v ZDA. Rađa pa je recimo z Vrankovićem podlegel političnemu vplivu in po vojni v Kninu na povabilo Tuđmana poziral z zastavo. Rađa je bil sicer vedno velik Divčev prijatelj, tudi danes, ob koncu osemdesetih let pa je zaradi njega celo nameraval prestopiti v Partizan (Miljuš 2016), da bi lahko skupaj igrala.

Šlo je za specifičen čas in zaradi pritiskov so bili določeni stiki pretrgani, večino navidezno. Preprosto se športniki v javnosti niso pojavljali oziroma je bilo videti, kot da v prvi vrsti hrvaški in srbski nimajo stikov. Rađa je na primer kasneje dejal, da mu je hudo in žal, da se v tistem času ni postavil za svojega velikega prijatelja Divca in povedal, da se motijo in da je Vlade dober človek. A kot je pristavil, v tistem trenutku enostavno tega ni mogel (Tolajian 2010). Njuno prijateljstvo je znano. Še zdaj se velikokrat skupaj pojavljata v javnosti, skupaj sta tudi nastopala v televizijskih oddajah. Rađa je ponosen Hrvat, kot rečeno, je bil celo v Kninu, a se njuna veza ni prekinila (Vilfan 2016). Toda tedaj se nista izpostavljala.

»Kakšna zastava, to je smešno. Čista politizacija. Če je nekoga tako užalilo, bi ga takoj in takrat na mestu. Nikogar ne užali nekaj za nazaj. Nihče še ni ponorel retroaktivno. Tega ni, nekdo je posredoval oziroma pritisnil nanj,« je prepričan Alibegović (2016). Ker je bil ob njihju v ZDA, je njun odnos dobro poznal: »Takrat nismo imeli takega odnosa do nacionalizma. Kukoč in Rađa sta rekla, naj se ne izpostavljamo tu na igrišču, ampak se pozdravimo na hodniku v dvoranah. So delali take male kompromise, da ne bi imeli težave s

svojimi doma. Vsak je imel kakšnega takšnega »svojeга«, ki je postal takrat večji katolik od papeža ali obratno.«

Tedaj je bila pač taka situacija. Jugoslavija je razpadla in začele so nastajati nove države, s katerimi pridejo novi motivi in nova čustva, naboj pa je bil zaradi aktualnih vojnih razmer še toliko večji. Kot je na primer dejal Vilfan (2016): »Meni je strašno veliko pomenil slovenski dres, kot mi je prej tudi jugoslovanski. Težko je opisati, kaj mi je pomenilo, ko sem postal prvi kapetan Slovenije. To je bil spektakularen občutek. Ta naboj je v Sloveniji trajal nekaj let, v ostalih republikah pa še dlje. Dražena na primer je potem zanimala samo Hrvaška. Vem pa, da nam je bilo zaradi uspehov vsem malce žal skupne reprezentance.« Ko so države šle narazen, je politika pograbila priložnost v športu, ki je vedno bil v pozitivni ali negativni smeri izkoriščen. Vendar pa noben košarkar ni dajal nacionalističnih izjav, ki bi bile uperjene proti drugim republikam in narodom. Tudi na primer Rađa in Vranković, ki sta bila v Kninu, čeprav je bila to odmevna poteza in je slika šla po vsej Evropi (Vilfan 2016). Vsak je imel svojo novo državo, na katero je čustveno gledal. Zaradi dogodkov, ki so sledili razpadu, pa je prihajalo do tenzij.

Dražen je bil ponosen Hrvat. O tem ni dvoma. Tudi vojna ga je močno prizadela ... Vseeno pa njegove sorodstvene vezi pri tem ne morejo biti nezanemarljive. Mama Biserka je Hrvatica, oče Jovan pa je Srb, rojen v Bosni in Hercegovini. Dražen je na primer po očetovi strani v sorodu z nekdanjim srbskim košarkarjem Bodiřogo. Petrovićev dedek je brat Bodiřogove babice (Miljuš 2016). Zanimivo je, da je Dražen razmišljal o prestopu v Beograd k Partizanu (Crnogaj in Radićević 2015, 95), preden je iz Šibenika leta 1984 odšel v Zagreb k Ciboni, kjer je že igral njegov brat in kamor je odšel na študij prava. Petrovićev idol je bil srbski košarkar Kićanović, ki je blestel pri Partizanu, nekdanji izvrstni srbski košarkar Slavnić pa je bil trener, ki mu je namenil prvo pravo priložnost v članski ekipi Šibenke.

Reprezentanca je bila ves čas multinacionalna. V njej so bili prisotni košarkarji iz vseh republik nekdanje države, tako da se je že skoraj govorilo o nacionalnem ključu, za katerega pa vendarle pravijo, da ga ni bilo in je pri izbiri v reprezentanco odločala predvsem kakovost posameznika (Drvarić 2016; Žibrat 2016). Kljub narodnostni raznolikosti znotraj reprezentance ni bilo konfliktov, ki bi imeli nacionalne motive, prav tako ni bilo formiranja po nacionalnosti. Kot pravi Drvarić (2016), ki je bil dolgo časa v izbrani vrsti, ni bilo nikoli nobenih tenzij: »To garantiram in to lahko potrdijo vsi igralci. Kohezivnost je znotraj ekipe delovala ves čas. Ni bilo nacionalnih opredelitev.« Košarka jih je zblížala in zaradi igre so postali nerazdružljivi, prava klapa, ki je ustvarila odlično kemijo (Zdovc 2016). »Komu mar,

kdo je od kod. O tem se sploh nismo pogovarjali in niti za sekundo ni bilo pomembno,« je povedal Rađa (Tolajian 2010).

Košarka je ekipni šport. Izjemni posamezniki, kar so v Jugoslaviji vedno bili, niso dovolj. Vse skupaj je treba združiti v popolno celoto, v moštvo, ki deluje kot eno, oziroma kjer igralci delujejo z istim namenom, za isti cilj. Za tak rezultat, kot ga je dosegala jugoslovanska reprezentanca, je bilo potrebno tudi pravo vzdušje v garderobi. Košarkarji so skupaj odrasli, obenem pa na leto preživeli skupaj po nekaj mesecev, kajti tedaj je bil drugačen sistem. Vse je bilo podrejeno reprezentanci, tudi priprave so trajale dlje, da se je ustvarila ta kemija in je bila ekipa tako uigrana, kot je bila. Četudi je bila na primer že jasno vidna pot, kakšna je usoda države, se odnosi v reprezentanci niso spreminjali in so ostajali pozitivni. Napetosti, ki so vladale med republikami, se v reprezentanci niso poznale (Zdovc 2016). Ekipa je ostajala pravi kolektiv (Šotra 2016); je le tako lahko z veliko dominacijo postala evropski prvak, to ponovila, vmes pa se celo zavihnela na svetovnih vrh. »Odnosi so bili vedno korektni. Tudi ob koncu so bili taki, saj smo bili športniki posvečeni skupnemu cilju, kar je smisel kolektivnega športa. V ekipi so bile povsem različne osebe, a so nas skupaj zbrali in nam dali skupno idejo ter smernice,« pravi Čutura (2016). Če odnosi ne bi bili takšni, uspehi v ekipnem športu ne bi bili mogoči.

Večina košarkarjev se na politiko ni ozirala (Petranović 2016; Zdovc 2016), športniki so bili osredotočeni na svoje stvari in se v večini niso menili za dogajanje v politiki, pravi Drvarič: »Že ko smo se v Novem Sadu pripravljali za olimpijske igre leta 1988, so se pojavile tendence v Vojvodini in na Kosovu. Sicer smo vedeli, kam to pelje, a na nas to ni imelo vpliva.« V pogovorih med reprezentanti politika nikoli ni bila tema (Šotra 2016), oziroma ni bila tema, ki bi razdvajala, nanjo so gledali nekako z distance, dodaja Vilfan (2016): »Na primer, ko je že zavrelo na Kosovu, se v reprezentanci o tem ni govorilo. Če pa se je, pa se je govorilo kot o dogodku, ki nima vpliva na nas. Kot bi se danes recimo pogovarjalo o Siriji. O dogodku, ki je nekje daleč stran. Rekli smo si, pa saj smo mi reprezentanca, ekipa in to na nas ne more vplivati. Tako je bilo do zadnjega trenutka.« Dobri odnosi med košarkarji so nedvomno vplivali tudi na njihovo igro. Na parketu so se odlično ujeli. Vsi ti kakovostni posamezniki so skupaj delovali kot sijajno moštvo. V domovini so postali junaki, ko so začeli uživati v slavi, pa se je svet okoli njih začel sunkovito spreminjati. Vse napetosti, ki so izvirale že iz zgodovine, z vsemi narodnostnimi zamerami, so privrele na površje. Če se košarkarji na politiko niso ozirali in dogodki v državi nanje niso imeli sprva vpliva oziroma niso vplivali na njihove rezultate ter igro, pa je slej kot prej politika prodrla tudi v šport.

Kukoč, ki se je od teh najbolj znanih najbolj distanciral od vsega, je dejal, da so bili zaradi dogajanja v domovini, kjer je divjala krvava vojna, pritiski veliki. Ko se je vrnil v domači Split, je prišel v stik s prijatelji iz mladosti, ki so bili na frontni črti v prvih bojnih linijah in so mu rekli, naj ne razume napačno, ampak naj se raje ne druži več z Divcem, saj bo v nasprotnem primeru imel težave z njimi (Tolajian 2010). Torej nanje ni vplivala le politika, tudi na splošno so bili deležni groženj, četudi se niso želeli izpostavljeni. »O čem naj bi se pogovarjali? Preprosto nismo imeli o čem več govoriti, saj ne moreš pozabiti, da doma trpijo. O tem se pa nismo želeli. Veliko lažje se je bilo pogovorom izogniti,« so besede Kukoča (Tolajian 2010), ki ima po mami tudi srbske korenine, nazorno govorile o napetih odnosih oziroma o težkih trenutkih, v katerih so se znašli in v katerih mladeniči niso znali reagirati. Težko se je postaviti v tisti čas in razumeti, kaj so razmišljali. Zaradi krvave vojne so se nekateri umaknili, drugi so se bolj izpostavljali, jasno pa je, da je bila situacija težka. Čeprav jim je šport omogočil, da so se košarkarji nekoliko oddaljili od situacije v domovini, so vendarle bili ves čas v kontaktu z domačimi, zaradi popularnosti pa s politične strani tako želeni. Morda je bil tudi to razlog, da so se nekateri odnosi ohladili. Divac je prepričan, da so hrvaški soigralci tako ravnali, da bi zaščitili družine in prijatelje, saj je bil tedaj osovražena oseba za hrvaško javnost. Večina jih je imela sorodnike v vojni in redno so bili v stikih z domačimi. Zgodbe, kakršne so spremljale vojno, so tudi spremenile pogled posameznikov. Kukoč je dejal, da preprosto, ko je ogrožena družina, ko ti lahko ubijejo koga od bližnjih, se vse spremeni. Kar je bilo še včeraj film oziroma le strahovita iluzija, je kar naenkrat v državi postala kruta in krvava realnost. Dražen je v začetku vojne priletel iz New Yorka v Zagreb za konec tedna, da je videl, kaj se doma zares dogaja. Petrović je pretresen v intervjuju v New Yorku (Tolajian 2010) na vprašanje, če se ga je oborožen spopad v domovini močno dotaknil, odgovoril, da je zelo težko, a mora ostati močan.

Vso zgodbo o zastavi kot vzroku njunih skrhanih odnosov, predpostavljajući, da je Dražen Divčevo potezo videl kot politično dejanje in mu zelo zameril, pa je ovrigel in za neresnično označil eden najboljših Petrovićevih prijateljev, ki je tesne vezi s košarkarjem spletel že v otroštvu in jih ohranjal vse življenje, Fabijan Žurić. Šibeničan je dejal, da je zgodba navadna izmišljotina. Dodal je, da sta se res sprla, vendar vzrok tiči v prepiru s tekme, ko je Dražen padel, Divac pa ga je pohodil. Petrović mu je namenil nekaj kletvic, sta se sprla in zatem so se njuni odnosi ohladili (Koharević 2016). Zgodbo pa so izkoristili mediji in politika.

6.2.3 Navodilo na evropskem prvenstvu leta 1995

Leta 1995 so na evropskem prvenstvu, ko so hrvaški košarkarji zapustili podelitev kolajn, igralci, ki so še štiri leta pred tem igrali skupaj, eden drugemu obrnili hrbet. Prej so se borili z ramo ob rami, nato pa so bili na nasprotnih straneh. Divac je tedaj slavil zlato medaljo, Kukoč in Rađa pa sta zapustila oder za zmagovalce. Za ZR Jugoslavijo so igrali tudi Paspalj, Đorđević in Danilović, ki so skupaj z omenjenima in še nekaterimi hrvaškimi soigralci, Perasovićem, Vrankovićem ter Komazecom, ki sta prav tako imela srbske korenine, bili skupaj v jugoslovanski izbrani vrsti že v mlajših selekcijah. Paspalj in Vranković sta bila tedaj klubska soigralca pri Panathinaikosu v Grčiji, Savić je s hrvaškimi košarkarji sodeloval pri velikih uspehih Splita, pri ZR Jugoslaviji je igral Bodiroga, hrvaški selektor pa je bil Aleksandar Petrović, njegov sorodnik. »Ta poteza ni imela veze s športom. Danes smo vsi prijatelji in tudi takrat smo bili. To je največja neumnost, da se je mešalo politiko s športom,« meni Obradović (2016), tedanji jugoslovanski reprezentant.

Tako kot vsi pravijo, da je politika izkoristila Petrovićev in Divčev odnos, trdijo, da so zaradi navodila politike hrvaški reprezentanti zapustili oder za zmagovalce, še preden so medalje dobivali košarkarji ZR Jugoslavije, in ni bila to njihova odločitev. Tedaj je vojna po državah še vedno divjala. To je bilo mesec pred operacijo Nevihta. Atmosfera je bila naelektrena, iz Zagreba pa je prišla odredba, da morajo takoj po prejemu medalje košarkarji zapustiti podelitev, da se bodo izognili igranju jugoslovanske himne. Kljub vojni in velikim napetostim med državama ter pritiskom političnega vodstva, so tedanji člani reprezentance prepričani, da je bila poteza nešportna in bi morali ostati na podelitvi. Po njihovih besedah, sploh ne vedo, kaj so politiki želeli s tem doseči. Aleksandar Petrović je v izjavah priznal, da se tudi pred dvajsetimi leti ni strinjal z ukazom. Toda bili so taki časi, glave so bile še vroče in nihče ni trezno razmišljal za naprej. Politična volja je bila močnejša od športne. Nekoliko ironično, o čemer še danes pišejo v Srbiji in tudi na Hrvaškem, tedaj so zapustili oder za zmagovalce, nanj pa se niso več vrnili.

Kot pravi Miljuš (2016), je bila čista politična volja. Đurović (2016), ki je bil z veliko poznanstvi vedno odlično informiran, je povedal, da je neposredno pred tekmo v garderobo prišel tedanji predsednik hrvaškega olimpijskega komiteja Antun Vrdoljak, ki je bil že v 60. povezan s hrvaškim nacionalizmom, kasneje pa tesen sodelavec Tuđmana in viden član HDZ-ja, in naročil, kaj morajo košarkarji storiti: »To je bil velik šok za vse. Ne vem, če je kdo

vedel, da se bo to zgodilo. Kasneje se je izvedelo, da je Vrdoljak, ki je imel vedno visoke funkcije, prišel v slačilnico in naročil, kaj se mora zgoditi.«

Obradović (2016) je bil tedaj član zmagovite ekipe ZR Jugoslavije. Kot se spomni, so najprej na hrvaško stopničko po njihovem odhodu položili cvetje, kot pravi pa je v tistem trenutku takšna poteza imela le nasprotni učinek in je za jugoslovanske košarkarje uspeh še pridobil na teži: »Ta poteza je bila neumnost, kar so tudi ugotovili. Bilo je storjeno po direktivi. Kot športnikom nam ni bilo prijetno, saj se take stvari ne bi smele dogajati. Tistega, ki si je na terenu zaslužil prvo mesto, je treba spoštovati. Zame in za večino iz te generacije je to najljubša lovorika. Zaradi vsega, kar se je takrat in pred tem dogajalo, je bilo slavje še lepše.« Alibegović (2016) poudarja, da je pri vsem tem brez dvoma bilo najtežje športnikom: »Jasno je, da to ni bilo spontano. Nikoli. To je bila sramota. Veliko ljudi bo ali je lahko sram tega obdobja in stvari, ki so se dogajale, a čas je najboljšo zdravilo in odgovor za vse.«

Takih pritiskov in navodil politike je bilo več. Kot rečeno, tudi Bosna in Hercegovina ni smela igrati dvoboja z ZR Jugoslavijo v kvalifikacijah za evropsko prvenstvo leta 1995, čeprav so tedaj košarkarji skupaj bivali v hotelu in se veliko družili. Obstajajo tudi fotografije, kako se družijo jugoslovanski in hrvaški košarkarji med evropskim prvenstvom v Grčiji. Četudi je bilo leto 1995 še burno in se je kasneje zgodil omenjeni incident, pa so med ljudmi neposredni odnosi v športu ostali korektni. »Jaz sem ostal prijatelj z vsemi. Na velikih tekmovanjih smo se družili z novinarji iz drugih republik. Tudi leta 1995 je bilo tako. To je povsem normalno. Brez vseh težav sem recimo delal intervju z Rađo. To je šport. Situacija ni bila odvisna od ljudi v košarki,« je povedal Miljuš (2016).

6.2.4 Podobni primeri pritiskov

Pritiski na športnike so bili vedno prisotni, med vojno pa so se še okrepili. Na primer tudi Zdovcu so svetovali, da naj tedaj leta 1991, ko se je vojna ravno začela, zapusti jugoslovansko reprezentanco. Sicer je sam sprejel odločitev (Zdovc 2016), a dobil je »nasvet« oziroma je bila nekakšna urgencia Slovenija (Drvarič 2016). »Najtežje je bilo njemu, saj je zapustil igralce, s katerimi je odrasel in se družil. Prišel je Trbovc z navodili iz Slovenije in so odšli,« pravi Miljuš (2016). Tako tudi ni dobil zlate medalje, ki pa so mu jo prinesli njegovi soigralci na čelu z Divcem, Kukočem in Rađo na poslovilno tekmo v Ljubljano. Sicer ni nihče od

soigralcev odhoda Juretu zameril, so pa že vsi dobro vedeli, kaj je pred vrati. Razšli so se povsem korektno, kolegialno in v športnem duhu (Vilfan 2016, Žibrat 2016).

Avgusta 1991 so hrvaški košarkarji in selektor zapustili kadetsko reprezentanco, ki se je pripravljala na evropsko prvenstvo, kjer je zaigral Slovenec Dončić, ki pa ima korenine v Srbiji. Novinarji so dobro poznali igralce in Miljuš (2016) je bil na primer v zelo dobrih odnosih z Nakićem, Hrvatom, ki je igral za Partizan. Ko je leta 1992 zapustil Beograd in se vrnil v Zagreb k Ciboni, sta bila v stiku in mu je Nakić povedal, kako težko mu je bilo in da so ga grdo gledali, ko je še leto po začetku vojne ostal in igral za Partizan.

Ko se je začela vojna, je bilo zelo težko tudi igralcem Splita, tedaj najboljšega jugoslovanskega kluba. Poleti 1991 se je pripravljala na novo sezono jugoslovanske lige. Split, ki je tekmoval pod sponzorskima imenoma Jugoplastika in zadnjo sezono skupne države kot POP 84, je bil takrat vsejugoslovanski klub, saj je bilo v ekipi vedno veliko srbskih in črnogorskih košarkarjev (Đurović 2016). V Splitu je tudi deloval srbski trener Maljković, ki je klub popeljal do prvih dveh evropskih naslovov s Kukočem in Rađo. Namreč pred razpadom Jugoslavije so bili Splitčani kar trikrat zapored evropski prvaki. V Jugoslaviji so dosežke Splita izjemno cenili. Čeprav se je tedaj za naslov boril s Partizanom, ki je bil ob koncu skupne države veliki tekmelec Dalmatincev in z izjemno generacijo z Divcem, Đorđevićem, Paspaljem in Danilovićem drugi najboljši jugoslovanski klub, je spomladi 1991 v beograjski dvorani Hala sportova Kukoč, kot takrat najboljši splitski igralec in izjemno nadarjen jugoslovanski košarkar, dobil na tretji tekmi finala stoječe ovacije in dolg aplavz. Pa je bila takrat v Krajini revolucija že v polnem razmahu (Hinojo 2012, 159; Miljuš 2016). Ljudje so znali ceniti vrhunske športnike.

Po tretjem evropskem naslovu so nekateri nosilci zapustili Split, a še vedno je ostalo kar nekaj črnogorskih in srbskih košarkarjev, ki so se znašli pod številnimi pritiski. »Nekaj let kasneje se je izvedelo, ko mi je eden izmed igralcev povedal, a ni želel, da se objavi in ni hotel biti imenovan, kako so dobesedno v koloni pobegnili iz Splita. Igralce, ki so bili tudi evropski prvaki, so klicali na streljanje in vojaške vaje. Ponoči so jih zbujali. Čutili so, da se »kuha« na nacionalni ravni in zato so košarkarji odšli. O tem se ni pisalo in govorilo. Kako so zapustili mesto in klub, je bila velika sramota,« splitsko zgodbo, kako so košarkarji odšli sredi pogodb, razkriva Đurović (2016), potrdil jo je tudi Miljuš (2016), ob tem pa dodal, da so še leta 1991 v Split, torej malo pred tem odhodom, želeli za trenerja srbskega strokovnjaka Žeravico, kasneje pa so v koloni košarkarji – šlo je za praktično vse, ki so bili po rodu pravoslavne veroizpovedi – zapustili mesto. Četudi je bila pot k razpadu zarisana že nekaj časa, so v

košarki bile tako močne povezave, da še nekaj mesec pred tem situacija ni imela vpliva in dejansko niso mislili ali pa verjeli, kaj se lahko zgodi.

Pavićević je takrat igral v Splitu. Let, ki jih je preživel v rumeno-črnem dresu, se spominja nostalgичno, obenem pa je bilo, ko je govoril o Splitu začutiti tudi nekakšen cmok v grlu. Kot je povedal, mu je bilo zelo težko, ko je zapustil Split, in se bo vedno spominjal tega trenutka. Preprosto je prišlo do trenutka, ko je s prijatelji moral sprejeti odločitev. Splita, kjer se je počutil kot doma, varno in brezskrbno, ni želel zapustiti. Toda kot pravi, je bil to čas, ko so bile meje že postavljene, vojna je bila že napovedana, ljudje so že umirali in tragedije so se že dogajale ... (Pavićević 2016). Predvsem se spominja slovesa od Bilića, ki je bil na čelu kluba: »Šel sem se posloviti in reč, da sem hvaležen za vse, kar mi je bilo dano. Najin pogovor se je končal tako, da sva oba, Biba, ki je bil izjemen funkcionar, velik gospod jugoslovanske in hrvaške košarke, in jaz, skupaj zajokala. Tako sva se razšla. Jaz sem bil mlad fant triindvajsetih let, on pa človek s polno izkušenj, ki je bil na čelu športnega giganta.« Kot je povedal, je oba presenetila destruktivna moč vojne: »Res ni bilo lahko. Še vedno sem žalosten, da sem tako moral zapustiti Split, Jugoplastiko in ta leta, ki so bila res lepa, da ne rečem najlepša.«

Vpliv vojne je bil velik. Številne vezi so bile prekinjene, pa ne le na ravni igralcev, tudi med funkcionarji, direktorji, fizioterapevti, trenerji, klubi, zvezami ... »Zavladala je evforija. Šlo je za čisto propagando sovraštva, nacionalizma v najhujši obliki. V kar se je izrodilo, ni imel nihče koristi,« je položaj, v katerem so se znašli, komentiral Alibegović (2016). Nekateri so podlegli pritiskom, se tudi uklonili politiki in »pomagali« pri propagandi, a teh je bilo malo, čeprav je politika skušala izrabiti vsakega pomembnega športnika. Več je bilo tistih, ki niso sodelovali, ampak bolj pozivali h koncu oboroženih spopadov. Na primer nekaj hrvaških športnikov je nosilo transparent z napisom »Stop War in Croatia«, v kar ni bil nihče prisiljen (Brajdić 2016). »Dvomim, da je kdo pričakoval, da bo prišlo do take tragedije. Briga me za razpad države, ne govorim o tem. Res me briga. Krvava vojna in izgubljena življenja, to pa boli, zelo boli. Priznam, da do pred kratkim tega nisem prebolel,« krutost vojne opiše Čutura (2016), ki je med njo ostal v rodnem Zagrebu. V Sloveniji vendarle o vojni na področju nekdanje Jugoslavije govorimo z drugačnega vidika, nekoliko z distance, saj je pri nas trajalo le nekaj dni, poleg tega, da se je hitro končalo, še zdaleč ni bilo tako kruto in krvavo kot v drugih republikah. »Nam je lažje govoriti. Tudi ne morem reči, kako bi se obnašali, če bi bilo isto kot na Hrvaškem in v Srbiji. Se ne da primerjat,« je ob tem povedal Zdovc (2016).

Takšen primer je tudi odhod Zdovca. Poteza je bila nekakšen upor proti Jugoslaviji oziroma podpora osamosvajanju Slovenije (Drvarič 2016) in utrjevanje slovenskega ponosa (Žibrat 2016). Vseeno pa je bilo bolj mirno, saj nacionalizem ni bil tako močan, kot je bil v Srbiji in na Hrvaškem. Tudi Zdovčeva poteza ni bila tako odmevna zgodba, praktično je dokaj nepoznana. Vilfan (2016), ki je bil tedaj ob Zdovcu, je prepričan, da bi na Hrvaškem in v Srbiji takšno potezo politika brez dvoma izkoristila: »Če bi bil Hrvat ali Srb, bi bil doma heroj. Čakali bi ga na meji, pri nas pa je bilo bolj potihoma. Rekli smo, super, saj je naredil prav, a nismo tega obešali na velik zvon. Če smo šli v samostojno državo, bodimo do konca ponosni in recimo, da je narodni heroj, ker je to naredil. To je zgodba za vso Evropo, mi pa smo jo kar potlačili.«

7 SKLEP

V magistrski nalogi sem se osredotočil na košarko v Jugoslaviji in kakšen vpliv je nanjo imela politika oziroma politične spremembe, ki jih je pospešila gospodarska situacija in so zaostrele mednacionalne odnose v nekdanji državi. Jugoslavija je bila športna velesila, še posebej v ekipnih športih pa so bili uspehi izjemni. Reprezentance v nogometu, vaterpolu in rokometu so dosegale vrhunske rezultate, toda največji in najboljši proizvod (Čutura 2016; Šotra 2016), kar so poudarjali tudi v tujini (Miljuš 2016), je bila košarka, izbrana vrsta pa njen največji ponos. Čeprav je nogomet svetovni šport številka ena, pa so v nogometnih krogih priznavali, da je bila košarka nacionalni šport Jugoslavije (Miljuš 2016). Vendarle je prinesla največje uspehe, Jugoslavija pa je bila srce evropske košarke. Uveljavila je svoj sistem, prepoznavni stil in slovito šolo. Kontinuiteta izvrstnih rezultatov in nadarjenih košarkarjev je bila zelo dolga. Zato je bila košarka paradni konj jugoslovanskega športa. Nogomet je ogledalo sodobne družbe, piše Vrcan (2003, 85), za košarkarsko reprezentanco pa lahko rečemo, da je bila vedno nekakšna mikro slika jugoslovanske.

Osredotočil sem se na zadnjo reprezentanco Jugoslavije, ki je v poslednjih treh letih igranja pod skupno zastavo dvakrat postala evropski prvak, vmes pa še svetovni. Izpostavil sem tri dogodke, ki so se mi zdeli relevantni pri analiziranju vpliva nacionalizma na košarko. Dva sta bila še za časa skupnega nastopanja, ker pa so košarkarji, nekdanji soigralci, čez noč postali veliki tekmeči, ko so vsak zastopali svojo na novo nastalo republiko, pa se mi je zdel ustrezen

še dogodek z evropskega prvenstva leta 1995, ko so tedaj bronasti Hrvati bojkotirali podelitev zlatih medalj, ki so si jih priborili košarkarji ZR Jugoslavije. Kot je bil šport prostor za širjenje politične propagande, je bil tudi prvi, ki je rušil z vojno otrjene velike prepreke med narodi nekdanje Jugoslavije. Prva, ki je povezovala območje, je bila prav košarka. Za analizo povezovanja sta me zato zanimala še dva dogodka. Prvi je ustanovitev Jadranske lige, v kateri so le nekaj let po vojni skupaj zaigrali slovenski, bosanski, hrvaški, črnogorski in srbski klubi. Povezanost med košarkarji so prikazale tudi poslovilne tekme jugoslovanskih igralcev, na katere so prišli njihovi soigralci iz vseh republik, vsem nekdanjim zvezdnikom pa je publika ne glede na nacionalnost pripravila prisrčen sprejem. Prvi je takšno tekmo v Tivoliju organiziral Zdovc, ki je sodeloval pri vseh treh omenjenih naslovih ob koncu skupne države.

Na postavljena raziskovalna vprašanja mi je skušalo pomagati odgovoriti štirinajst sogovorcev. Intervjuvanci so prihajali iz vseh šestih republik nekdanje Jugoslavije, za uravnotežene odgovore pa je bilo število Hrvatov in Srbov enako. Intervjuvanci so bile osebe, ki so bile neposredno in tesno povezane z reprezentanco, bodisi so bili nekdanji člani izbrane vrste bodisi trenerji, ki so v njej delovali, bodisi novinarji, ki so jo podrobno spremljali. Z njihovo pomočjo sem dobil konkreten in realen vpogled v dejansko stanje reprezentance oziroma bolje rečeno jugoslovanske košarke.

Priljubljenost in ponos sta se gradila skozi uspehe, s katerimi je bila jugoslovanska košarka vedno povezana. Košarka je igralcem dala možnost za boljše življenje, najlažje pa so se tujini, kjer so bili zaslužki večji kot doma, pokazali prek reprezentančnih tekmovanj. Še danes večina uspešnih nekdanjih košarkarjev zelo dobro živi. Zato je bila tudi tako močna konkurenca (Zdovc 2016) in zaradi tega so čutili veliko pripadnost »plavemu dresu«. Ogrodje reprezentance je ob koncu sestavljala skupina košarkarjev, ki je bila stara dobrih dvajset let in je odraščala skupaj. Kot vsi po vrsti zatrjujejo, je bilo v ekipi vedno dobro vzdušje in so se odlično razumeli (Zdovc 2016). Vse skupaj so nadgradili še rezultati. Zatem so si ti, ki so se najprej na parketu borili z ramo ob rami, stali iz oči v oči in bili obenem izkoriščeni za politično igro, ki se je z vojnih polj posredno preselila tudi na športna prizorišča, stadione in v sicer bistveno manjši meri, tudi v dvorane.

Vsak košarkar je upal, da bo zaigral za reprezentanco in naredili so vse za vpoklic v ekipo (Drvarič 2016). Za mnoge je bil to vrhunec kariere. O odpovedi niso razmišljali (Žibrat 2016), igrali so celo poškodovani (Obradović 2016; Vilfan 2016). Nihče ni želel izpustiti priložnosti, kakršna je bila obleči »plavi dres«. Če je kdo moral domov, ko se ni prebil v ekipo, je to zanj pomenilo veliko tragedijo (Alibegović 2016). Preko tega ponosa se je, čeprav se kdaj sliši

klišejsko in izrabljeno, ustvaril kult reprezentance, ki se je dolgo gradil, s tem pa sta izbrana vrsta in košarka dobili poseben pomen. Dres so cenili. Vsak je bil ponosen, ko ga je oblekel in predstavljal državo. Na primer Alibegović (2016) drese še vedno hrani, kot tudi hrani paradno uniformo za univerziado, kamor sicer zaradi poškodbe gležnja ni odpotoval.

Zaradi omenjenih razlogov je reprezentanca toliko pomenila košarkarjem in tudi sicer imela v državi velik pomen. Športniki so z igranjem za reprezentanco krepili nacionalno pripadnost. Ponos, o katerem govorijo košarkarji, je tesno povezan z nacionalno identiteto. Nacionalni ponos bi lahko opredelili kot občutek, ko se posameznik identificira z uspehom države, in kot pravi Anderson (1998), krepí občutek pripadnosti lastni zamišljeni skupnosti. Z uspehi v športu je bil ta ponos še večji. Po Šavru (2009, 20) je šport sredstvo razširjanja partikularnih ideologij, Gramsci (Šaver 2009, 20) pa ga imenuje za vezivo dominantne družbene ideologije. To velja tudi za košarko. Z dobrimi rezultati košarkarske reprezentance se je gradil in krepil nacionalni ponos, navzven pa se je kazala uspešnost političnega sistema. Zaradi naštetega so košarkarji čutili takšno pripadnost reprezentanci in Jugoslaviji, enako pa velja tudi za kasneje, ko so zaigrali vsak za svojo državo, saj šport novonastalim državam pomeni ali omogoča prostor za promocijo in oblikovanje nacionalne identitete. Nacionalizem je imel ves čas določen vpliv.

Politični vrhovi so kasneje izkoristili vsak dogodek, ki so ga lahko, šport pa je občutil destruktivno moč vojne. Reprezentanca, ki je dominirala v Evropi in bila celo svetovni prvak, je v trenutku razpadla, športniki pa so postali veliki tekmeči. Med vojno so se začele vezi krhati, saj je bila situacija preprosto prehuda. Kompleksnost in za ostali svet nerazumljivost skrhanih odnosov med narodi, ki so tvorili eno državo, je ponazorila fotografija z olimpijskih iger v Riu de Janeiru 2016. Med sabo igrata velika tekmeča Hrvaška in Srbija, na fotografiji pa eden ob drugem stojita košarkarja, eden v rdečem, drugi v belem dresu, obema pa na hrbtu piše Bogdanović. Opisi, ki so spremljali fotografijo v medijih, so bili »slika, ki govori več kot besede«, »najboljši odgovor na nestrpnost med Hrvaško in Srbijo«, »slika, ki prikazuje nesmiselnost vojne in sovraštva med Srbijo in Hrvaško« in »Balkan je dovolj krvavel, čas je za lepše zgodbe na vseh straneh«.

Šport ima moč, da povezuje in združuje, a hitro lahko postane razdruževalen. Športni dogodki so imeli pomemben vpliv v času razpada Jugoslavije. Omenjene nogometne tekme so nazoren primer, kakšno ima lahko moč. Preko nogometnih tekem se je še dodatno destabilizirala situacija; o dvobojih Dinamo – Crvena zvezda in Hajduk – Partizan, ko je bil nacionalizem vzrok nasilja v povezavi s športom, pa se celo simbolično govori kot o trenutku začetka vojne

in trenutku, ko je Jugoslavije dokončno konec. V košarki dogodkov takšnih razsežnosti ni bilo. Če pogledamo izpostavljene; Divčeva poteza ni bila načrtno politično dejanje, kot je bila na primer na dvoboju Dinama in Zvezde, ampak je bila dogodek, ki ga je politika oziroma javnost pograbila, predelala v svojo korist in ga izkoristila. Ko ga je potencirala, ga je uporabila tudi kot razlog za spor Divca in Petrovića, čeprav je bil vzrok za ohladitev njunih odnosov povsem drugje in ni imel nikakršnega političnega ozadja. Ko se je v zadnjih letih ponovno začelo govoriti o njunem sporu in prijateljstvu, pa gre le za enostranski prikaz zgodbe, saj Petrovićeve plati ne poznamo. Zdvčev odhod iz reprezentance sploh ni bil odmeven. Bojkot medalj hrvaških košarkarjev pa predstavlja čisto politično voljo. Bil je protest proti agresiji na Hrvaško, za katero je stalo srbsko politično vodstvo. Je prikaz, na kakšen način je politika iskala svojo pot v šport, in dokaz, kakšno moč ima politika in kako hitro postane šport lahko le politična lutka. Športniki, tedaj velika imena evropske in svetovne košarke, so bili nepomembni, figure na politični šahovnici, ki jih je premikalo politično vodstvo. Volja športnikov ni igrala nobene vloge oziroma je bila povsem nepomembna, četudi se z navodilom niso strinjali. Lahko zaključimo, da dogodki na parketu vendarle niso krepili nacionalizma, bili pa so poligon za politično propagando oziroma je vsakega politika skupaj z mediji, ki so po pravilu delovali v skladu s prevladujočo ideologijo in bili v ta namen pripravljeni tudi potvarjati resnico, kot so jo v Divčevem primeru, izkoristila. Kot za dogodke na nogometnih zelenicah pravi Vrcan (2003), da je bil šport zlorabljen za politične cilje, incidenti na športnih prireditvah pa predstavljajo znake politične krize, enako velja za zastavo in bojkot.

Reakcije so bile namerno pretirane, saj so tako še dodatno razdelile narod (Pavićević 2016) oziroma države, ki so že začele pot k odcepitvi. Toda kot pravijo nekateri sogovorniki, so bile glede na situacijo tudi pričakovane. Najučinkoviteje je bilo svoje ideje in propagando širiti prek znanih oseb, katere je javnost občudovala in jim sledila. Takšni so lahko glasbeniki, igralci, športniki .... V Jugoslaviji so bili športniki zelo priljubljeni, pravi zvezdniki (Vilfan 2016). Kot pravi Šaver (2009, 17), imajo športniki potencial posredovanja med posameznikom in skupnostjo, ko reprezentanca lahko služi kot zrcalo družbenih vrednot. Košarkarji so bili zaradi uspehov še posebej zaželeni, a so v še najmanjšem številu podlegli vplivom (Pavićević 2016), tiste, ki pa so, pa je politika s pridom pograbila, kot na primer Rađo in Vrankovića, da sta prišla v Knin. Šport predstavlja fantastično platformo za prepoznavnost. Če šport predstavlja nekakšno refleksijo družbe oziroma je njena slika, za politiko predstavlja pomemben kraj, kjer se lahko oziroma mora pokazati. Marsikdo pravi

(Žibrat 2016), da se mu zdi, da politika ne sodi v šport, ali kot je po evropskem prvenstvu 1995 in odhodu Hrvatov s podelitve, dejal Divac, da se šport in politika ne bi smela mešati (Clarey 1995). Toda politizacija športa, kot poimenuje Vrcan (2003), je neizogibna.

Po razpadu države se je politika ves čas trudila, da je čim bolj izkoristila šport in športnike (Šotra 2016). Eni so podlegli pritiskom, nekateri pa se niso dali in so se razumljivo odmaknili ter distancirali (Vilfan 2016; Zdovc 2016). V košarki se nikoli ni nihče oziral na to, kdo je kdo. Srbi so delovali po hrvaških klubih in obratno. Kot je nekoč dejal Alibegović: »Nikogar ni brigalo katerega etničnega porekla ali verske pripadnosti je kdo, zdaj pa vemo (Perica 2001, 283).« Čutili so spremembe, normalno, a se v večini niso ozirali nanje, tudi ko je v državi že vrelo. Nastale napetosti se niso odražale ne v reprezentanci ne v klubih, kjer so v večini igrali košarkarji iz različnih republik. Nastala situacija tudi ni bila nikoli tema v moštvih (Pavićević 2016; Zdovc 2016). Besede potrjujejo izidi. Znotraj reprezentance so še vedno delovali kot ekipa. Tudi dogodki, kot je odhod Zdovca, tega niso spremenili. Sprejeli so in šli naprej. Situacija v državi v moštvo ni prišla (Vilfan 2016) in tudi to dokazuje moč košarke. Zavedali so se, kaj se dogaja, a močnejši je bil športni motiv. Tako močna je bila ta pripadnost dresu, ekipi in eden drugemu, kar je reprezentanco držalo skupaj do zadnjega. To so košarkarji vedno poudarjali. Po besedah Obradovića (2016) športniki tudi med tekmami med vojno in v letih po njej niso čutili političnega motiva, kot ga je sicer doživljala javnost. Nanje ni imel vpliva, so le želeli tekmovati in na najboljši način predstavljati svojo državo. Kot so številni dejali, so si želeli samo miru, mediji in politiki pa so s propagando podžigali sovraštvo. Tako je bilo tudi z odnosi. Preprirov ni bilo med njimi in nihče se ni dokončno skregal. Stiki so vedno obstajali. So bili zmanjšani, zaradi situacije v javnosti niso bili izpostavljeni, a vedno so bili. Navidezno so bili nekateri zaradi pritiskov in občutljivega položaja pretrgani, prišlo je do nekaterih sporov, ki so bili politično motivirani oziroma je tudi javnost pričakovala, da bo tako, odvisno pa je bilo tudi od posameznikov, saj so bili nekateri bolj dovzetni za te pritiske, drugi se nanje niso ozirali in so se raje umaknili. Nacionalizem tu ni igral vloge. A ko je bilo vojne konec in so se njihove poti znova križale, je bilo vse znova kot nekoč.

Prve tekme po vojni so bile rizične. Vroče je bilo na vseh športnih prireditvah, na katerih so se merili športniki predvsem iz držav, ki so bile v vojni; Bosne in Hercegovine, Srbije in Hrvaške. Tu se je občutila moč nacionalizma. Košarka, ki je imela poseben status, je bila zaradi uspehov znova izpostavljena. Kot je poteza hrvaških košarkarjev leta 1995, ko so zapustili oder za zmagovalce, ko so bili na vrsti za podelitev reprezentanti ZR Jugoslavije,

»poskrbela«, da je zlata medalja v očeh srbske javnosti imela še večji sijaj, je zmaga ZR Jugoslavije na evropskem prvenstvu leta 1997 nad Hrvaško ob vseh uspehih ena največjih in najbolj nepozabnih v zgodovini. Dođrević, ki je zadel zmagovito trojko, je postal narodni junak. »Če se spomnimo prvih medsebojnih tekem ... To je bilo grozljivo,« pravi Vilfan (2016). Med navijači, gostujoči po navadi niso smeli na tekme, če pa so prihajali, so bili incidenti. Drvarič (2016) se je na primer udeležil evropskega prvenstva do osemnajst let leta 2000 v Zadru, kjer je hrvaška publika močno pritiskala na mladince iz Srbije. »Ni bilo prijetno,« se spominja. Toda čas marsikaj zaceli in počasi se je situacija začela umirjati. Znova pa je pri povezovanju regije prednjačila košarka, ki je odigrala pomembno vlogo pri stabiliziranju odnosov. Da je bilo tako, je prepričan Vilfan (2016), dokazuje, da, kakor hitro so lahko, so bili kontakti med košarkarji oziroma bolje rečeno v košarki, o katerih govorimo, znova vzpostavljeni in je bilo hitro jasno, da so ti stiki bili nepretrgani tudi med vojno. Le javno niso bili izpostavljeni. Stiki med Hrvati in Srbi so bili skriti. V Sloveniji s tem ni bilo težav, Slovenija pa je tudi odigrala ključen del pri povezovanju področja nekdanje Jugoslavije s skupno ligo. Jadransko regionalno tekmovanje je zadovoljilo potrebo po tekmovanju, ki je zahtevnejše od državnih prvenstev, obenem pa je šlo za pomemben napredek pri povezovanju regije. Premagala je velike ovire in postavila nekaj mejnikov, kot je na primer tudi pristanek prvega srbskega letala na Hrvaškem in v Sarajevu. To potrjuje tudi nagrada, ki jo je liga prejela. Vilfan je prepričan, da so odnosi med košarkarji vplivali na javnost, da je bila bolj spravljiva, ko so prišli v dvorane in je napetost kmalu začela padati, danes pa so medsebojne tekme nekaj povsem normalnega in brez kakšnega posebnega naboja. Obenem je tekma v dvorani bolj obvladljiva, tudi košarkarska publika se razlikuje od nogometne, kjer so mladi fantje največjih navijaških skupin, kot so na primer Zvezdine Delije tvorili paravojaške enote, splitske Torcide in zagrebški Bad Blue Boysi pa so bili prvi, ki so se vpisali v enote hrvaške vojske (Vrcan 2003, 84). Dokaz velikih prijateljstev so poslovilne tekme, ki so premostile oziroma bolje rečeno pokazale, da so te meje premoščene, ko so Srbi in Hrvati dobili prisrčen sprejem v Ljubljani, nekaj dni kasneje pa je bil poleg domačih asov največji aplavz v Beogradu namenjen Kukoču in Rađi. Publika, čeprav nasprotna, je pozdravila legendarne košarkarje, znala je ceniti kakovost posameznikov in sam šport.

Kot se je prek športa krepila nacionalna identiteta, so tudi športniki, ko se je nemudoma z razpadom države porušil ves športni sistem, občutili destruktivno moč politike. Košarka oziroma dogodki na parketu niso krepili nacionalizma, ampak so bili področje, ki je uporabljeno za doseganje ideoloških ciljev. Glede na odnose pa rečeno, so bili nekateri stiki

pretrgani, skrhani ali malce napeti, a v osnovi so vseeno bili v večini dobri in kontakti so kljub vojni ostajali. Šport glede na to, kako je bil kot nemočna figura izrabljen, ni bil močnejši, je pa svoje poslanstvo pokazal v letih po vojni. Legendarni trener Tanjević, ki je Bosno vodil do naslova evropskega klubskega prvaka leta 1979, je nekoč dejal, da če bi državo vodili ljudje, ki so vodili jugoslovansko košarko, ne bi država nikoli razpadla (Miljuš 2016). »Le šport in kultura imata moč, da premostita takšne ovire,« je prepričan Čutura (2016). Košarki je uspelo!

8 LITERATURA

1. Alibegović, Teoman. 2016. Intervju z avtorjem. Beograd, 9. junij.
2. Anderson, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Zavod za založniško dejavnost.
3. B92. 2005. *Oprostio se Saša Dorđević*, 4. julij 2005. Dostopno prek: http://www.b92.net/sport/kosarka/vesti.php?yyyy=2005&mm=07&dd=04&nav_id=171911 (10. september 2016).
4. Bairner, Alan. 2008. Sport, nationalism and globalization: relevance, impact, consequences. *Hitotsubashi journal of arts and sciences* 49 (19): 49–53.
5. Brajdić, Dražen. 2016. Intervju z avtorjem. Zagreb, 16. september.
6. Brentin, Dario. 2013. 'A lofty battle for the nation': the social roles of sport in Tudjman's Croatia. *Sport in Society* 16 (8): 993–1008.
7. Bugarski, Ranko. 2001. Language, nationalism and war in Yugoslavia. *International Journal of the Sociology of Language* 151: 69–87.
8. Clarey, Christopher. 1995. Politics Take Center Court as Yugoslavs Win Title. *New York Times*, 3. julij. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1995/07/03/sports/basketball-politics-take-center-court-as-yugoslavs-win-title.html> (26. avgust 2016).
9. Crnogaj, Marjan in Vlado Radičević. 2015. *Godine zmaja, Dražen - nikad ispričana priča*. Zagreb: Večernji list in Zaklada Dražen Petrović.
10. Čobovič, Zlatko, Miodrag Raičević in Milan Bogdanović. 2005. *60 zlatnih godina: Istorija muške košarkaške reprezentancije Srbije i Crne Gore*. Beograd: Evro.
11. Čolak, Andrija. 2015. *Razpad Jugoslavije – agonija ZKJ in zadnji dnevi socialistične države*. Mengeš: Ciceron.
12. Čutura, Zoran. 2016. Intervju z avtorjem. Zagreb, 15. junij.
13. Dallago, Bruno in Milica Uvalić. 1998. The distributive consequences of nationalism: The case of former Yugoslavia. *Europ-Asia Studies* 50 (1): 71–91.
14. Debeljak, Aleš, Peter Stanković, Gregor Tomc in Mitja Velikonja. 2002. *Cooltura: Uvod v kulturne študije*. Ljubljana: Študentska založba.

15. *Delo*. 2005. Veličastno slovo Jureta Zdovca (1. Julij). Dostopno prek: <http://www.delo.si/sport/velicastno-slovo-jureta-zdovca.html> (10. september 2016).
16. Drvarič, Janez. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 25. maj.
17. Đurović, Igor. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 10. junij.
18. *Fiba Hall of Fame*. Dostopno prek: <http://www.fiba.com/hall-of-fame> (15. junij 2016).
19. Frey, James H. in D. Stanley Eitzen. 1991. Sport and Society. *Annual Review of Sociology* 19: 503–22.
20. Gleaves, John in Matthew Llewellyn. 2014. Ethics, Nationalism, and the Imagined Community: The Case Against Inter-National Sport. *Journal of the Philosophy of Sport* 41 (19): 1–19.
21. Go1.hr. 2010. *Divac: Nisam zgazio hrvatsku zastavu, Dražen mi je bio idol*, 6. februar 2010. Dostopno prek: <http://go1.dnevnik.hr/clanak/rubrika/kosarka/vlade-divac-nisam-zgazio-hrvatsku-zastavu.html> (26. avgust 2016).
22. Hawking, Tom. 2016. Why the Most Important Olympic Basketball Team Wasn't the Dream Team. *Rolling Stone*, 2. avgust. Dostopno prek: <http://www.rollingstone.com/sports/yugoslavias-impact-on-modern-basketball-w432112> (16. avgust 2016).
23. Hinojo, Juanan. 2012. *Ukradene sanje – jugoslovanska košarka 1. del*. Ljubljana: Nobis Gorjup & Šauperl.
24. ---. 2013. *Ukradene sanje – jugoslovanska košarka 2. del*. Ljubljana: Nobis Gorjup & Šauperl.
25. Hobsbawm, Eric John Ernest. 2007. *Nacije in nacionalizem po letu 1780: program, mit in resničnost*. Ljubljana: Založba/*cf.
26. Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
27. Koharević, Ojdana. 2016. Najbolji prijatelji legendarnog Dražena Petrovića otkrili Dražena i Divca nije posvadila zastava već nešto drugo. *Jutarnji list*, 22. oktober. Dostopno prek: <http://sportske.jutarnji.hr/kosarka/najbolji-prijatelji-legendarnog-drazena-petrovica-otkrili-drazena-i-divca-nije-posvadila-zastava-vec-nesto-drugo/5172752/> (26. oktober 2016).

28. Kustec Lipicer, Simona. 2009. Šport in politika. (ne)lagodno partnerstvo. V *Kalejdoskop športa*, ur. Mitja Velikonja, Peter Stanković in Gregor Starc, 249–65. Maribor: Založba Aristej.
29. Kustec Lipicer, Simona, Renata Slabe Erker in Tjaša Bartolj. 2012. *Javnapolitični ukrepi in modeli športne politike v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
30. Lisac, Roman. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 15. julij.
31. Mandelc, Damjan. 2011. *Na mejah nacije: teorije in prakse nacionalizma*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
32. Marvasti, Amir B. 2004. *Qualitative Research in Sociology*. London: Sage Publications.
33. Mazower, Mark. 2008. *Balkan: od konca Bizanca do danes*. Ljubljana: Krtina.
34. Meier, Viktor. 1996. *Zakaj je razpadla Jugoslavija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
35. Miljuš, Predrag. 2016. Intervju z avtorjem. Beograd, 8. junij.
36. Miller, Toby in Alec McHoul. 2002. Šport v popularni kulturi in vsakdanjem življenju. V *Cooltura – uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stanković, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 265–82. Ljubljana: Študentska založba.
37. Obradović, Saša. 2016. Intervju z avtorjem. Beograd, 25. september.
38. Pavičević, Luka. 2016. Intervju z avtorjem, Beograd, 26 september.
39. Perica, Vjekoslav. 2001. United They Stood, Divided They Fell: Nationalism and the Yugoslav School of Basketball, 1968–2000. *Nationalities Papers* 29 (2): 267–91.
40. Petranović, Veljko. 2016. Intervju z avtorjem. Polzela, 16. junij.
41. Ragin, Charles C. 2007. *Družboslovno raziskovanje: enotnost in raznolikost metode*. Ljubljana: FDV.
42. Radio Slovenija, Val 202. 2013. *Nedeljski gost: Dino Rađa*. Ljubljana, 16. junij.
43. RTVSLO. 2016. *OI 2016: Od medalj do bleferjev*, 3. avgust. Dostopno prek: <http://www.rtvslb.si/mmc-podrobno/mmcpodrobno-v-rio-na-olimpijske-igre-2016/398490> (6. avgust 2016).

44. Savić, Marko. 2004. Globalizacija in nacionalizmi v športu. *Medijska preža* 20/21: 68–70.
45. Silber, Laura in Allan Little. 1996. *Smrt Jugoslavije*. Ljubljana: Co Libri.
46. Simonović, Ljubodrag. 1995. *Sport, kapitalizam, destrukcija*. Beograd: Lorika.
47. Smith, Anthony David. 2005. *Nacionalizem: teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana: Krtina.
48. Stanković, Peter. 2002. Kulturne študije: pregled zgodovine, teorij in metod. V *Cooltura – uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stanković, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 11–70. Ljubljana: Študentska založba.
49. Stanković, Vladimir. 2015. *Koš po koš*. Beograd: Više od sporta.
50. Šaver, Boštjan. 2005. *Nazaj v planinski raj: alpska kultura slovenstva in mitologija Triglava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
51. --- 2009. Družbena invencija in ideološka konstrukcija moderne športa. V *Kalejdoskop športa*, ur. Mitja Velikonja, Peter Stanković in Gregor Starc. 13–130. Maribor: Aristej.
52. Šotra, Danilo. 2016. Intervju z avtorjem. Beograd, 28. avgust.
53. Taylor, Trevor. 1988. Sport and World Politics: Functionalism and the State System. *International Journal* 43 (4): 531–53.
54. Tolajian, Michael. 2010. *30 for 30: Once Brothers*. New York: ESPN.
55. *The Naismith Memorial Basketball Hall of Fame*. Dostopno prek: <http://www.hoophall.com/> (15. junija 2016).
56. Todorova, Maria. 2001. *Imaginarij Balkana*. Ljubljana: Inštitut za civilizacijo in kulturo – ICK.
57. Topič, Mojca Doupona in Jay Coakley. 2010. Complicating the Relationship Between Sport and National Identity: The Case of Post-Socialist Slovenia. *Sociology of Sport Journal* 27: 371–89.
58. Trbovc, Stane. 2005. *Bron, srebro, Zdovc*. Kranj: SI Sport.
59. Velikonja, Mitja. 2002. Dom in svet. V *Cooltura – uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stanković, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 283–98. Ljubljana: Študentska založba.

60. Velikonja, Mitja, Peter Stanković in Gregor Starc. 2009. *Kalejdoskop športa*. Maribor: Založba Aristej.
61. Vilfan, Peter. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 19. julij.
62. Vodeb, Roman. 1999. *Ideološke paradigme v športu: ko poseže vmes država*. Trbovlje: Fit.
63. Vrcan, Srđan. 2003. *Nogomet – politika – nasilje: ogledi iz sociologije nogometa*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
64. Zdovc, Jure. 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 3. julij.
65. Žibrat, Miha. 1996. *Košarka od začetka do danes*. Ljubljana: Samozaložba Miha Žibrat.
66. --- 2016. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 3. junij.

